

h89
ΓΙΩΡΓΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

**ΣΥΝΤΟΜΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ**

- I. Ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίτες.**
- II. Ἅγιοι καὶ ἱερεῖς κληρικοί.**
- III. Μοναστήρια.**
- IV. Ἐκκλησίες.**

**ΒΕΡΟΙΑ
1961**

4956
10

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

29629

T.A. 281.94956 T1ZB

281.94956
X10

GRVER-01007

22
Αριθμός

Έτος

Τ. Α

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

- I. 'Επίσκοποι καὶ μητροπολίτες.
- II. "Άγιοι καὶ ἱερεῖς κληρικοὶ.
- III. Μοναστήρια.
- IV. 'Εκκλησίες.

(Μαζὶ καὶ μιὰ γενικὴ ἐπισκόπηση τῆς
ἱστορίας τῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας
σὲ πέρασμα τῶν αἰώνων).

"Έκδοση-διαχείριση: 'Αδελφότητα «ΠΕΛΕΚΑΝ», Βέροια.
Τὰ ἔσοδα θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ οἰκοτρο-
φείου τῆς ἀδελφότητος.

ΒΕΡΟΙΑ
1961

0140020585

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΩΡΕΑ

Ν. Α. Δωμ. Αρμάδου

200
Αριθμ. εισαγ. 29629
Έτος 1976

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Προλεγόμενα: Τὸ οἰκοτροφεῖο τῆς «Φιλοπτώχου ἀδελφότητος Νεανίδων, ὁ Πελεκάν». Σκοποὶ τοῦ βιβλίου. Ὁ τρόπος, ποὺ γράφτηκε. Βιβλιογραφία, παραπομπές. Γραμματική, ποὺ χρησιμοποιήθηκε. Ἡ ἀφιέρωση τοῦ βιβλίου. Παράκληση γιὰ τὸν ἀναγνώστη του.

Σελ. 9—11

Ψήφισμα: Τῆς ἀδελφότητος «Πελεκάν», ποὺ ἀνακήρυξε τὸν συγγραφέα μεγάλου εὐεργέτη της, γιὰτὶ δώρισε τὰ ἔσοδα τοῦ βιβλίου, γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ οἰκοτροφείου.

Σελ. 12

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΑΠ' ΤΟ 50 Μ. ΧΡ. ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Σελ. 13—32

1. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἰδρύει τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βέροιας: Οἱ περιοδεῖες τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἡ ἀφίξή του στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Βέροια. Ἡ καρποφορία τῆς διδασκαλίας του στὴν πόλιν μας. Οἱ ταραχές τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀναχώρηση τοῦ Παύλου. Ἡ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὶς περιοχές τῆς Ἑδεσσας, Κοζάνης, Κατερίνης, Μοσχόπολης κ.τ.λ. Ὁρμητήριο ἦταν ἡ Βέροια καὶ ἱεραπόστολοι οἱ μαθητὲς τοῦ Παύλου, Σίλας καὶ Τιμόθεος. Βεροιώτες συνόδευσαν τὸν Παῦλο μέχρι τὴν Ἀθήνα.

Σελ. 13—14

Τὸ Βῆμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου: Ἡ θέση «Μουσάλα» καὶ «Τὰ πολλὰ τὰ κυπαρίσσια». Ποῦ ἦταν ἡ «συναγωγή», ποῦ δίδασκε ὁ Παῦλος. Τὸ τζαμί καὶ ἡ παλιὰ ἐκκλησία τοῦ Παύλου.

Σελ. 14—15

2. Ὁ Βεροιώτης ἅγιος καὶ μαθητὴς τοῦ Παύλου Σώπατρος ἡ Ὡσιπάτρος: Πόσες φορές ἦρθε στὴν Βέροια ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ Σώπατρος στὴν Μ. Ἀσία, στὸ Ἰκόνιο, ὅπου γίνεται ἐπίσκοπος. Ὁ Σώπατρος καὶ ὁ Ἰάσωνας διαδίδουν τὸν Χριστιανισμό στὸ νησί Κέρκυρα. Φυλακίζονται ἀπ' τὸν Ρωμαῖο διοικητὴ Κερκυλλίνο μετὰ ἀπὸ συκοφαντίες τῶν εἰδωλολατρῶν. Προσηλυτισμὸς φυλακισμένων στὴν θρησκεία τῆς ἀγάπης. Πίστεψαν ἑφτά φυλακισμένοι καὶ ὁ δεσμοφύλακας, ποὺ δολοφονή-

θηκαν. Θάνατος καὶ τῆς χριστιανῆς κόρης τοῦ διοικητῆ. Νέες περιπέτειες ἀπ' τὸν διοικητὴ Δατιανό. Θάνατος τοῦ Σώπατρου. Πίστη τοῦ διοικητῆ.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Σάπατρου καὶ Ἰάσονα στὴν Χέκιτρο.

Σελ. 15—16

3. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας. Ἡ

Ἁγία Ἱερουσαλήμ: Ἡ αὐτοκρατορολατρεία. Ὁ κίβωλολατρισμός καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός. Μὲ τί εἶχε, νὰ παλαίψη ὁ χριστιανισμός. Γιατί διαδόθηκε πολὺ. Οἱ ἐπίσκοποι Κάρκος καὶ Ὀνήσιμος. Ἑλληνη πληροφοριῶν. Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντώνιος. Ὁ Γερόντιος. Ὁ Δημόφιλος. Τό «Ἰλλυρικόν».

Σελ. 16—18

Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Τὸ μαρτύριο τῆς Ἁγίας Ἱερουσαλήμ: Οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν. Ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ οἰκογένεια τῆς ἁγ. Ἱερουσαλήμ. Τὸ κήρυγμά της. Ἡ ἀφιξὴ της στὴν Ἑδέσσα καὶ στὴν Βέροια. Γυναικεῖο μοναστήρι στὴν πόλιν μας. Ἡ διάδοση τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν Βέροια. Τὸ μαρτύριο αὐτῆς καὶ τῶν παιδιῶν της, Κήγαρου, Σέκενδρου καὶ Σεκένδικου. Ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγ. Ἱερουσαλήμ. Τὸ συνώνυμο μοναστήρι στὴν Βοιωτία.

Σελ. 18—19

4. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους: Ὁ

Μ. Κωννίντιος καὶ τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιόλανου. Τὸ σταμάτημα τῶν διωγμῶν. Ἡ ἵδρυση τῆς «Πρώτης Ἰουστινιανῆς». Ὁ Λέοντας, ὁ Ἰσαυρος ὑποβάλλει τὸ «Ἰλλυρικό» στὸν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ νὰ μειώσῃ τὸν πᾶπα τῆς Ρώμης. Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ὑπάγονταν στὴν μητροπόλιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ Βουλγαροκρατία, ἡ ἵδρυση τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀχρίδας καὶ ἡ ἐπισκοπὴ, μητροπόλιν τῆς Βέροιας. Ἡ Φραγκοκρατία καὶ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας Γουαρίνος, ποὺ ἐγίνε μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ προαγωγὴ τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Βέροιας σὲ μητροπόλιν. Ἡ «Εἰκονομαχία» καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Βέροιας. Οἱ «ἡσυχαστικαὶ ἐριδες».

Σελ. 19—21

Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ μητροπολίτες τῆς Βέροιας αὐτοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους:

Ὁ Λουκάς, ὁ Σεβαστιανός, ὁ Λουκάς, ὁ Θεόκτιστος, ὁ Τιμόθεος. Μία ἀποψη, ὅτι ἡ Βέροια γίνετο μητροπόλιν τὸν 6ο αἰῶνα. Ὁ Ἰωσήφ, ὁ Λεόντιος, ὁ Διονύσιος, ὁ Δανιήλ, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Καλλίνικος ἡ Καλλίμαχος καὶ ἡ ἄλωση τῆς Βέροιας ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὁ πατριάρχης Νήφωνας, ὁ πρῶτος, ὁ ἐπίσκοπος Μακάριος καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κήρυκου καὶ τῆς Ἰουλίτης. Πότε προήχθηκε ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας σὲ μητροπόλιν.

Σελ. 21—24

5. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας:

Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ὁ Μωάμεθ Β' καὶ ὁ καθὼς τῆς Βέροιας Ἀχμέτ. Ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολίτες ἦταν οἱ σπουδαιότεροι ἐκπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων. Τὰ δικαστήρια, σωματοεῖα, ἡ ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγηση, τὰ πρόνομα καὶ οἱ ἐξισλαμίσεις.

Σελ. 24—25

Οἱ μητροπολίτες τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας:

Οἱ Ἰωσήφ, Νεόφυτος, Μεθόδιος, Γεννάδιος, Ἰγνάντιος, Μαθαῖος. Καθάρωση τοῦ Νεόφυτου καὶ ὁ ἅγιος Διονύσιος. Ὁ Θεοφάνης Μαλάκης, ὁ Μητροφάνης, ὁ Κύριλλος, ὁ Ἀρσένιος, ὁ Παῖσιος, ὁ Ἰωάσαφ, ὁ Ἀβέριμος καὶ ὁ Γαβριήλ. Ὁ Κύριλλος Κονταρῆς, ποὺ ἦταν Βεροιώτης καὶ ἐγίνε πατριάρχης τῆς Πόλεως. Ὁ Ἰωακείμ, ὁ Ἰωαννίκιος, ὁ Ἰωάσαφ, ὁ Ἰωακείμ. Τὰ μαλλώματά του μὲ τοὺς Ναουσαίους καὶ αἱ καθαιρέσεις του. Ὁ Μακάριος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Ἐμμανουήλ, ὁ Λεόντιος, ὁ Μακάριος, ὁ Ἰωακείμ, ὁ Ἀγάπιος, ὁ Μακάριος, ὁ Σαμουήλ, ὁ Δωρόθεος, ὁ Δανιήλ, ὁ Χρύσανθος, ὁ Ζαχα-

ρίας, ὁ Μεθόδιος, ὁ Διονύσιος, ὁ Θεόκλητος, ὁ Σωφρόνιος, ὁ Βενέδικτος, ὁ Προκόπιος, ὁ Κοσμάς, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ἀπόστολος, ὁ Δουκάς καὶ ὁ Καλλίνικος. Ἀπὸ πότε ὑπαγόταν ἡ Νάουσα στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ πατριάρχου τῆς Πόλης Ἱερεμία, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πρόχωρου γιὰ τὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας. Νέα ἐγγραφα γιὰ τὶς σχέσεις τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας—Νάουσας καὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀχρίδας. Τὰ δῶρα τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας καὶ οἱ ἐπισκοπὲς Καμπανίας, Κίτρους.

Σελ. 25—30

6. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας-Νάουσας ἀπ'τὸ 1912 μέχρι σήμερα: Αὐξήσις τῶν τοπικῶν δρώων καὶ μείωσις τῶν ἀρμοδιοτήτων τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας—Νάουσας. Οἱ μητροπολίτες Καλλίνικος Δελικάνης, Κωνσταντῖνος, Χρυσόστομος, Ἀπόστολος, Σωφρόνιος Σταμούλης, Πολύκαρπος Σακελλαρόπουλος, Ἀλέξανδρος Δηλανᾶς καὶ Καλλίνικος Χαράλαμπάκης. Ὁ Γεώργιος Γ. Γουδῆς καὶ οἱ χριστιανικὲς ἐργασίαι τῆς Βέροιας, ὁ Γεώργιος Παυλίδης.

Σελ. 30—82

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΞΑΚΟΥΣΤΟΙ ΒΕΡΟΙΩΤΕΣ-ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ ΙΕΡΩΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ.

ΑΓΙΟΙ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ ἢ ΕΜΕΙΝΑΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

7. Νήφωγας, ὁ πρῶτος	Σελ. 33
8. Ἐλεαθοῦλκος Θεοφάνης	Σελ. 34
9. Ἅγιος Θεωνᾶς	Σελ. 34—35
10. Κύριλλος Β', ὁ Κονταρῆς	Σελ. 35
11. Μητροφάνης Κριτόπουλος	Σελ. 36
12. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὁ νέος	Σελ. 37—38
13. Θεόφιλος, ἐπίσκοπος Σερβίων καὶ Κοζάνης	Σελ. 39
14. Καλλίνικος, ἱεροδιάκονος	Σελ. 39
15. Μελέτιος, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Παρθεναγωγείου	Σελ. 39—40
16. Διάφοροι Βεροιώτες-Ναουσαῖοι μοναχοὶ κ.τ.λ.: Οἱ Ἄλλη- λουῖα, ὁ Καλλίνικος, ὁ Ἀγάπιος, ὁ Ζαχαρίας, ὁ Μακάριος, ὁ Βικέλας	Σελ. 40

ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ

Σελ. 41

17. Ἅγιος Ἀθανάσιος	Σελ. 41
18. Ἅγιος Γρηγόριος (Παλαμᾶς)	Σελ. 41—42
19. Ἅγιος Θεοφάνης, ὁ νέος	Σελ. 42—43
20. Ἅγιος Διονύσιος	Σελ. 43
21. Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς	Σελ. 43—44

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

22. Τὸ μοναστήρι τῆς Ὑπαπαντῆς (Θεοτόκου)

Σελ. 45

23. Τὸ μοναστήρι τοῦ Τίμιου Πρόδρομου, μέσα στὴν Βέροια:

Πότε καὶ ἀπὸ ποιὸν κτίστηκε. Ἦταν σταυροπηγιακὸ. Τὶ γράφεται σ' ἔγγραφα, ποὺ σώθηκαν. Ἦταν ἐκεῖ, ὅπου τὴν ὥρα εἶναι τὸ Εὐ δημοικὸ σχολεῖο τῆς Βέροιας. Ἡ τοποθεσίᾳ Ἑλῆ καὶ ὁ Τριπόταμος ἀναφέρονται ἀπ' τὸν 14ο αἰῶνα.

Σελ. 45—47

24. Ἡ Σκήτη τῆς Βέροιας καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Πρόδρομου, στὸν Ἀλιάκμονα: Πότε κτίστηκε ἡ «Σκήτη τῆς Βέροιας». Τὶ γράφει τὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ καὶ ὁ ἀδοκράτορας, καλόγερος καὶ συγγραφεὺς Ἰωάννης Καντακουζηνός. Ποιὰ μοναστήρια περιλάμβανε ἡ «Σκήτη τῆς Βέροιας»: Τοῦ ἁγίου Λάζαρου, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, τῆς ἁγίας Τριάδας, τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρα, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τῆς Ἀνάληψης, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἁγίου Θεοφάνη, τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τῶν Ταξιαρχῶν, τοῦ ἁγίου Θεόδωρου, τοῦ Σωτήρα Μουσαλῆς, τοῦ Πρόδρομου Λητῆς, τῶν ἁγίων Θεόδωρων, τῆς Καλήπετρας Παναγίας. Σελ. 47—48

Τὸ μοναστήρι τοῦ Πρόδρομου: Τὶ γράφεται στὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Θεοφάνη. Τὶ στὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Διονύσιου. Ὁ ἅγιος Διονύσιος διόρθωσε τὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Τίμιου Πρόδρομου. Ὁ ἴδιος ἅγιος μετέβαλε τὸ σύστημα ἀπὸ ἀσκητικὸ σὲ κοινόβιο καὶ ὁργάνωσε τοὺς καλόγερους. Πολλοὶ Βεροιώτες καὶ Βεροιώτισσες ἔγιναν καλόγεροι. Οἱ καλόγεροί αἰξήθηκαν ἀπὸ 70 σὲ 200. Τὶ γράφει ὁ Θεοδ. Ζυγομαλάς. Τὸ μοναστήρι τῆς «Κοσινίτζας Παναγίας», τῆς «Καλήπετρας» καὶ ἡ Κότσκα. Ἐγγραφα τῶν πατριαρχῶν τοῦ 17ου—19ου αἰῶνα γιὰ τὰ προνόμια τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Τίμιου Πρόδρομου. Ταξίδια καλόγερων στὴν Ρωσσίᾳ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Μ. Αἰκατερίνης γιὰ τὸ μοναστήρι. Ἐγγραφα τοῦ ἐπισκόπου Καμπανίας Θεόφιλου καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς Βέροιας γιὰ τὸ μοναστήρι. Ἡ πυρπόλησις τοῦ 1822, ἡ βιβλιοθήκη καὶ ἡ περιουσίᾳ τοῦ μοναστηριοῦ. Ἐνας πλούτιμος κώδικας τοῦ 1825—1921 γιὰ τὸ μοναστήρι. Δυὸ σπουδαῖες καταγραφὲς τῶν λειψάνων, ποὺ ὑπάρχουν στὸ μοναστήρι καὶ μιὰ σπουδαία ἔκθεσις τοῦ 1854. Οἱ Βεροιώτες ἡγούμενοι Ἀγαθάγγελος καὶ Μελέτιος. Οἱ δημογέροντες, ἡ βιβλιοθήκη στὰ 1874 καὶ ἡ περιουσίᾳ τοῦ μοναστηριοῦ. Κατασχήσεις τῶν ἡγουμένων καὶ μιὰ ἔκθεσις τοῦ μητροπολίτη τῆς Βέροιας Κωνσταντίνου γιὰ τοὺς καλόγερους. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ πατριαρχείου καὶ ὁ διορισμὸς ἄμελous ἐπιτροπῆς. Ποιὰ ἦταν τὰ «Σταυροπηγιακὰ» μοναστήρια. Ἡ ἱερατικὴ σχολὴ τοῦ Τ. Πρόδρομου. Πότε ἰδρύθηκε καὶ πῶς λειτουργοῦσε. Ποιοὶ ἦταν οἱ σκοποὶ τῆς. Πόσοι καλόγεροι ἦταν στὸ μοναστήρι. Ἡ προσπάθεια τῆς τελευταίας διέτις.

Σελ. 48—55

25. Τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας: Πότε γίνθηκε καὶ πόσους καλόγερους εἶχε τὸν 16ο καὶ πόσους τὸν 18ο αἰῶνα. Καταστράφηκε τὸ 1822. Ποιὰ ἡ τύχη του μέχρι τὸ 1941, ὅποτε πυρπολήθηκε. Ποῦ ὀφείλεται ἡ ὀνομασίᾳ του καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Καλήπετρας.

Σελ. 55—56

26. Τὸ μοναστήρι τῆς Δοβρᾶς (Καλῆς Παναγίας): Τὸ τοπωνύμιον Δοβρὰ ἀναφέρεται τὸν 14ο αἰῶνα. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης Δοβρὰ. Ἡ

Βουλγαροκρατία και οι Δοβρομήρ, Βασίλειος Β', ο Βουλγαροκτόνος. Το χωριό Δοβρά. 'Η Σερβοκρατία και μετονομασία του μοναστηριού σε «Καλή Παναγιά» απ' τον Βεροιώτη μητροπολίτη Σωφρόνιο Σταμούλη. Ένα περίφημο ειλητάρι του 12ου αιώνα. Μια έκκλησία, τον 18ο αιώνα, κοντά στο μοναστήρι και ένα κατάστιχο, χρήσιμο για την ονομασία του μοναστηριού και ένας Τούρκος τρομοκράτης της περιοχής.

Σελ. 56-57

Το μοναστήρι Δοβρά και η επανάσταση του 1822: 'Η συγκέντρωση των μακεδόνων οπλαρχηγών στο μοναστήρι της Δοβράς τον Φεβρουάριο του 1822 και οι μάχες μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων. 'Η καταστροφή του μοναστηριού και του χωριού Δοβρά. Συλλήψεις. 'Η περιουσιακή κατάσταση του μοναστηριού. Πότε ξανακτίστηκε. Τι αναφέρεται σε μια επιγραφή του 1844 και τι γράφεται στον κώδικα του μοναστηριού. 'Η τύχη του μοναστηριού τα τελευταία εκατό χρόνια. Έγκριτάλειψη των πάντων. 'Η παιδόπολη «Καλή Παναγιά», που λειτουργεί, όπου ήταν πρώτα το μοναστήρι.

Σελ. 57-58

27. Το μοναστήρι του ἁγίου Ἀθανάσιου τῆς Σφήνισσας: Ὑπαγόταν στην ἐπισκοπή τῆς Καμπανίας. 'Η ἐτυμολογία τοῦ τοπωνύμιου. Οἱ τύποι Σφίντζα, Σφήντζα, Σρήντζα καὶ Σφίντζα. 'Η παραγωγή τῆς λέξης ἀπὸ τὴν σλάβικη λέξη «σφεντήσα» ἢ ἀπὸ τὴν λέξη σφήνα ἢ σφήνια. Γιατὶ πρέπει νὰ γράφουμε Σφήνισσα καὶ ὄχι Σρήνιτσα. Τι γράφει γιὰ τὸ μοναστήρι ὁ Νικ. Κασομούλης. 'Η ἐπανάσταση τοῦ 1822, ὁ καπετάνιος Διαμαντῆς καὶ ἡ καταστροφή τοῦ μοναστηριοῦ. Διάφορες «ἐνθυμήσεις». 'Ο μακεδονικὸς ἀγώνας καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ μοναστηριοῦ. 'Η δημιουργικὴ προσπάθεια τῆς τελευταίας διέτις.

Σελ. 59-60

28. Το μοναστήρι τῶν ἁγίων Πάντων: Βρίσκεται κοντὰ στὴν Βεργίνα. 'Ηρωϊκὲς στιγμὲς τὸ 1878. Οἱ μακεδονισσες μιμήθηκαν τὶς Σουλωτίσσαις, Σφαγές. Τὸ ξανακτίσιμο, ἡ πνεύση καὶ τὸ ξανακτίσιμο τοῦ μοναστηριοῦ.

Σελ. 60-61

29. Το μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλίου

Σελ. 61

30. Το μοναστήρι τῆς Μουτσάλης

Σελ. 61-62

31. Το μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελά: Πότε ἀποφασίστηκε ἡ ἱδρυσὴ του καὶ ποὶ εἶναι ἡ ἐτυμολογία του. Ποιὸ ἦταν τὸ πρῶτο μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελά, στὴν Τραπεζοῦντα τοῦ Πόντου. Πῶς ξανακτίστηκε στὴν σημερινή του θέση, στὴν Καστανιά. Ποιοὶ ἦταν οἱ πρωτοεργάτες τῆς ἱδρυσῆς του. Πινελλήνιο προσκύνημα. Ποιοὶ σκοποὶ πραγματοποιήθηκαν.

σελ. 62-63

Ἄ'Η Μονὴ τοῦ Βεῤῥοῖώτου» στὸ Ἅγιο Ὄρος.

σελ. 63

32. Μοναστήρια τῆς Νάουσας: Τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, τῶν ἁσωμάτων, τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ προφήτη Ἡλίου καὶ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς.

σελ. 63-64

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

33. Ἐκκλησίαι τῆς Βέροιας: Πόσες ἐκκλησίαι ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρ-

χουν. Ἀπαρίθμησέ τους καὶ λίγα στοιχεῖα γιὰ τίς σπουδαιότερες: Γιά τὴν σημερινή «μητρόπολη», γιὰ τὴν «παλιὰ μητρόπολη», γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κήρυκου καὶ τῆς Ἰουλίτης. Ὁ ἐπίσκοπος Μακάριος. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χοιστοῦ, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ νέου, τοῦ Βεροιώτη, τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ἁγίου Νικόλαου, τῶν ἁγίων Ἀνάργυρων κ.τ.λ. Ποιὲς ἐκκλησίες ἀνακαινίστηκαν, ποιὲς γκρεμίστηκαν καὶ ποιὲς κτίστηκαν. Τὰ τούρκικο τζαμιά καὶ μοναστήρια, ἡ συναγωγή τῶν Ἑβραίων, ἡ ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ οἱ τόποι συγκέντρωσης τῶν ὁπαδῶν διαφόρων αἱρέσεων. σελ. 65—68

34. Ἐκκλησίες τῆς Νάουσας: Ποιὲς ἐκκλησίες ὑπῆρχαν καὶ ἰδιαίτερα τῆς μεταμόρφωσης τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρα καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. σελ. 68—69

Οἱ ἐκκλησίες τῶν χωριῶν. σελ. 69

Τὸ οἰκοτροφεῖο τῆς ἀδελφότητος «Πελεκάν»: Μιά μακέττα του, ποιοὶ οἱ σκοποὶ του, ποιοὶ δώρισαν τὸ οἰκόπεδο καὶ μιὰ παράκληση πρὸς τὸν ἀναγνώστη. σελ. 71

ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ

Τὸ σωματεῖο τῆς Βέροιας «Χριστιανικὴ Ἀδελφότης Νεανίδων, ὁ Πελεκάν» προσπαθεῖ, νὰ κτίσῃ ἓνα οἰκοτροφεῖο, γιὰ τοὺς ἀπορροὺς μαθητὲς τοῦ Νομοῦ Ἡμαθίας. Ἐγίνε κάποια ἀρχή, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν τὰ χρειαζούμενα χρήματα, γιὰ νὰ τελειώσῃ τὸ κτίριο. Τελευταῖα ἡ ἀδελφότητα αὐτὴ κάνει μιὰ κίνηση, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ φιλολαϊκοῦ ἔργου τῆς.

Πολλὲς φορές, μέχρι τώρα, μοῦ ζητήθηκε ἡ συμβολὴ καὶ ἡ συμβουλὴ μου στὶς προσπάθειες τῆς ἀδελφότητος ἢ προσφέρθηκα μόνος μου, γιὰ νὰ βοηθῶ, γιατί πιστεύω, πῶς, ἀπ' ὅλες τὶς μορφὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ, πὺρ ὠφέλιμη καὶ πὺρ καλὴ εἶναι ἐκείνη, ποὺ ἐκφράζεται μ' ἔργα. Καὶ τέτοιας ἰδιομορφίας εἶναι ἡ κίνηση τῆς ἀδελφότητος. Πιστεύω ἀκόμα, ὅτι ὁ ἀλτρουϊσμὸς καὶ ἡ κοινωνικὴ ὁράση, ἡ πρόνοια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ σύνολο καὶ γιὰ τὸν διπλανό μας εἶναι αἰτίες, ποὺ προκαλοῦν τὰ πὺρ ὠφέλιμα ἀποτελέσματα σ' ἐκείνους, ποὺ τὰ δέχονται καὶ ἀκόμα περισσότερο σ' ἐκείνους, ποὺ τὰ νοιώθουν. Στὰ χρόνια μας, ὁ ὕλισμὸς καὶ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον εἶναι, πολὺ συχνά, τὰ κύρια κίνητρα, γιὰ τὶς ἐνέργειες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, γιατί οἱ ἀνάγκες ἔχουν περισσέψει καὶ ὁ ἄνθρωπος παλεύει, νὰ φέρῃ ἰσοσκελισμὸ στὸ ἰσοζύγιο τῶν πολλῶν ἀπαιτήσεων ποὺ ἔχει καὶ τῶν λίγων μέσων ποὺ διαθέτει. Προσπάθειες σὰν τῆς ἀδελφότητος αὐτῆς προκαλοῦν ἐκπληξὴ στὸ πρόσωπο καὶ σκέψεις στὸ μυαλό. Μὰ δὲν ἀρκοῦν οἱ ἐπιδοκιμασίαι, χρειάζεται καὶ ἡ ἐμπρακτὴ συμπαράσταση.

Ἀπ' αὐτὲς τὶς σκέψεις ὁδηγήθηκα καὶ πρότεινα στὴν ἀδελφότητα, νὰ τὴν βοηθῶ ἀποτελεσματικά. Ἔτσι, ἐργάστηκα πολὺ καιρό, μὲ βάση τὸ ἀρχεῖο μου (4000 σελίδων), ποὺ ἔχω συγκεντρώσει στὰ χρόνια, ποὺ δοῦλεψα (διαβάζοντας χιλιάδες βιβλία, κώδικες καὶ λυτὰ ἔγγραφα καὶ κρατῶντας σημειώσεις), γιὰ νὰ γράψω τὴν «Ἱστορίαν τῆς Βέροιας» καὶ ἐτοίμασα τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ τοῦ μικροῦ μου βιβλίου.

Τὴν ἔκδοσιν αὐτὴ τῆς «Σύντομης Ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ» στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας» χαρίζω στὴν ἀδελφότητα, χωρὶς καμιά ἀξίωση γιὰ ἀμοιβὲς καὶ εἰσπράξεις. Ἡ ἀδελφότητα θὰ εἰσπράξῃ ὅλα τὰ ἔσοδα ἀπ' τὸ βιβλίο, ποὺ θὰ ἐπιμεληθῶ καὶ τὴν ἔκδοσιν, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ὁλότελα, γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τοῦ ἔργου τῆς. Σὰν ἀμοιβὴ μου κρατῶ τὴν χαρά, ποὺ θὰ νοιώθω, ὅταν θὰ εἶναι τελειωμένο τὸ οἰκοτροφεῖο. Θὰ εἶναι ἡ καλύτερη ικανοποίησιν, γιὰ τοὺς κόπους τοῦ γραψίματος καὶ τῆς ἔκδοσης.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ θὰ ἔχῃ ἰδιόρρυθμο ἀναγνωστικὸ κοινό, μὲ πολυποίκιλη μὀρφωσιν. Μοῦ ζητήθηκε, νὰ τὸ γράψω μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ εἶναι εὐκολοδιάβαστο καὶ εὐκολοκατανόητο. Καὶ ἐπειδὴ πιστεύω, πῶς, ὅταν ὁ σκοπὸς εἶναι ἅγιος, ἐπιτρέπονται τέτοιαι παραχωρήσεις, δέχτηκα νὰ δώσω τέτοια μορφή στὴν μνημονογραφίαν μου. Ἔτσι ὅλα, δηλαδὴ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ

μορφή και ή γλώσσα του, ή δλη συγκρότησή του γενικά, ύπακούουν στὸν σκοπό, ποὺ ἐπιδιώκει τὸ βιβλίο.

Γι' αὐτὸ δὲν μνημονεύω τὴν βιβλιογραφία καὶ τίς ἀνέκδοτες πηγές, ποὺ χρησιμοποίησα στὸ γράψιμο, δὲν κάνω βιβλιογραφικὲς παραπομπές καὶ μεγάλη συζήτηση πάνω στὶς διάφορες γνώμες, ὅπως θὰ ἔφτιαχνα σὲ ἄλλη περίπτωση, γιατί ἄλλιως θὰ ἤθελα διπλάσιες σελίδες καὶ θὰ ἦταν τὸ βιβλίο δύσκολο, γιὰ ἓνα μεγάλο μέρος τῶν ἀναγνωστῶν.

Ὅπως δὲ ποτε ὅμως ἡ μονογραφία αὐτὴ εἶναι θεμελιωμένη πάνω σὲ ἐπιστημονικὲς βάσεις. Ἐξάλλου ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα δὲν χάνει τίποτα, γιατί οἱ 1—3 παράγραφοι γράφτηκαν (μὲ βιβλιογραφικὲς παραπομπές κ.τ.λ.) στὸν πρῶτο τόμο τῆς «ἱστορίας τῆς Βέροιας», ποὺ τύπωσα πρὶν πέντε μῆνες, ἐνῶ τὰ θέματα, ποὺ διαπραγματεύομαι ἀπ' τὴν παράγραφο 4 μέχρι τὸ τέλος, θὰ τ' ἀναπτύξω στὸν δεῦτερο τόμο τοῦ βιβλίου μου, ποὺ ἀνάφερα, μὲ περισσότερες λεπτομέρειες καὶ μὲ μνημόνευση τῆς πλούσιας βιβλιογραφίας καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἀνέκδοτου ἑλικοῦ, ποὺ χρησιμοποίησα. Πιστεύω λοιπόν, πὼς τὸ βιβλίο μου θὰ εἶναι κατανοητὸ ἀπ' τοὺς πολλοὺς καὶ χρήσιμο (μέχρι νὰ βγῇ ὁ δεῦτερος τόμος τῆς «ἱστορίας τῆς Βέροιας») στοὺς ἀπαιτητικοὺς μελετητές.

Σημειῶνω, πὼς στὸ γράψιμό του χρησιμοποίησα, κα τ ἄ κ α ν ὀ ν α, τὴν Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς τοῦ Ο.Ε.Σ.Β., ποὺ ἔγραψε ὁ ἀξέχαστος γλωσσολόγος Μαν. Τριανταφυλλίδης, μαζί μὲ τὸν Ν. Ἀνδριώτη, Ἀχ. Τζάρτζανα κ.τ.λ., γιατί πιστεύω (ἐν καὶ δὲν συμφωνῶ ἅ π ὁ λ υ τ α μὲ τίς καινοτομίες τῆς ἢ τὴν ἔλλειψη τέτοιων, ὅπως π.χ. μὲ τὴν διάκριση σὲ βαρεῖες καὶ ὀξεῖες, ποὺ τὴν θεωρῶ ὀλότελα περιττή), πὼς εἶναι χρέος αὐτῶν, ποὺ γράφουν, νὰ συμμορφωθοῦν μὲ κάποια, ἐπιστημονικὰ θεμελιωμένη, γραμματικὴ.

* *

Τὸ βιβλίο μου ἀφιερώνω στὴν 80χρονη Βεροιώτισσα, συνταξιούχο δασκάλισσα, κ. Καλλιόπη Δημητριάδου, θυγατέρα τοῦ παλίου Βεροιώτη δασκάλου Μέρκου Δημητριάδη, ποὺ, μαζί μὲ τὸν ἄλλο δάσκαλο Μαν. Ζάχο, δίδασκε ἐπιτυχμένα 40 χρόνια, ὅταν στὴν Βέροια ὑπῆρχε ὁ ζυγὸς τῶν Τούρκων. Ἡ κ. Κ. Δημητριάδου δίδαξε 35 χρόνια στὴν πατρίδα τῆς Βέροια, στὴν Γευγελή καὶ στὴν Ἑδεσσα. Ἰδρυσε τὴν «φιλόπυχη ἀδελφότητα τῶν κυριῶν» καὶ ἔλαβε μέρος στὸν Μακεδονικὸ ἀγώνα. Διακρίθηκε γιὰ τὴν Ἑλληνοφρέπεια καὶ γιὰ τὰ Χριστιανικά, φιλανθρωπικὰ τῆς συναισθήματα. Γι' αὐτὸ δίκαια ἡ Ἀκαδημία τῆς Ἀθῆνας τῆς ἔδωσε τὸ «βραβεῖο ἀρετῆς» τοῦ 1931, ἀναγνωρίζοντας τὸ ἥθος καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς. Νομίζω λοιπόν, πὼς εἶναι κατάλληλο τὸ βιβλίο μου αὐτὸ καὶ πετυχημένη ἡ ἀφιέρωση σὲ μιὰ Ἑλληνίδα, ἀληθινὴ Χριστιανή. Ἔτσι ἀνταποδίδω καὶ τὴν μεγάλη τιμὴ, ποὺ μ' ἔκαμε, χαρίζοντάς μου τὸ ἀρχεῖο καὶ τὴν βιβλιοθήκη τῆς, ὃν καὶ γνωρίζω, πὼς ἡ ἀφιέρωση αὐτὴ θὰ προκαλέσῃ θέβαια τὴν ἡθικὴ ἱκανοποίησιν τῆς, ἀλλὰ καὶ διαμαρτυρίες, ποὺ θὰ ἔχουν σὰν πηγὴ τὴν μετριοφροσύνη τῆς.

* *

Κλείνοντας τὰ προλεγόμενα τῆς μικρῆς μου μονογραφίας θεωρῶ ἀπαραίτητο, νὰ κάνω στὸν ἀναγνώστη τῆς μιὰ παράκληση: Ἐὰν ἔχη στὴν διάθεσή του, ἐφημερίδες, περιοδικὰ, χειρόγραφα, φωτογραφίες καὶ ὅ,τιδῇ-

ποτε, πού ενδιαφέρει τήν Βέροια, Νάουσα, Ἀλεξάνδρεια καί γενικότερα ὅλο τόν Νομό Ἡμαθίας ἡ θρῆ, νά γράφεται κάτι σχετικό, ὡς μοῦ γράψῃ (στήν διεύθυνση: Γ. Κυρίμη 14, Βέροια) καί εἶμαι διατεθειμένος, νά τόν ἀνταμείψω χρηματικά ἢ ἡθικά. Ἰδιαίτερα παρακαλῶ, νά με βοηθήσουν, ὅσοι ἀσχολοῦνται μέ ἀνάλογες ἔρευνες ἢ γράρουν βιβλία καί ἔχουν ὑπ' ὄψῃ τους βιβλιογραφία, πού μ' ενδιαφέρει.

Βέροια, Γενάρης τοῦ 1961

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΑΝΣ

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

**Ἀνακηρύξεως τοῦ κ. Γεωργίου Χ. Χιονίδου, ὡς Μεγάλου εὐεργέτου τοῦ
Συλλόγου «Φιλοπτώχου ἀδελφότης Νεανίδων, ὁ Πελεκάν».**

Ἐν Βεροίᾳ σήμερον, τὴν 15ην Ἰανουαρίου 1961 συνελθὼν ἐκτάκτως τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς «Φιλοπτώχου ἀδελφότητος Νεανίδων, ὁ Πελεκάν» ἐν τοῖς γραφείοις αὐτοῦ καὶ εὐρεθὲν ἐν πλήρει ἀπαρτίᾳ, ἀκοῦσαν τὴν εἰσήγησιν τῆς Προέδρου αὐτοῦ, καθ' ἣν ὁ δικηγόρος κ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης συνέγραψε «Σύντομον ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴν τῆς Βεροίας», ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μέχρι καὶ σήμερον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως τὰ ἔσοδα ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ βιβλίου τούτου εἰσπραχθῶσι καὶ θ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῆς ἀδελφότητος καὶ ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ οἰκοτροφείου ἀρρένων, ὅπερ ἡ ἀδελφότης ἤρξατο ἀνεγείρουσα εἰς Ν. Μακροχώριον.

Λαβὼν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ δωρεὰ αὕτη τοῦ συγγραφέως θ' ἀνέλθῃ, ἐφ' ὅσον πωληθῶσιν ἅπαντα τὰ 5.000 ἀντίτυπα, εἰς τὸ ποσὸν τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων (80.000) δραχμῶν, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Καταστατικοῦ του,

Ἀποφαίνεται παμψηφεί:

1ον) Ἀνακηρύσσει τὸν κ. Γεώργιον Χ. Χιονίδην Μέγαν Εὐεργέτην τοῦ συλλόγου ἡμῶν διὰ τὴν εὐγενῆ καὶ γενναίαν ταύτην χειρονομίαν του.

2ον) Νὰ δημοσιευθῇ τὸ παρὸν ψήφισμα εἰς τὰς τοπικὰς ἐφημερίδας καὶ εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἐκδοθησομένου βιβλίου.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΑΠ' ΤΟ 50 Μ. ΧΡ. ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

1. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἰδρύει τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βέροιας

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ οἱ μαθητές του, καὶ ἰδιαίτερα ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος, ἀνέλαβαν, νὰ διαδώσουν τὴν θρησκεία τῆς ἀγάπης στὰ πέρατα τῆς γῆς. Ὁ Παῦλος εἰδικότερα δίδαξε σὲ πολλὰ μέρη, ὅπου ἵδρυσεν καὶ ἐκκλησίες. Στὴν δεύτερη «περιοδεία» του ἦρθε καὶ στὴν Βέροια. Τίς σχετικές πληροφορίες ὀφείλομε στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων». Δυστυχῶς ὁ μὲν περιγράφονται, στίς πράξεις, τὰ γεγονότα μὲ σαφήνεια καὶ λεπτομέρειες. Ἔτσι ὑπάρχουν τώρα διάφορες ἀπόψεις γιὰ τὸν χρόνον τῶν περιουσιῶν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε γίνεται ἀποδεκτό, ὅτι ἡ δεύτερη προσπάθειά του γιὰ τὴν διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔγινε γύρω στὰ 50 μ. Χρ. Θὰ προσπαθήσω, νὰ ξεδιαλύνω κάπως τὰ πράγματα.

Γύρω στὰ 50—51 μ. Χρ. ὁ ἀπόστολος Παῦλος πῆγε στὴν Τρωάδα, ὅστε-
ρα στὸ νησί τῆς Σαμοθράκης καὶ μετὰ στοὺς Φίλιππους, στὴν Ἀμφίπο-
λη καὶ Ἀπολλωνία καὶ κατέληξε στὴν Θεσσαλονίκη, μαζί μὲ τὸν μαθητή
του Σίλα. Στὴν Θεσσαλονίκη ἔμειναν κάπου 21-25 μέρες, γιὰτὶ κήρυξε τρία
Σάββατα. Πολλοὶ πίστεψαν καὶ ἔγιναν χριστιανοί, ἀλλὰ μερικοὶ Ἑβραῖοι
ὀργάνωσαν κίνημα, μὲ σκοπὸ νὰ διώξουν ἀπ' τὴν πόλιν τὸν Παῦλο. Τὸν ἀ-
πόστολο προστάτησε ὁ Ἰάσονας.

Ὁ Παῦλος ἀναγκάστηκε, νὰ φύγῃ νύκτα ἀπ' τὴν Θεσσαλονίκη καὶ ἦρθε
στὴν Βέροια μαζί μὲ τὸν Σίλα. Καὶ οἱ δύο πῆγαν στὴν Χάβρα («συναγω-
γή»), στὸν τόπον τῆς λατρείας καὶ τῆς προσευχῆς τῶν Ἑβραίων, ὅπου καὶ
κήρυξε ὁ Παῦλος. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου καρποφόρησε, γιὰτὶ οἱ
Βεροιώτες ἦταν καλόπιστοι καὶ πιὸ εὐγενικοί. Ἀκούγαν λοιπὸν τὰ λόγια
του πρόθυμα, ἐξετάζοντας ὁμῶς συνέχεια, ἂν ὅμοια τὰ ἔγραφαν καὶ οἱ γρα-
φές, τὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ οἱ ἐρμηνευτές της. Πίστεψαν

πολλοὶ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ ἀριστοκράτες, ποὺ πίστευαν στὰ εἰδωλα.

Ἔτσι εἶχαν τὰ πράματα, ὅταν οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔμαθαν, πὼς ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία ἀπλωνόταν στὴν γειτονικὴ τους πόλη, Βέροια. Δὲν ἀρκέστηκαν, στὸ ὅτι ἔδιωξαν τὸν Παῦλο ἀπ'τὴν δική τους πόλη, ἀλλὰ ἤθελαν, νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάδοσή της καὶ στὴν ὑπόλοιπη, γειτονική τους χώρα. Ἦρθαν λοιπὸν στὴν Βέροια καὶ ὁργάνωσαν ὀχλοκρατικές ἐκδηλώσεις, γιὰ νὰ φοβίσουν τὸν Παῦλο καὶ τοὺς χριστιανούς.

Οἱ Βεροιώτες, ποὺ εἶχαν πιστέψει, κατάλαβαν, ὅτι κινδύνευε ὁ ἀπόστολος, γι'αὐτὸ ἀποφάσισαν, νὰ σβήσουν τὴν φωτιά, ποὺ ἀναψε, στέλνοντας τὸν Παῦλο μακριά. Τὸν συνόδευσαν λοιπὸν πολλοὶ μέχρι τὴν θάλασσα (κάπου κοντὰ στὴν σημερινὴ Μεθώνη) καὶ μερικοὶ μέχρι τὴν Ἀθήνα. Ἀπ' τὴν Βέροια διαδόθηκε ἡ καινούργια πίστη στὶς περιοχὲς τῆς Ἑδεσσας, τῆς Κοζάνης, τῆς Κατερίνης, ἀλλὰ καὶ τῆς Μοσχόπολης ἀκόμα. Δηλαδὴ ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας ἔγινε ἡ βάση, τὸ ὁμητήριο, ἀπ'ὅπου διαδόθηκε ὁ χριστιανισμὸς στὴν Δυτικὴ, στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ πρὸ πέ-
ρα. Τὶς ἀποστολὲς καὶ περιοδεῖες γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς νέας θρησκείας ὁργάνωσαν ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος. Τὸ συμπεραίνω αὐτὸ ἀπ'τὸ ὅτι οἱ δύο μαθητὲς τοῦ Παύλου ἔμειναν πολλὰς μέρες στὴν Βέροια, γιατί συνάντησαν τὸν ἀπόστολο στὴν Κόρινθο, μὰ καὶ δὲν τὸν πρόλαβαν στὴν Ἀθήνα, ἂν καὶ ὁ Παῦλος δίδαξε ἀρκετὸ χρόνον ἐκεῖ καὶ τοὺς εἶχε παραγγείλει, μὲ τοὺς Βεροιώτες συνοδούς του ποὺ ἐπέστρεψαν, νὰ προσπαθήσουν, νὰ ἔλθουν κοντὰ του, ὅσο τὸ δυνατό πρὸ γρήγορα.

* *

Τὸ Βῆμα τοῦ ἀπόστολου Παύλου: Ἡ παράδοση λέγει, ὅτι ὁ Παῦλος δίδαξε στοὺς νεόπιστους ἀπ'τὴν θέση, ποὺ λέγεται τώρα «βῆμα τοῦ Ἀπόστολου Παύλου», ἐνῶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Τοῦρκοι τὴν ὀνόμαζαν «Μουσάλα» καὶ οἱ Ἕλληνες «Τὰ πολλὰ τὰ κυπαρίσσια». Τὰ τελευταῖα χρόνια κτίστηκε ἕνα σύγχρονο καὶ μεγάλωπερο προσκύνημα μὲ τὴν φροντίδα τῆς δ. Ὁλγας Μιχαηλίδου. Ἀλλὰ γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Ἀπ' ἐκεῖ δίδαξε ὁ Παῦλος;

Οἱ «πράξεις τῶν ἀποστόλων» γράφουν, ὅτι ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας κατευθύνθηκαν στὴν «συναγωγὴ» τῶν Ἑβραίων καὶ πὼς ὁ ἀπόστολος δίδασκε **κάθε μέρα**. Δὲν διευκρινίζουν ὅμως ἂν ὁ Παῦλος χρησιμοποίησε γιὰ τὰ καθημερινὰ κηρύγματά του τὴν συναγωγὴ ἢ ἄλλο τόπο. Τὰ πράματα δὲν εἶναι καὶ τόσο ξεκαθαρισμένα, γιατί πὼς ὁ ἀπόστολος δίδασκε συνέχεια στὴν συναγωγὴ τῶν Ἑβραίων, κηρύττοντας ἐνάντια στὸν Μωϋσαϊκὸ νόμο καὶ παρακολουθοῦσαν καὶ οἱ νεόπιστοι εἰδωλολάτρες καὶ εἰδωλολάτρισες; Μποροῦσε, νὰ γίνωνται οἱ ὁμιλίες μέσα στὴν συναγωγὴ; Ἀπ'τὴν ἄλλη μεριά, πὼς δικαιολογεῖται ἡ ἐπιμονὴ τῆς παράδοσης, νὰ τοποθετῇ στὸ «βῆμα» τὸν τόπο, ἀπ'ὅπου δίδαξε ὁ Παῦλος; Καὶ ἡ ἀπορία γίνεται πρὸ ἔντονου, ἂν

σκεφθῇ κανένας, ὅτι ἡ θέση τοῦ βήματος ἀνῆκε 500 χρόνια περίπου στήν Τουρκική συνοικία τῆς πόλης καί συνεπῶς δὲν ἦταν προσιτὴ στοὺς χριστιανούς. Καί ὅμως ἐκεῖ θέλει ἡ παράδοση τὸ βῆμα.

Πρέπει λοιπόν, νὰ δεχτοῦμε, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἀντίθετες πληροφορίες, ὅτι ὁ Παῦλος δίδαξε ἀπ'τὴν θέση τοῦ βήματος, κοντὰ στὸ ὁποῖο ὑπῆρχε καί ἡ συναγωγή, γιατί δὲν εἶναι δυνατό, νὰ δίδασκε ὁ ἀπόστολος **κάθε μέρα** στήν συναγωγή, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, λειτουργοῦσε μόνο κάθε Σάββατο. Ὅλα αὐτὰ βέβαια εἶναι σκέψεις, πού μπορεῖ νὰ εἶναι σωστές, μπορεῖ ὅμως καί ὄχι.

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἐκεῖ, ὅπου τώρα βρίσκεται τὸ τζαμί, ἀριστερὰ ἀπ'τὸ βῆμα, ὑπῆρχε χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἀφιερωμένη στὸν ἀπόστολο Παῦλο, πού οἱ Τοῦρκοι τὴν μετάρριψαν σὲ δικό τους τόπο προσευχῆς.

2. Ὁ Βεροιώτης ἅγιος καὶ μαθητὴς τοῦ Παύλου Σώπατρος ἢ Σωσίπατρος.

Φαίνεται, πὼς ὁ χριστιανισμὸς διαδόθηκε πολὺ στήν Βέροια, γιατί ὁ Παῦλος ξαναπέρασε ἀπ'τὴν πόλη μα: (56 μ. Χρ.), πῆγε στήν ἄλλη Ἑλλάδα, ὅπου κάθισε 3 μῆνες καί στίς ἀρχές τοῦ ἐπόμενου χρόνου (57 μ. Χρ.) ξαναῆρθε στήν Βέροια, ὁπότε τὸν ἀκολούθησε καί ὁ Βεροιώτης μαθητὴς του Σώπατρος ἢ Σωσίπατρος. Οἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων δὲν ἀναφέρουν τίς πόλεις, πού ἐπισκέφτηκε ὁ Παῦλος, στὸ δεύτερο καί τρίτο πέρασμά του ἀπ'τὴν Μακεδονία. Πρέπει ὅμως νὰ δεχτοῦμε, πὼς ἡ διέλευσή του ἀπ'τὴν πόλη μας εἶναι πιθανὴ γιὰ τὴν τρίτη περιοδεία καί βέβαια μᾶλλον γιὰ τὴν τέταρτη περιοδεία του (τρίτη ἀφίξή του στήν Μακεδονία), γιατί τὸ κείμενο λέγει, ὅτι τὸν ἀκολούθησε τότε (57 μ. Χρ.) καί ὁ Σώπατρος.

Ὁ Σώπατρος ἢ Σωσίπατρος ἦταν Ἕλληνας, γιὸς τοῦ Πύρρου. Στίς πράξεις τῶν ἀποστόλων τὸ μόνο πού ἀναφέρεται εἶναι, ὅτι ὁ Σώπατρος ἀκολούθησε τὸν Παῦλο στήν Μ. Ἀσία. Ξανασυναντᾶμε τὸν Σώπατρο στήν ἐπιστολή, πού ἔστειλε ὁ Παῦλος στοὺς χριστιανοὺς τῆς Ρώμης (κεφ. ιστ', 21), ὅπου ὁ ἀπόστολος στέλνει καί τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ Σώπατρου, ἢ Σωσίπατρου, ὅπως τὸν γράφει.

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὁμως παράδοση, στά «συναξάρια», δηλαδὴ στίς ἰδιόρρυθμες βιογραφίες τῶν ἁγίων βρίσκομε καί ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸν Βεροιώτη μαθητὴ τοῦ Παύλου. Ἔτσι ξέρομε, ὅτι ὁ Σώπατρος ἔγινε ἐπίσκοπος τοῦ Ἱκόνιου τῆς σημερινῆς Τουρκίας.

Στὸν Σώπατρο καὶ στὸν ἐπίσκοπο τῆς Ταρσοῦ Ἰάσονα ἀνατέθηκε ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν Κέρκυρα. Οἱ εἰδωλόλατρες τοῦ νησιοῦ θορυβήθηκαν καὶ συκοφάντησαν τοὺς δυὸ ἐπισκόπους, ὅτι δηλαδὴ ἦταν ἀναρχικὰ στοιχεῖα καὶ θέλαν, νὰ διαδώσουν μιὰ νέα θρησκεία, ποὺ καταργοῦσε τὴν λατρεία τῶν εἰδώλων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα, ποὺ λατρευόταν σὰν Θεός.

Ὁ διοικητὴς τοῦ νησιοῦ («βασιλεύς») Κερκυλλίνος φυλάκισε τοὺς δυὸ ἐπισκόπους, ἀλλὰ αὐτοὶ καὶ στὴν φυλακὴ συνέχιζαν τὴν διδασκαλίαν στοὺς φυλακισμένους. Ἔτσι πίστεψαν πολλοὶ φυλακισμένοι—ληστὲς καὶ δέχτηκαν τὸν χριστιανισμό, ὅπως καὶ ὁ δεσμοφύλακας Ἀντώνιος. Ὁ Κερκυλλίνος ταραχτήκε, σὰν ἔμαθε τίς ἐξελίξεις καὶ ἰδιαίτερα, ὅτι ἔγινε χριστιανὴ καὶ ἡ κόρη του, ποὺ λεγόταν Κερκύρα. Διάταξε καὶ κάψαν ἑφτά φυλακισμένους χριστιανούς μέσα σὲ καζάνια, ποὺ ἦταν γεμάτα μὲ λάδι, πίσσα καὶ θειάφι. Ὁ δεσμοφύλακας ἀποκεφαλίστηκε. Μετὰ ἀναγκάστηκε, νὰ διατάξῃ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαίτησιν τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τὸν θάνατον τῆς κόρης του, ποὺ δὲν θέλησε, ν' ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκεία τῆς ἀγάπης.

Ὁ Σώπατρος καὶ ὁ Ἰάσωνας βρισκόνταν ἀκόμα στὴν φυλακὴ. Ὁ Κερκυλλίνος κινήγησε τοὺς Χριστιανούς σὲ ὅλο τὸ νησί, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐπιχείρησή του πνίγηκε. Ὁ νέος διοικητὴς Δατιανὸς λευτέρωσε τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ ὕστερα τοὺς ξανασυνέλαβε, γιατί συνέχιζαν τὴν διδασκαλίαν τους. Ἔδωσε διαταγὴ καὶ ἔριξαν τὸν Σώπατρο καὶ τὸν Ἰάσονα σὲ καζάνι μὲ πίσσα, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἔπαθαν τίποτα, ὅπως λέγει ὁ συναξαριστής. Ἔτσι θανάτωσε μὲ ἄλλο τρόπο τὸν Σώπατρο (στὶς 10 Νοεμβρίου), ἀλλὰ στὸ τέλος πίστεψε καὶ ὁ ἴδιος καὶ μάλιστα δάσκαλός του ἦταν ὁ ἐπίσκοπος Ἰάσωνας. Ὁ Ἰάσωνας πέθανε τὴν 29 Ἀπριλίου, ὁπότε γιορτάζεται ἡ μνήμη καὶ τῶν δυὸ ἐπισκόπων.

Οἱ Κερκυραῖοι χριστιανοὶ ἔκτισαν ἐκκλησίαν, γιὰ νὰ τιμήσουν τοὺς δυὸ ἐπισκόπους, ποὺ σώζεται καὶ σήμερον στὸ προάστιον «Ἀνεμόμυλος». Οἱ Βεροιώτες πρέπει, νὰ τιμοῦν, στὶς 10 Νοεμβρίου καὶ στὶς 29 Ἀπριλίου, τὸν Βεροιώτη μαθητὴ τοῦ Παύλου καὶ ἱσαπόστολον Σώπατρο ἢ Σωσίπατρο μὲ σχετικὰς λειτουργίας καὶ κηρύγματα.

3. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας. Ἡ Ἁγία Ἱερουσαλήμ.

Ἀπ' τὸ 27 π. Χρ. καὶ ὕστερα οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες λατρεύονταν σὰν θεοί. Σύγχρονα οἱ ἄνθρωποι πίστευαν καὶ σ' ἄλλους θεούς, σὲ εἰδωλα

ἢ καὶ στὸν Ἰουδαϊσμό, ποὺ στηριζόταν στὴν Παλιὰ Διαθήκη. Ἔτσι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει πολλὰ ἐμπόδια, γιὰ νὰ κατορθώσει, νὰ ἐπιβληθῇ. Ἐπικρατοῦσε ἀκόμα ἡ διάκριση τῶν ἀνθρώπων σ' ἐλεύθερους καὶ σὲ δούλους. Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ στοίχιζε πολὺ λίγο καὶ ὑπολογιζόταν λιγότερο. Ἡ ἀνθητικότητα καὶ ὁ ὕλισμὸς κυριαρχοῦσαν, ἰδιαίτερα στὶς ἀνώτερες τάξεις. Τότε ἐμφανίστηκε ὁ χριστιανισμὸς καὶ σύντομα ἀπόκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς, μὰ καὶ περισσότερους διώκτες.

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης, μὲ λίγες ἐξαιρέσεις, κυνήγησαν τοὺς χριστιανοὺς, ποὺ μαζεύονταν στὶς κατακόμβες, γιὰ νὰ λατρεύουν τὸν Θεό τους ἢ γιὰ νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς τους. Κατακόμβες φαίνεται, ὅτι εἶναι καὶ οἱ λαξευτοὶ τάφοι, ποὺ βρέθηκαν στὴν πάνω μεριὰ τοῦ Τριπόταμου («Ἰορδάνη»), ὅπου κοντὰ ρίχνεται ὁ σταυρὸς στὴν γιορτῇ τῶν Φώτων.

Ἡ θέση καὶ ἡ διάδοση τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξαρτιόταν ἀπ' τὴν διάθεση τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορα καὶ τῶν τοπικῶν διοικητῶν. Παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς ὁ χριστιανισμὸς διαδιδόταν, γιατί ἡ διδασκαλία του ἦταν κάτι, ποὺ περιμενε τὸ σύνολο τοῦ λαοῦ, γιατί μίλησε στὶς καρδιές τῶν καταφρονημένων, γιατί γέμισε τὴν ἄδεια ψυχὴ τῶν ἀηδιασμένων πλούσιων. Ὅταν λοιπὸν δὲν γίνονταν διωγμοί, οἱ χριστιανοὶ λάτρευαν στὰ φανερά τὸν τριαδικὸ Θεὸ καὶ τότε ὁ ἀριθμὸς τους περίσσευε. Ὅταν ὁμως τοὺς κυνηγοῦσαν, τότε ὅλα ἦταν κρυφά.

* *

Δὲν ἔχομε πολλές, εἰδικότερες πληροφορίες γιὰ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Βέροιας. Γνωρίζομε μόνο μερικοὺς ἐπισκόπους καὶ ἔτσι συμπεραίνομε, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀδελφότητα διατηρήθηκε στὴν πόλιν μας καὶ ἀκόμα περισσότερο ἦταν ὀργανωμένη, ἀφοῦ ἦταν καὶ ἔδρα ἐπισκόπου. Δὲν διασώθηκαν δυστυχῶς ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων. Ὅσα γνωρίζομε τὰ ὀφείλομε δολότελα σχεδὸν στὴ γεροντός, ὅτι ἀναφέρονται στὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ποὺ ἔγιναν.

Σὰν πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας φέρεται ἀπὸ μερικοὺς ὁ μαθητὴς τοῦ ἀπόστολου Παύλου **Κάρπος**, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιο. Ἄλλοι δηλαδὴ θεωροῦν τὸν Κάρπο ἐπίσκοπό τῆς Βερόης (Βέροιας) τῆς Θράκης καὶ ἄλλοι τῆς Βάρνας τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Κάρπος ἦταν ἐπίσκοπος μετὰ τὸ 50 μ. Χρ. καὶ ἡ μνήμη του γιορτάζεται στὶς 26 Μαΐου.

Δεύτερος ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας (ἐὰν θεωρήσωμε, ὅτι ὁ Κάρπος ἦταν ὁ πρῶτος) ἀναγράφεται ὁ **Ὀνήσιμος** τοῦ Φιλήμονα, ποὺ ἦταν καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Παύλου. Ὁ Ὀνήσιμος ἔκανε ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ 61 μέχρι τὸ 106 μ. Χρ. καὶ γιορτάζεται στὶς 15 Φεβρουαρίου, ὅποτε μαρτύρησε στὴν Ἰταλία.

Μετὰ δὲν ἔχομε πληροφορίες γιὰ τοὺς ἐπισκόπους 220 χρόνων, δηλαδὴ μέχρι τὸ 325 μ. Χρ. Τὸν χρόνον ἐκεῖνο ἔγινε ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος στὴν Νίκαια τῆς σημερινῆς Τουρκίας, ὅπου μαζεύτηκαν 318 ἀρχιερεῖς

στις 20 Μαΐου καὶ ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸν Ἀρειανισμό, τὴν γιορτὴ τοῦ Πάσχα καὶ τὸ Μελετιανὸν σχίσμα. Ἀνάμεσα στοὺς ἱεράρχες βρέθηκε καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας **Ἀντώνιος**.

Σὰν ἐπόμενο ἐπίσκοπο γνωρίζομε τὸν **Γερόντιο**, ποὺ βρέθηκε στὴν σύνοδο τῆς Σαδικῆς (347 μ.Χρ.), ποὺ ἦταν κτισμένη στὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Σόφιας τῆς Βουλγαρίας. Ἐσφαλμένα μᾶλλον γράφτηκε, πὼς ὁ **Δημόφιλος** ἦταν ἐπίσκοπος τῆς Μακεδονικῆς Βέροιας. Φαίνεται, πὼς ἦταν τῆς Βερόης (Στάρας Ζαγόρας τῆς Βουλγαρίας) τῆς Θράκης.

Τὸ 395 μ.Χρ. πέθανε ὁ αὐτοκράτορας Θεοδοσίος καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίζουν πᾶς (σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπικρατέστερη ἀποψη) οἱ Βυζαντινοὶ χρόνοι. Πιὸ κάτω θὰ δοῦμε, ποιοὶ ἦταν ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίτες τῆς Βέροιας ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ὡς σημειωθῇ ἀκόμα, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ἀνῆκε στοὺς Ρωμαῖκους χρόνους καὶ ὕστερα στὸ «Ἰλλυρικόν», ὅπως λεγόταν στὴν ἀρχὴ ὁλόκληρη ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος. Οἱ ἐπισκοπὲς καὶ οἱ μητροπόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ ὑπάγονταν σὲ τὸν πᾶπα τῆς Ρώμης. Ἀντιπρόσωπὸς τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἦταν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ὑπαγόταν καὶ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας.

**

Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν. Τὸ μαρτύριο τῆς Ἁγίας Ἰερουσαλὴμ. Ὑπόφεραν πολλὰ οἱ χριστιανοὶ ἀπ' τοὺς διωγμοὺς τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἀναφέρονται δέκα μεγάλοι διωγμοὶ ἀπ' τὸ 64 μέχρι τὸ 310 μ.Χρ. Εἰδικότερα γιὰ τοὺς χριστιανούς τῆς Βέροιας δὲν ἔχομε ἄλλες πληροφορίες, παρὰ μόνον, πὼς στὰ ἔτη 276—282 μ. Χρ. ἔγινε διωγμὸς καὶ μαρτύρησε ἡ ἅγια Ἰερουσαλὴμ.

**

Ἡ ἅγια Ἰερουσαλὴμ καταγόταν ἀπ' τὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου καὶ εἶχε 3 παιδιὰ, τὸν Σέκενδο, τὸν Σεκένδικο καὶ τὸν Κήγορο. Ὁ ἄντρας τῆς πέθανε καὶ ἡ Ἰερουσαλὴμ ἄρχισε, νὰ κάμνῃ περιοδεῖες, γιὰ νὰ διαδώσῃ τὸν χριστιανισμό. Μετὰ τὸ ταξίδι τῆς στὴν Ρώμην ἦρθε στὴν Μακεδονίαν καὶ στὴν γειτονικὴ μας πόλιν Ἐδεσσα, ὅπου γίνηκε, ἀπὸ τὸν καλόγερο Εὐσέβιο, καλόγηρα καὶ κατέληξε στὴν Βέροια. Ἐδῶ κήρυξε μετὰ πολὺ καλὰ ἀποτελέσματα τὰ διδάγματα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Ὁ ἐρχομὸς καὶ ἡ ἀπήχησις τοῦ ἔργου τῆς Ἰερουσαλὴμ ἔγιναν γνωστὰ στὴν Θεσσαλονικὴ καὶ ὁ διοικητὴς («Δούκας») Κιντιανὸς ἦρθε στὴν πόλιν μας, γιὰ νὰ μάθῃ σχετικά. Προσπάθησε ὁ Κιντιανός, νὰ πείσῃ τὴν ἅγια καὶ τὰ παιδιὰ τῆς, ν' ἀποκηρύξουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε. Στὸ τέλος θανατώθηκαν, ὁ Κήγορος, ὁ Σέκενδος καὶ ὁ Σεκένδικος καὶ μετὰ κρεμάστηκε καὶ ἡ Ἰερουσαλὴμ.

Οἱ χριστιανοὶ τῆς Βέροιας πῆραν τὰ τέσσαρα σώματα τῶν μαρτύρων καὶ τὰ ἔθαψαν στὴν νότια περιοχὴ τῆς πόλεως. Ἡ παράδωσις λέγει, ὅτι ὑπῆρχε

ἐκκλησία στὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ, κοντὰ στὴν δημοτικὴ ἀγορά. Στὸ συναξάρι τῆς ἁγίας ἀναφέρονται πολλὰ θύματα τῆς. Πρὸς τιμὴ τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ γινόταν, σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη, πανηγύρι στὶς 4 Σεπτεμβρίου κάθε χρονιάς. Σημειώνω τέλος, πὼς στὸ νομὸ Βοιωτίας ὑπάρχει μοναστήρι τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου, ποὺ λέγεται μοναστήρι τῆς «Ἱερουσαλήμ». Φαίνεται, πὼς τὸ ἴδρυνε ἡ ἁγία, πρὶν πεθάνῃ.

4. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βέροιας στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους

Ἡ ἀνοδος στὸν θρόνον τῆς Ρώμης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (306 μ. Χρ.) καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἔκδοσι τοῦ περίφημου διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου (313 μ. Χρ.), ποὺ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκεία, ἐσήμαναν τὴν παύση τῶν διωγμῶν τῶν χριστιανῶν. Στοὺς ἐπόμενους Βυζαντινοὺς χρόνους ὁ χριστιανισμὸς ἔκαμε μεγάλη πρόοδο, γιατί, ὄχι μόνο δὲν διώχτηκε ἀλλὰ ἀντίθετα, ἐνισχύθηκε, μὲ λίγες ἐξαιρέσεις, ἀπ' τὴν κεντρικὴ ἐξουσία. Ἡ ἐκκλησία ἀπόκτησε μεγάλη δύναμη καὶ δλόκληρη ἡ χώρα γέμισε μοναστήρια, ποὺ ἦταν γεμάτα καλόγερους καὶ καλογριές.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 535 μ. Χρ. ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς ἴδρυνε τὴν μητρόπολη τῆς **Πρώτης Ἰουστινιανῆς**, στὴν ὁποία ὑπάγονταν πιά πολλὲς ἐπισκοπὲς τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Ἔτσι ἡ ἐπιρροή τοῦ ἐπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης περιορίστηκε, ταυλάχιστο τοπικά.

Στὸ διάταγμα καὶ στ' ἄλλα ἐγγράφα τοῦ Ἰουστινιανοῦ γιὰ τὴν νέα μητρόπολη δὲν ἀναφέρεται ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας, ποὺ φαίνεται, ὅτι συνέχισε, νὰ ὑπάγεται στὸν μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα μάλιστα μὲ μιὰ περίεργη πληροφορία, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω, ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ἔγινε μητρόπολη.

Ὁ αὐτοκράτορας Λεόντας ὁ Ἰσαυρὸς μάλωσε μὲ τὸν πάπα τῆς Ρώμης Γρηγόριο Γ', γιατί δὲν συμφωνοῦσε ὁ ποντίφικας μὲ τὴν εἰκονομαχικὴ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ, πῆρε (τὸ 731—733 μ.Χρ.) τὸ Ἰλλυρικὸ ἀπ' τὴν δικαιοδοσία του καὶ τὸ ἐξάρτησε ἀπ' τὸν πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτσι ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ἔπαυσε, νὰ ὑπάγεται στὸν πάπα τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος μέχρι τότε ἔστελνε καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς πόλης μας. Τώρα ἦταν πιά ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας στὴν δικαιοδοσία τοῦ πατριάρχη τῆς Πόλης καὶ στὴν ἐπιρροή τοῦ μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης, χωρὶς νὰ ξεχνᾶμε βέβαια, πὼς καὶ πρῶτα οἱ μητροπόλεις καὶ οἱ ἐπισκοπὲς τῆς Μακεδονίας εἶχαν πνευματικὲς σχέσεις μὲ τὸ πατριαρ-

χειο, ιδιαίτερα τὰ τελευταῖα χρόνια, πὺν ὁ δεσμός τους μὲ τὸν πᾶπα τῇ Ρώμῃς γινόταν ὁλοένα καὶ πιὸ χαλαρός, μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ «'Ανατολικοῦ Κράτους», ὁπότε ὁ ποντίφικας ἔχασε τὴν δύναμή του, γιὰ μερικοὺς αἰῶνες.

Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας παραμένει στὴν ἐπιρροὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τὸ 986 ἢ 989 μ. Χρ., ὁπότε ἡ πόλις ἔπεσε στὰ χεῖρα τῶν Βουλγάρων, πὺν τὴν κράτησαν μέχρι τὸ 1001 ἢ 1003. Τότε, φαίνεται ὅτι, ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ὑπαγόταν στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας, πὺν μερικοὶ τὴν θεωροῦν τὸ ἴδιο πράμα μὲ τὴν **Πρώτῃ Ἰουστινιανή**.

Ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος Β', ὁ Βουλγαροκτόνος σκέφτηκε, νὰ διατηρήσῃ τὸ διοικητικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ καθεστῶς, πὺν εἶχαν ἐπιβάλει οἱ Βούλγαροι καὶ ἔτσι ἀναγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀχρίδας καὶ τῆς ἔδωσε μάλιστα καὶ μερικὲς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπές. Δὲν φαίνεται, ν'ἀληθεύῃ ἡ γνώμη μερικῶν συγγραφέων, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ὑπαγόταν καὶ μετὰ τὸ 1001—1003 στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας (τῆς Σερβίας). Στὸ χρυσόβουλλο (διάταγμα) τοῦ Βασιλείου δὲν ἀναφέρεται ἡ ἐπισκοπὴ τῆς πόλης μας, ὅπως ἀναγράφεται ἡ ἐπισκοπὴ τῶν Σερβίων κ.τ.λ. Φαίνεται, ὅτι ὁ Βουλγαροκτόνος δὲν θέλησε, νὰ δώσῃ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας καὶ τὴν ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας, πὺν τότε ἔγινε (ἡ πόλις) ἔδρα καὶ ἰδιαίτερου διοικητικοῦ τμήματος («Θέματος») καὶ ἔτσι συνεχίστηκε ἡ δικαιοδοσία τοῦ πατριάρχῃ τῆς Πόλης καὶ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης. Πιὸ κάτω θὰ δοῦμε, ὅτι καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀχρίδας Πρόχωρος θέλησε, νὰ πάρῃ στὴν δικαιοδοσία του τὴν **μητρόπολη** τῆς Βέροιας καὶ πὺς λίγο ἀργότερα ἡ Νάουσα ἔφυγε ἀπ'τὴν δικαιοδοσία τοῦ μητροπολίτη τῆς Βέροιας καὶ ὑπαγόταν γιὰ λίγα χρόνια στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας (τῆς Σερβίας).

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰῶνα οἱ Φράγκοι Σταυροφόροι κατέλαβαν τὴν Πόλη καὶ τὴν Μακεδονία (1204) καὶ ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἀπ'τὸ 1204 μέχρι τὸ 1222 οἱ Φράγκοι τῆς τέταρτης σταυροφορίας διατηροῦσαν τὸ «βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης», στὸ ὁποῖο ἀνῆκε καὶ ἡ Βέροια. Ἡ ἐπισκοπὴ μας ὑπαγόταν στὸν **καθολικὸ** πατριάρχῃ τῆς Πόλης καὶ στὴν ἐπιρροὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως προκύπτει ἀπὸ παπικὴ ἐπιστολή. Ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας τοποθετήθηκε ὁ καθολικὸς **Γουαρίνος**, πὺν ἦταν φίλος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Πόλης Ἑρρίκου (1206—1212). Στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Θεσσαλονίκης τοποθετήθηκε ὁ Γάλλος Νευελώνας (1204), πὺν ἦταν πλοίαρχος στὴν τέταρτῃ σταυροφορία. Ὁ Νευελώνας πέθανε τὸ 1207 καὶ τότε ἄρχισε ὁ ἀγώνας μετὰ τῶν ἐπισκόπων γιὰ τὴν μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ πολλὰς ἀνωμαλίες ὁ καθολικὸς ἐπί-

σκοπος τῆς Βέροιας Γουαρίνος κατόρθωσε, νὰ γίνῃ μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Φραγκοκρατίας κατέλαβαν τὴν Βέροια Ἕλληνες ἡγέτες καὶ ξαναγεννήθηκε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, γιὰ δυὸ αἰῶνες ἀκόμα. Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας προήχθηκε σὲ μητρόπολη, στὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου τοῦ Β' (1283-1289]1324) καὶ βρισκόταν στὴν τριακοστὴ θέσι (κ'»).

**

Στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἐκκλησία καταπιάστηκε πολὺ μὲ τις διάφορες θρησκευτικὰς αἱρέσεις, ποὺ φύτρωναν καμιά φορὰ δυὸ—τρεῖς μαζί σὰν μανιτάρια. Τὸ πιδ σημαντικὸ ὅμως γεγονὸς ἦταν ἡ «Εἰκονομαχία» (730—843 μ. Χρ.), ποὺ χώρισε τοὺς χριστιανοὺς, γιὰ πολλὰ χρόνια, σὲ δυὸ στρατόπεδα, δηλαδὴ τοὺς Εἰκονομάχους καὶ τοὺς Εἰκονόφιλους. Ἡ περιοχὴ τῆς Βέροιας ἦταν πάντα γεμάτη μοναστήρια καὶ διακρινόταν γιὰ τὴν θρησκευτικότητα τῶν κατοίκων της, ὅπως συμπεραίνομε ἀπ'τὶς πολλὰς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια, ποὺ ὑπῆρχαν σπαρμένα παντοῦ. Πρέπει λοιπόν, νὰ δεχτοῦμε, πὼς ἡ εἰκονομαχία τάραξε καὶ διαίρεσε τοὺς Βεροιώτες, γιὰ ἄρκετὸ χρόνο, ἀνάμεσα σ'ἐκείνους, ποὺ ἤθελαν, νὰ μείνουν πιστοὶ στὴν παράδοση καὶ νὰ διατηρηθοῦν οἱ εἰκόνες καὶ στοὺς ἄλλους, ποὺ θεωροῦσαν τὴν εἰκονοφιλίαν σὰν εἰδωλολατρικὴ ἐκδήλωση. Οἱ καλόγεροι καὶ οἱ παπάδες ἐξόρκιζαν, κατὰ κανόνα, τοὺς χριστιανοὺς, νὰ μὴ ὑπακούουν στὶς θελήσεις τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων. Τὸν 14ο αἰῶνα πάλι ἡ περιοχὴ μας ταράχτηκε ἀπὸ τοὺς «ἡσυχαστικούς» ἀγῶνες, ποὺ ἔγιναν μετὰ τοῦ Γρηγόριου Παλαμά, τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκίνδυνου, ὅπως θὰ δοῦμε πιδ κάτω.

**

Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ μητροπολίτες τῆς Βέροιας στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Γιὰ μιὰ περίοδο χίλιων περίπου χρόνων γνωρίζομε τὰ ὀνόματα λίγων μόνο ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν. Θὰ γράψω ἀμέσως, τὶ ξέρω γιὰ τὸν καθένα.

Στὴν τρίτη οἰκουμενικὴ σύνοδο, ποὺ ἔγινε στὴν Ἐφεσο τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 431 μ. Χρ. παραβρέθηκε ὁ **Λουκάς** ἐπίσκοπος Βεροίας τῆς πρώτης Μακεδονίας». Ὑστερα μαθαίνομε, πὼς ἦταν ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας ὁ Σεβαστιανὸς. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς ὑπογράφει στὶς Β', Γ' κ.τ.λ. πράξεις τῆς τέταρτης οἰκουμενικῆς συνόδου, ποὺ συνήρθε στὴν Χαλκηδὸνα τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 451 μ. Χρ. Γιὰ τὸν ἴδιον χρόνον ἀναφέρονται καὶ οἱ ἐπίσκοποι **Λουκάς** καὶ **Θεόκτιστος**, ποὺ ἦταν ὅμως, ὅπως συμπεραίνω, ἐπίσκοποι τῆς Βερόης (Βέροιας) τῆς Θράκης καὶ τῆς Βέροιας (Χαλπί) τῆς Συρίας. Γι'αὐτό, γιὰ νὰ γίνῃ διάκριση, ὁ Σεβαστιανὸς ὑπογράφει «Σεβαστιανὸς Βεροίας **Μακεδονίας**».

Γιὰ 102 χρόνια δὲν ξέρομε ὀνόματα ἄλλων ἐπισκόπων, γιατί ἡ ἐπόμενη οἰκουμενικὴ σύνοδος ἔγινε μόλις τὸ 553 μ. Χρ. Στὴν πέμπτη λοιπὸν οἱ

κουμενική σύνοδο τῆς Πόλης υπογράφει (553 μ.Χρ.) ὁ **Τιμόθεος**, πού ἀναφέρεται μάλιστα γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ **μητροπολίτη** («Τιμοθέω τῆς **μητροπόλεως** Βεργουσίας»). Δὲν μπορούμε, νὰ ξεδιαλύνουμε, τί συμβαίνει σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση. Νὰ προήχθηκε ἡ Βέροια σὲ μητρόπολη γιὰ μερικά χρόνια, διὰ τὸν Ἰουστινιανὸς Ἰδρυνε (535 μ. Χρ.) τὴν πρώτη Ἰουστινιανή καὶ ὕστερα νὰ υποβιβάστηκε πάλι σὲ ἐπισκοπή, διὰ τὸν Λέοντα Ἰσαυροῦ πῆρε (731-733 μ. Χρ.) ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πάπα τῆς Ρώμης ὅλες τὶς ἐπισκοπὲς καὶ τὶς μητροπόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τὶς ἔδωκε στὸν πατριάρχη τῆς Πόλης; Δυστυχῶς δὲν σώθηκαν σχετικὲς εἰδήσεις. Ὁπωσδήποτε τὸ 731—733 ἡ Βέροια εἶχε ἐπίσκοπο, πού ὑπαγόταν στὴν μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὄχι μητροπολίτη.

Γιὰ 326 χρόνια δὲν ἔχομε εἰδήσεις γιὰ τοὺς ἐπισκόπους (ἢ μητροπολίτες) τῆς Βέροιας, γιατί στὴν ἕκτη (680 μ.Χρ.) οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Πόλης καὶ στὴν ἑβδομή (786 μ. Χρ.) τῆς Νίκαιας δὲν ἀναφέρονται—ἀπ' ὅσες πληροφορίες ἔχω—ἐπίσκοποι (ἢ μητροπολίτες) τῆς Βέροιας.

Ἔτσι μόνο γιὰ τὸ 879 μ. Χρ. ξέρομε, πὼς στὴν ὄγδοη οἰκουμενικὴ σύνοδο τῆς Πόλης υπογράφει ὁ «**Ἰωσήφ** ἐλέω Θεοῦ, ἐπίσκοπος Βεργουσίας». Πάλι λοιπὸν ἡ Βέροια εἶχε ἐπίσκοπο καὶ ὄχι μητροπολίτη.

Μετὰ δὲν ἔχομε πιά πληροφορίες γιὰ ἄλλα 328 χρόνια, γιατί μετὰ τὸ 879 δὲν ἔγινε ἄλλη οἰκουμενικὴ σύνοδος. Πρέπει, νὰ ἐπαναλάβω, πὼς στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας (1204-1222) ὑπῆρχε στὴν Βέροια καθολικὸς ἐπίσκοπος. Ξέρομε μόνο τὸν Γουαρίνο.

Σημειῶνω, πὼς δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιάξῃ ἡ ἔλλειψη εἰδήσεων, σχετικῶν μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Βέροιας, γιατί γιὰ καμιά πόλη δὲν ἔχομε τέλεια συμπληρωμένους ἐπισκοπικοὺς καταλόγους. Γιὰ ν' ἀναφέρω μερικά παραδείγματα, οὔτε τοὺς ἐπισκόπους—μητροπολίτες τῆς Ἀθήνας, οὔτε τῆς Θεσσαλονίκης ξέρομε, ἐνῶ ἀγνοοῦμε γιὰ 900 χρόνια (!) ποιοὶ ἦταν στὴν γειτονικὴ μας πόλη Ἑδεσσα.

Τὸ 1260 ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας ἦταν ὁ **Λεόντιος**, τὸ 1342 ὁ (μητροπολίτης) **Διονύσιος** καὶ τὸ 1393 ὁ **Δανιήλ**. Τελευταῖα ἀνακάλυψα καὶ κάποιον ἄλλο μητροπολίτη τῆς Βέροιας, τὸν **Εὐστάδιο**, πού υπογράφει σ' ἑγγράφῳ τοῦ 1407.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει, πὼς, διὰ τοὺς Τούρκους κατέλαβαν τὴν πόλη, κρεμάστηκε ὁ τότε μητροπολίτης **Καλλίνικος ἢ Καλλιμάχος**. Ἀλλὰ (ὅπως θὰ δοῦμε στὸν δεύτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας») ἡ πόλη μας καταλήφθηκε **πολλές** φορὲς σὲ διάστημα 70 χρόνων, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 15ου αἰῶνα. Πότε λοιπὸν ἦταν ἀρχιερέας ὁ Καλλίνικος ἢ Καλλιμάχος; Ἐξάλλου πονθεῖνὰ ἄλλοῦ δὲν συνάντησα τίποτα σχετικὸ μ' αὐτὸν τὸν μητροπολίτη καὶ ἔχω ἀμφιβολίες, ἂν ὑπῆρξε ἢ ὄχι ἢ ἂν εἶναι δημιούργημα τῆς παράδοσης, πού

πολλές φορές δὲν λέγει αὐτό, ποὺ ἔγινε, ἀλλ' αὐτό, πρὶν ἢ προσπε-ῖν ἢ θελε- νὰ γίνη, ὅπως δηλαδὴ κάμνουν συχνὰ καὶ οἱ ποιητές.

* *

Προτοῦ κλείσω τὸ σημείωμά μου, γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς μητρο- πολίτες τῆς Βέροιας στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, πρέπει, νὰ ἐξετάσω μὲ λίγα λόγια δυὸ ἀξιόλογα ζητήματα.

Εἶναι γνωστό, πὼς στὰ 1315 κτίστηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τῆς Βέροιας. Στὰ ἐγκαίνια παραβρέθηκε ὁ αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος, ὁ δευτέ- ρος, ὁ Παλαιολόγος καὶ ὁ πατριάρχης **Νήφωνας**, ὁ πρῶτος. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη, ποὺ φαίνεται ἀξιόπιστη, ὁ Νήφωνας ἦταν Βεροιώτης στὴν κα- ταγωγή. Δὲν ἀποκλείεται πάντως νὰ ἦταν παλαιότερα καὶ ἐπίσκοπος τῆς Βέ- ροιας. Στὰ χρόνια τοῦ παραπάνω αὐτοκράτορα ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Βέροιας ἔγινε μητρόπολη. Συμπληρώνω, πὼς ἡ προαγωγή αὐτὴ ἴσως ἔγινε εἰδικότε- ρα γύρω στὰ 1315, ὅταν δηλαδὴ ἐπισκέφτηκε τὴν πόλιν ὁ αὐτοκράτορας.

Στὴν ἐκκλησία ὁμοῦς τοῦ ἁγίου Κήρυκου καὶ Ἰουλίτης ὑπάρχει μιὰ ἐ- πιγραφή («**ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ**»), ποὺ ἀναφέρει σὰν κτίτορά της ἢ σὰν **ἐπίσκοπο τὸν Μακάριο**. Τέτοιο ὄνομα ἐπισκόπου δὲν εἶδαμε πιὸ πά- νω. Ἀπ' τὴν ἄλλη πάλι μεριὰ οἱ εἰδικοί δὲν συμφωνοῦν γιὰ τὸν χρόνο, ποὺ κτίστηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κήρυκου. Ἔτσι ἄλλοι λέγουν, πὼς κτίστηκε τὸν 15ο αἰώνα καὶ ἄλλοι στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰώνα. Γιὰ τὰ συμ- περάσματά τους αὐτὰ στηρίζονται στὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς ἐκκλησίας.

Πρέπει λοιπόν, νὰ δεχτοῦμε, πὼς ὁ Μακάριος ἦταν ἐπίσκοπος τῆς Βέ- ροιας πρὶν ἀπ' τὸ 1315, γιατί τότε ἡ Βέροια ἀπόκτησε μητροπολίτη ἢ πὼς ἔζησε τὸν 14ο ἢ 15ο αἰώνα, ὁπότε ἡ μητρόπολη τῆς Βέροιας ὑποβιβάστηκε σὲ ἐπισκοπὴ ἢ πὼς ὁ Μακάριος δὲν ἦταν ἐπίσκοπος τῆς Βέροιας, ἀλλὰ κά- ποιας ἄλλης πόλης καὶ ἔκαμε τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ἁγίου Κήρυκου ἢ τέλος, πὼς ὁ τίτλος «**ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ**» τοποθετήθηκε ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ «**ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ**» καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανο, γιατί καὶ στὸ συναξά- ρι τοῦ ἁγίου Διονύσιου (καὶ ἄλλου), ποὺ ἔζησε τὸν 16ο αἰώνα, παρατηροῦ, πὼς χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη «ἐπίσκοπος» ἀντὶ «μητροπολίτης». Πιὸ πιθα- νή, ἀπ' ὅλες αὐτές, μοῦ φαίνεται ἡ ἀποψη, πὼς ὁ ἅγιος Κήρυκος κτίστηκε νωρίτερα ἀπ' τὸ 1315, ὁπότε ἡ Βέροια εἶχε ἐπισκοπὴ καὶ συνεπῶς ὁ **Μα- κάριος** ἦταν ἐπίσκοπος νωρίτερα ἀπ' τὴν χρονολογία αὐτή.

Τέλος, σημειώνω, ὅτι στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 14ου αἰώνα καὶ στὶς 3-4 τοῦ 15ου ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἀνωμαλία καὶ οἱ Σέρβοι, οἱ Βυζαν- τиноὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι κυρίευσαν ἢ ἔχαναν, μιὰ ὁ ἓνας μιὰ ὁ ἄλλος, τὴν πόλιν καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας καὶ τῆς Μακεδονίας γενικότερα. Γι' αὐτὸ δὲν ἔχομε πληροφορίες γιὰ τοὺς τότε μητροπολίτες, παρὰ μόνο, πὼς στὰ 1410 ὑπογράφει κάποιος μητροπολίτης μὲ τίς λέξεις «ὁ Βερροΐας», χωρὶς ν' ἀνα-

φέρεται καὶ τ'ὄνομά του.

Β. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἡ ἐκκλησία γνώρισε μεγάλη δύναμη, τόση ποὺ δὲν εἶχε ποτέ, χωρὶς βέβαια νὰ λείψουν καὶ τὰ μαρτύρια πολλῶν ἀρχιερέων καὶ παπάδων. Οἱ Τοῦρκοι ἤθελαν, νὰ ἔχουν πάντοτε κάποιον, γιὰ νὰ συνεννοοῦνται γιὰ τὶς ὑποθέσεις τους, τὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Ἑλλη-
 ληνες («Γκιαοῦρ») καὶ τέτοιον διάλεξαν τὸν πατριάρχη τῆς Πόλης καὶ ἔμ-
 μεσα τοὺς μητροπολίτες-ἐπισκόπους. Πρῶτος ὁ Τοῦρκος σουλτάνος Μωά-
 μεθ ὁ δεύτερος, ὁ πορθητῆς σκέφτηκε, νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς ἐκκλησια-
 στικούς ἡγέτες τῶν Ἑλλήνων σὰν μέσο, ὄργανο τῆς διοίκησής τους. Ἔτσι
 προκάλεσε τὴν ἐκλογὴ νέου πατριάρχη καὶ τέτοιος ἦταν ὁ **Γεννάδιος**, ὁ
 δεύτερος, ὁ **Σχολάριος** (1454-1456 καὶ 1458, 1464), στὸν ὁποῖο ὁ Μω-
 άμεθ παραχώρησε ἀξιόλογες ἀρμοδιότητες καὶ προνόμια, ὅπως διαβάζω
 στὴν «Τουρκογραΐκια» τοῦ Μαρτίνου Κρούσιου (ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1584,
 στὴν Βασίλεια καὶ ἕνα πολύτιμο ἀντίτυπό της σῴζεται στὴν Δημόσια βι-
 βλιοθήκη τῆς πόλης μας). Ὁ Μωάμεθ ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὴν χριστιανι-
 κὴ δογματικὴ καὶ ζήτησε ἀπ'τὸν Γεννάδιο, νὰ τοῦ διατυπώσῃ γραπτὰ τὴν
 πίστιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἔτσι ἔκαμε ὁ Γεννάδιος καὶ ὁ **καδῆς τῆς Βέ-
 ροιας Ἀχμέτ** μετάφρασε στὴν τουρκικὴ γλῶσσα τὰ 20 κεφάλαια τῆς πί-
 στης, ποὺ εἶχε γράψῃ ὁ Γεννάδιος.

Ὁ πατριάρχης τῆς πόλης εἶχε τοὺς μητροπολίτες καὶ τοὺς ἐπισκό-
 πους στοὺς ὁποίους γνώριζε τὶς διαταγὲς τῶν Τούρκων καὶ σύγχρονα ἐν-
 διαφερόταν, νὰ ἱκανοποιῇ τὰ αἰτήματα τῶν ἐπαρχιῶν τους μὲ εἰσηγήσεις,
 παραστάσεις καὶ διαβήματα στὴν τουρκικὴ κυβέρνησι, στὴν «Ὑψηλὴ Πύ-
 λη», ὅπως λεγόταν. Σύντομα λοιπὸν ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας, ὅπως
 καὶ οἱ ἄλλοι, ἔγινε ὁ ἀποκλειστικὸς πυρῆνας, γύρω ἀπ'τὸν ὁποῖο κινιόταν
 ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ μητροπολίτης δικάζε τὶς ἀστικές καὶ ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις τῶν
 χριστιανῶν μαζί μὲ τοὺς βοηθοὺς του. Αὐτὸς ἦταν πρόεδρος ὅλων τῶν ὁρ-
 γάνων τῆς αὐτοδιοίκησης, τῶν σωματείων, τῆς ἐκπαίδευσης. Αὐτὸς ζη-
 τοῦσε ἀπ'τοὺς Τούρκους ὑπαλλήλους τῆς περιφερείας μας ἢ καὶ ἀπ'τὴν
 τουρκικὴν κυβέρνησι, μέσω τοῦ πατριάρχη, βοήθεια καὶ προστασία ἀπ'τὶς
 αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων.

Ὁ μητροπολίτης τοποθετιόταν ἀπ'τὸν πατριάρχη-σύνοδο καὶ ἐγκρινό-

ταν ὁ διορισμὸς ἀπ' τὸν σουλτάνο, ποὺ ἀναγνώριζε μὲ διάταγμά του («βερά-
τι (ον)») τὰ προνόμια τοῦ ἀρχιερέα, τὰ ὁποῖα σέβονταν, κατὰ κανόνα, οἱ
Τοῦρκοι ἀρμόδιοι τῆς ἐπαρχίας μας. Ὁ μητροπολίτης ζοῦσε ἀπ' τὶς εἰσφο-
ρὲς τῶν χριστιανῶν, εἰσπράττοντας τὴν «ἀρχιερατικὴ ἐπιχορήγηση», ποὺ
προσδιορίζοταν ἀπ' τὸ πατριαρχεῖο καὶ ἀναγνωρίζοταν ἀπ' τοὺς Τούρκους,
ὅπως καὶ τ' ἄλλα ποσά, ποὺ ἦταν ὀρισμένα γιὰ κάθε μιὰ ἱερουργικὴ πράξη
(γάμο, διαζύγιο, ἔκδοση πιστοποιητικῶν, δικαστικά τέλη τοῦ ἐκκλησιαστι-
κοῦ δικαστηρίου κ.τ.λ.). Τὴν ἐπιχορήγηση πλήρωναν οἱ πόλεις καὶ τὰ χω-
ριά, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν οἰκογενειῶν, τῶν γάμων («στεφάνων»).

Οἱ Τοῦρκοι συχνὰ καταπατοῦσαν τὰ προνόμια τοῦ κλήρου καὶ τοῦ
λαοῦ. Τότε ὁ μητροπολίτης, οἱ δημογέροντες κ.τ.λ. διαμαρτύρονταν στὸ πα-
τριαρχεῖο καὶ στὴν τουρκικὴ κυβέρνησι, ποὺ κάπου, κάπου ἔπαιρνε προ-
στατευτικά μέτρα, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἡ ἴδια προκαλοῦσε τὰ μαρτύρια τῶν
Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτρεπαν, μὲ λίγες ἐξαιρέσεις, τὸ κτίσιμο νέων
ἐκκλησιῶν, οὔτε τὴν ἐπέκταση τῶν παλιῶν, παρὰ μόνο τὴν ἐπιδιόρθωση ἐ-
κεινῶν, ποὺ ὑπῆρχαν, ἀλλὰ χρειαζόταν καὶ πάλι ἄδεια. Συχνὰ ἐμπόδιζαν
τοὺς χριστιανοὺς, ν' ἀσκήσουν τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα, ἀπαγόρευαν
τὴν χρησιμοποίησιν τῶν σημάτων, τὴν λειτουργία σχολείων καὶ ὑποχρέ-
ωναν, μὲ τὸ ζῶρι ἢ μὲ τὴν χορήγηση προνομίων, τοὺς χριστιανοὺς νὰ γί-
νονται μωαμεθανοί. Ἔτσι ἔχομε πολλὰ παραδείγματα πολλῶν «ἐξισλαμίσε-
ων». Κάπου, κάπου καὶ παπᾶδες ἀκόμα γίνονταν μωαμεθανοί. Οἱ Τοῦρκοι
εἶχαν καὶ ἓνα ἄλλο τρόπο, νὰ προσελκύουν στὸν μωαμεθανισμό τοὺς Ἑλ-
ληνες: Ἐπέτρεπαν τὸν γάμο χριστιανῶν (μπροστὰ στὸν δικαστὴ τους: «Ι-
εροδίκη»), ποὺ ἦταν παντρεμένοι, συγγενεῖς κ.τ.λ. καὶ ἔτσι ἔφερναν σὲ ἀν-
τίθεση τοὺς Ἑλλήνες μὲ τὴν ἐκκλησίαν, γιατί ὁ μητροπολίτης ὑποχρεωνό-
ταν, ν' ἀφορίξῃ τοὺς τέτοιους χριστιανοὺς, ποὺ κατέληγαν ἔτσι στὸν μωα-
μεθανισμό. Ὁ μητροπολίτης διαμαρτυροῦταν, ἡ τουρκικὴ κυβέρνησι ἐβγαζε
διαταγές, ποὺ ἀπαγόρευαν τὴν ἀνάμιξη τῶν Τούρκων σὲ ἐκκλησιαστικὰς
ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ ἡ πληθώρα τῶν σχετικῶν διαταγῶν εἶναι
μιὰ ἔνδειξη τῶν συνεχῶν παραβιάσεών τους. Λεπτομέρειες γι' ὅλα αὐτὰ
γράφω (μὲ βάση τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ τὸ πλούσιο ἀρχεῖο μου ἀνεκ-
δότων πηγῶν) στὸν δεῦτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας».

* *

**Οἱ μητροπολίτες τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρα-
τίας.** Γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ἔχομε πολλὰς εἰδήσεις
γιὰ τοὺς μητροπολίτες τῆς πόλης μας.

Οἱ παλιότεροι ἐρευνητὲς δὲν γινώριζαν γιὰ 120 περίπου χρόνια τὰ ὀ-
νόματα τῶν μητροπολιτῶν. Τελευταῖα βρῆκα τὰ ὀνόματα δυὸ μητροπολι-
τῶν, ποὺ ἦταν στὰ χρόνια αὐτά. Ἔτσι σὲ μιὰ πράξη, καθαιρέσεως, τοῦ πα-
τριαρχείου-συνόδου τῆς Πόλης ὑπογράφει ἑβδομος, «τὶς 15.1. 1467, ὁ

«Βερροίας **Ίωσήφ**». Ύστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ, στὶς 10.10.1474, ἀναφέρεται σὲ συνοδική πράξη «ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Βερροίας **Νεόφυτος**», ἕνα-
τος στὴν σειρά.

Μετὰ ξέρομε τὸν **Μεθόδιο** στὰ 1490, τὸν **Γεννάδιο** στὰ 1508 καὶ τὸν **Ίγνάτιο** στὰ 1550. Ύστερα γνωρίζομε τὸν **Ματθαῖο** στὰ 1554 καὶ τὸ 1555 τὸν **Νεόφυτο**, ποὺ καταγόταν ἀπ'τὴν Ἀθήνα. Δὲν συμφωνῶ μὲ αὐτὴ τὴν ἀποψη, γιατί συνάντησα τὸν **Νεόφυτο** σὲ μιὰ ἐπιγραφή τοῦ Ἁγίου Ὁρους τοῦ 1535, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι ἔκτισε (ὁ Νεόφυτος) μὲ δικά του ἔξοδα τὸ καθολικὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Στὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Διονύσιου διαβάζω, ὅτι εἶχε πεθάνει ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας καὶ οἱ Βεροιώτες θέλησαν, νὰ κάμουν ἀρχιερεῖα τοὺς τὸν ἅγιο Διονύσιο, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν θέλησε καὶ ἔτσι ἔγινε ὁ **Νεόφυτος**, ποὺ μετὰ καθαιρέθηκε. Ἄν συνδυάσωμε ὅλα αὐτά, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ἕνα ἀπ' τὰ δύο: Εἴτε ὁ Νεόφυτος ἦταν μητροπολίτης τὸ 1535, ὅστερα καθαιρέθηκε καὶ ἀντικαταστάθηκε (ἴσως ἀπ' τὸν Ἂγνάτιο), εἴτε, ὅτι ἦταν τὸ 1535, καθαιρέθηκε ὅστερα καὶ ξαναῆρθε τὸ 1554—1555, ὅπως ἔγινε ἀργότερα μὲ τὸν Ἰωακείμ, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω.

Κάπως τελευταῖα μάθαμε πολλὰς πληροφορίες γιὰ ἕνα ἄλλον μητροπολίτη τῆς Βέροιας, τὸν **Θεοφάνη**, ποὺ λεγόταν (στὸ ἐπίθετο) **Μαλάκης** καὶ ἦταν ἀρχιερεὺς στὰ χρόνια 1567—1570. Σώθηκαν πολλὰ γράμματά του καὶ Τουρκικὰ ἔγγραφα, ποὺ τὸν ἀναφέρουν.

Τὸ 1572—1578 ἦταν μητροπολίτης ὁ **Μητροφάνης**, ποὺ ἔγινε καὶ ἐπίτροπος τοῦ πατριαρχικοῦ Ἱερεμίου, τοῦ δεύτερου, ὅπως διαβάζω στὴν Τουρκογραφία τοῦ Κρούσιου. Μετὰ ξέρομε τὸν **Κύριλλο** (1579) καὶ ὅστερα τὸν **Ἀρσένιο** (1593), ἐνῶ τὸ 1605—1607 ἦταν ἀρχιερεὺς ὁ **Παῖσιος**, τὸ 1610 ὁ **Ἰωάσαφ**, τὸ 1613 ὁ **Ἀδέρκιος** καὶ τὸ 1615 ὁ **Γαβριήλ**.

Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1618 ἔγινε μητροπολίτης τῆς Βέροιας ὁ **Κύριλλος Κονταρῆς**, ποὺ ἀπ' τὸ 1632 καὶ ὅστερα ἀνέβηκε καὶ κατέβηκε πολλὰς φορές στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Πόλης. Φαίνεται, ὅτι ἀπὸ τὸ 1618 μέχρι τὸ 1634, δηλαδὴ 16 χρόνια καὶ περισσότερα, κρατοῦσε σύγχρονα καὶ τὸν θρόνο τῆς μητροπόλεως μας, γιατί ὁ Κύριλλος ἦταν **Βεροιώτης**. Μάλιστα, ὅταν καθαιρέθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1632 ξαναεπέστρεψε στὴν Βέροια καὶ ἐκτελοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ μητροπολίτη. Παντοῦ ὑπόγραφε «Κύριλλος Κονταρῆς, ὁ ἐκ Βερροίας» καὶ ἔτσι εἶναι γνωστός. Στὸ δεύτερο μέρος (παράγραφος 10) θὰ δοῦμε καὶ ἄλλες λεπτομέρειες γιὰ τὸν Κονταρῆ.

Τὸ 1638 ἀρχιερεὺς ἔγινε ὁ **Ἰωακείμ**, ποὺ ὅστερα ἀνέβηκε καὶ αὐτὸς στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τῆς Πόλης. Τὸν ἴδιο χρόνο γίνηκε μητροπολίτης τῆς Βέροιας ὁ **Ἰωαννίκιος**, ποὺ καταγόταν ἀπ' τὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, ὅπου εἶχε γνωριστῇ μὲ τὸν **Βεροιώτη** πατριάρχη **Μητροφάνη Κριτόπουλο**. Ὁ Ἰωαννίκιος ἔγινε ὅστερα (1645) πατριάρχης τῆς Ἀ-

λεξανδρείας. Τὸν ἴδιον χρόνον (1645) καὶ μέχρι τὸ 1649 ἦταν μητροπολίτης ὁ **Ἰωάσαφ**.

Μετὰ (1649) ἔγινε μητροπολίτης ὁ **Ἰωακείμ**, ποὺ καθαιρέθηκε τὸ 1655. Μητροπολίτη μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα συναντᾶμε καὶ τὸ 1669, ποὺ καθαιρέθηκε πάλι τὸ 1690, ὅπως προκύπτει ἀπὸ νέα στοιχεῖα, γιατί εἶχε «αἵρετικὲς» τάσεις καὶ μάλλον μὲ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς Ναουσαίους. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἀποψη ὁ **Ἰωακείμ** εἶχε καθαιρεθῇ καὶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1682—1687 καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν **Ἀθανάσιον** μέχρι τὸ 1688, ὁπότε ξαναγίνηκε μητροπολίτης μέχρι τὸ 1690. Τότε καθαιρέθηκε πάλι. Πάντως οἱ καθαιρέσεις του, τοῦ 1655 καὶ 1690 εἶναι βεβαιωμένες ἱστορικά. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη ὁ **Ἰωακείμ** προερχόταν ἀπ' τὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους (Κατερίνης), ἐνῶ μιὰ ἄλλη τὸν θέλει ἀπ' τὴν Κύζικον. Παρατηρῶ, πῶς μὲ πολλὰς διακοπὰς ἦταν μητροπολίτης τῆς Βέροιας καὶ τῆς **Νάουσας** 41 χρόνια, ἐὰν βέβαια μὲ τὸ ὄνομα **Ἰωακείμ** δὲν ἦταν δυὸ διαφορετικοὶ μητροπολίτες, πράγμα ποὺ δὲν τὸ πιστεύω.

Τὸ 1692 γνωρίζομε σὺν μητροπολίτῃ τὸν **Μακάριο**. Σημειῶνω, πῶς ἔξομε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μητροπολιτῶν τῆς Βέροιας **Ἰωάννου** καὶ **Εμμανουήλ**, γιὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1645 καὶ ὕστερα, χωρὶς ν' ἀποκλείεται, νὰ ἦταν μητροπολίτες τῆς Βέροιας τῆς Θράκης ἢ τῆς Συρίας.

Ὑστερα ἦταν μητροπολίτες ὁ **Λεόντιος** (1705—1715), ὁ **Μακάριος** (1715—1725) καὶ ὁ **Ἰωακείμ** (1725—1745). Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀμφίβολη ἀποψη στὰ ἔτη 1725—1726 ἦταν μητροπολίτης ὁ **Ἀγάπιος** καὶ στὰ 1730—1735 ὁ **Μακάριος**. Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν μοῦ φαίνεται σωστή.

Στὰ 1746—1763 ἦταν μητροπολίτης ὁ **Σαμουήλ**, στὰ 1763—1768 ὁ **Δωρόθεος** καὶ στὰ 1769—1799 ὁ **Δανιήλ**, ὁ ὁποῖος (ὅπως ἔμειθα ἀπὸ τελευταία μονογραφία) ἔλαβε μέρος στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Κεντροδυτικῆς Μακεδονίας ἐνάντια στοὺς Τούρκους, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου στὰ χρόνια τῆς Μ. Αἰκατερίνης.

Μετὰ λίγα χρόνια (1799—1811) ἦταν ἀρχιερεὺς ὁ περιφημὸς **Χρῦσανθος**, ποὺ διόρθωσε καὶ ἐπιμελήθηκε τὴν δεύτερη ἐκδοσὴ τοῦ συναξαριοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, τοῦ νέου (Βεροιώτη) καὶ δημιούργησε ἢ μᾶλλον πλούτισε τὴν βιβλιοθήκην τῆς πόλεως μας. Ὁ Χρῦσανθος ἔγινε ὕστερα (1811) μητροπολίτης τῶν Σερῶν, ὁπότε, φεύγοντας, ἀφιέρωσε πολλὰ βιβλία στὴν βιβλιοθήκην τῆς Βέροιας, μερικὰ τῶν ὁποίων σώζονται ἀκόμα καὶ σήμερον στὴν Δημόσια Βιβλιοθήκην. Ὁ Χρῦσανθος ἐκλέχτηκε μετὰ πατριάρχης τῆς Πόλεως.

Μετὰ ἦταν μητροπολίτες τῆς Βέροιας—Νάουσας, ὁ **Ζαχαρίας** (1811—1822), ὁ **Μεθόδιος** (1823—1831), ὁ **Διονύσιος** (1831—1848), ὁ **Θεόκλητος** (1848—1863), ὁ **Σωφρόνιος** (1863—1869), ὁ **Βενέδικτος** (1869—1877), ὁ **Προκόπιος** (1877—1892), ὁ **Κοσμάς Εὐμορ-**

φόπουλος (1892—1895), **ὁ Κωνστάντιος Ἰσαακίδης** (1895—1906), **ὁ Ἀπόστολος** (1906—1909), **ὁ Λουκάς** (1909—1911) καὶ τελευταῖος (ἐπὶ Τουρκοκρατίας) **ὁ Καλλίνικος Δελικάνης** (1911-1922). Ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας (Νάουσας) φέρει τὸν τίτλο «ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος Θεσσαλίας». Εἶναι φανερό, πὼς ἡ λέξη **Θετταλία** (Θεσσαλία) τοποθετήθηκε ἀντὶ τῆς σωστῆς **Μακεδονία**, γιατί οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ ἐπόμενοι Ἕλληνες ἔκαμναν τὸ σφάλμα, νὰ γράφουν Θεσσαλία, ἐννοώντας τὴν Μακεδονία, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπ'τὴν ἐπιγραφή, ποὺ ὑπάρχει στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

* *

Πρὶν κλείσω τὸ σημείωμά μου γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, θ'ἀσχοληθῶ μὲ μερικά εἰδικὰ θέματα.

Εἶναι γνωστό, πὼς ὁλόκληρος ὁ τίτλος τοῦ μητροπολίτη μας εἶναι «ὁ Βεροίας καὶ **Ναούσης** ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος Θετταλίας». Γεννιέται λοιπὸν τὸ εὔλογο ξρώτημα: Πάντοτε ἡ Νάουσα ὑπαγόταν στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας καὶ ἂν ὄχι ἀπὸ πότε συμβαίνει αὐτό;

Πρέπει νὰ σημειώσω, πὼς τὸ ζήτημα εἶναι σύνθετο, δηλαδὴ ἡ Νάουσα ἀνῆκε, ἐκκλησιαστικὰ βέβαια, ἀπ'τὴν ἀρχὴ τῆς κτίσεως τῆς (τέλη τοῦ 14ου ἢ ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰῶνα) στὸν μητροπολίτη τῆς Βέροιας, ἀλλὰ στὸν τίτλο του δὲν ἀναφερόταν. Ἔτσι καταλήγουμε σὲ μιὰ μετατόπιση τοῦ θέματος. Ἀπ'ὅ,τι ξέρω ὁ τίτλος τοῦ μητροπολίτη τῆς Βέροιας φαίνεται ἀλλαγμένος, ὅταν μητροπολίτης ἦταν ὁ περίφημος Ἰωακείμ. Τὸ 1744 ἢ 1745 ἀναφέρεται ὁ Ἰωακείμ μὲ τὸν παρακάτω τίτλο: «Ὁ Βεροίας καὶ Ναούσης κύρ Ἰωακείμ ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος Θετταλίας».

Ξέρουμε βέβαια, ἀπ'ὅσα εἶπα λίγο πρὶν πάνω, ὅτι ὁ Ἰωακείμ (τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ ὄχι ὁ προηγούμενος) μάλλωνε γύρω στὰ 1690 μὲ τοὺς Ναουσαίους καὶ οἱ Ναουσαῖοι, ἐπειδὴ ἦταν θυμωμένοι μαζί του, ἀποσπάστηκαν μόνοι τους ἀπ'τὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας καὶ ἀναγνώρισαν τὴν δικαιοδοσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀχρίδας (τῆς Σερβίας). Ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας καὶ τὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο τῆς Πόλης διαμαρτυρήθηκαν ἐντονα στὴν τουρκικὴ κυβέρνησι. Παρ'ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ Νάουσα παρέμεινε στὴν ἀρχιεπισκοπὴ («πατριαρχεῖο») τῆς Ἀχρίδας μέχρι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1703, ὁπότε κατόρθωσε ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας νὰ ξαναποκτήσῃ τὴν Νάουσα. Φαίνεται λοιπὸν, πὼς τότε ἔβαλε ὁ μητροπολίτης στὸν τίτλο του καὶ τ'ὄνομα τῆς Νάουσας, γιὰ νὰ γίνεται φανερὴ ἡ δικαιοδοσία του, ὅπως δὲν ἦτο ὅμως μετὰ τὸ 1721, ὅπως θὰ δοῦμε πρὶν κάτω. Καὶ μέχρι τώρα ἡ προσθήκη αὐτὴ παραμένει.

* *

Εἶπα καὶ πρὶν πάνω, ὅτι σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη ἡ Βέροια ὑπαγόταν στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας (Σερβίας) καὶ πὼς ἡ γνώμη αὕτη δὲν

μοῦ φαίνεται σωστή. Γιὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ξέραμε, (ἀπ' ὅσα ἔγραψε ὁ Μαλαξὸς καὶ δημοσιεύτηκαν στὴν Τουρκογραφία τοῦ Κρούσιου), πὼς ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀχρίδας Πρόχωρος προσπάθησε, νὰ πάρῃ (1523-1537) ὁλόκληρη τὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας, προσφέροντας στοὺς Τούρκους δῶρο ἑκατὸ φλωριά, ἀλλὰ ὁ πατριάρχης τῆς Πόλης Ἱερεμίας, ὁ πρῶτος, κατόρθωσε, νὰ ἐκδοθῇ «φετίχφας», σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο **«ἂν εἶναι καὶ ἔχει τινὰς ἕνα πρᾶγμα: καὶ τὸ ὁρίζει ἑκατὸν χρόνους: πλέον δὲν ἰπορεῖ τινὰς, νὰ τὸ ἐπάρῃ ἀπὸ τὸ χέρῃ του»**. Ὁ Ἱερεμίας ἀπέδειξε, ὅτι τὸ πατριαρχεῖο εἶχε στὴν δικαιοδοσία του τὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας ἀπὸ **τρακόσια χρόνια**, δηλαδὴ νωρίτερα ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰῶνα. Ἀπὸ πάνω πλήρωσε ὁ πατριάρχης καὶ τὰ 100 φλουριά, ποὺ εἶχε τάξει ὁ Πρόχωρος στοὺς Τούρκους καὶ ἔτσι ἡ μητρόπολη τῆς Βέροιας συνέχισε, νὰ ὑπάγεται στὸ πατριαρχεῖο.

Σημειῶνω ὅμως, πὼς ὁ Πρόχωρος εἶχε φέρεῖ μαζί του στὴν Πόλῃ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φλουριά καὶ «χρυσόβουλλα», ποὺ ἔλεγαν, ὅτι ἔπρεπε, νὰ ὑπάγεται ἡ μητρόπολη τῆς Βέροιας στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας. Δυστυχῶς δὲν ἀναγράφονται λεπτομέρειες, δηλαδὴ ποιανοῦ ἦταν αὐτὰ τὰ χρυσόβουλλα. Ἀπ' τὸ περιεχόμενο τοῦ φετῆ, συμπεραίνω, ὅτι τὰ χρυσόβουλλα (διατάγματα) αὐτὰ ἦταν πολὺ παλιά, ὅπωςδὴποτε μάλιστα νεώτερα τοῦ 1423—1437, γιατί ὁ πατριάρχης ἔβαλε σὰν ὄρο ὅ,τι μποροῦσε, νὰ τὸν βοηθήσῃ, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν νίκη του. Δηλαδὴ ἡ Βέροια ὑπαγόταν, σύμφωνα μὲ τὰ χρυσόβουλλα αὐτά, στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας (τῆς Σερβίας) στὸ διάστημα, ποὺ τὴν κατεῖχαν οἱ Σέρβοι ἡγεμόνες, δηλαδὴ στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου αἰῶνα, ὅπως γράφω μὲ λεπτομέρειες στὸ πρῶτο μέρος («Ἡ Βέροια κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους») τοῦ Β' τόμου τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας». Γι' αὐτὸ καὶ νίκησε ὁ πατριάρχης, γιατί ἀπέδειξε, πὼς τὰ τελευταῖα ἑκατὸ χρόνια, ὑπαγόταν συνέχεια ἡ Βέροια στὴν Πόλῃ, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα καὶ περισσότερα ἀπὸ 300 χρόνια, μ' ἐξαίρεση βέβαια τὴν Σερβοκρατία (καὶ Βουλγαροκρατία πὺρ παλιά). Σημειῶνω τέλος, ὅτι μερικοὶ νεώτεροι, ἀλλὰ καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Ἀθῆνας Μελέτιος (1661—1714) στὴν Ἐκκλησιαστικὴ του Ἱστορία, μετέβαλαν τὸ κείμενο τοῦ Μαλαξοῦ καὶ ἔγραψαν, ὅτι ὁ Πρόχωρος ζήτησε τὴν ἐπισκοπὴ τῶν Σερβίων. Εἰς τοῦτο ὁδηγήθηκαν ἀκριβῶς ἀπ' τὸ ὅτι θεωροῦσαν, πὼς ἦταν ἀδύνατο, νὰ ἀμφισβητηθοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ πατριάρχῃ τῆς Πόλης πάνω στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας, ὡς καὶ ἀπ' τὸ ὅτι ὁ Μαλαξὸς γράφει «τὰ Βέροια» καὶ ὄχι ἡ Βέροια καὶ ὅτι λέγει ἐπισκοπὴ, ἀντὶ μητρόπολη.

Στὰ διάφορα ἔγγραφα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀχρίδας ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν μητροπόλεων τῆς Ἑδεσσας, τῆς Καστοριάς, τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Σερβίων κ.τ.λ. ἀλλὰ πουθενὰ τῆς μητρόπολης τῆς Βέροιας, μὲ μιὰ ἐξαίρεση: Σὲ κάποιον ἔγγραφο τοῦ 1721, ποὺ δημοσιεύτηκε πρὶν 20

χρόνια, επισυνάπτεται ένας «Πίναξ τῶν εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ὀχοίδας ὑπαγομένων Μητροπόλεων καὶ Ἐπισκοπῶν», ὅπου ἀναφέρεται, κάτω ἀπ' τὸν τίτλο «Τὸ ἀρχικὸν Ταγματίον τοῦ Πατριαρχείου», καὶ ἡ «Μητρόπολη Καραφείας (δηλαδὴ τῆς Βέροιας) καὶ τῆς περιφερείας» (δηλαδὴ τῆς Νάουσας κ.λ.π.). Μάλιστα ἡ μητρόπολη τῆς Βέροιας ἀναφέρεται μὲ τὸν ἀριθμὸ 1 κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν τίτλο ἢ μὲ τὸν ἀριθμὸ 4 στὸν γενικὸ κατάλογο. Ἀπ' τὰ τουρκικὰ ἔγγραφα, ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψη μου, δὲν συμπεραίνεται τίποτα σχετικό.

**

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς τὰ ὄρια τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν πρὸ περιορισμένα ἀπ' τὰ σημερινά. Ὑπῆρχαν τότε οἱ ἐπισκοπὲς τῆς Καμπανίας (Κουλακιάς, Καιρόχωρας), τοῦ Κίτρου («Κίτρου», Κατερίνης) κ.τ.λ., ποὺ ὑπάγονταν στὴν μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔτσι τὰ καμπήσια χωριὰ τῆς σημερινῆς μητροπόλεως Βέροιας—Νάουσας ὑπάγονταν στὶς ἐπισκοπὲς αὐτές, ἐνῶ στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας ὑπάγονταν τὰ βουνήσια χωριὰ καὶ τὰ χωριὰ τῆς Νάουσας, μαζὶ βέβαια μὲ τὴν Βέροια καὶ τὴν Νάουσα. Ἀπαρίθμηση τῶν χωριῶν καὶ λεπτομέρειες δημοσιεύω στὸν δεύτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας», μὲ βάση τοὺς ἀνέκδοτους κώδικες, ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψη μου.

6. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βέροιας - Νάουσας ἀπ' τὸ 1912 μέχρι σήμερα.

Στὶς 16 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912 λευτερώθηκε ἡ Βέροια καὶ ἡ περιοχὴ τῆς, ὅποτε ἄρχισε ἡ Νεοελληνικὴ Ἱστορία τῆς Βέροιας. Ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας—Νάουσας ἔχασε τὴν παντοδυναμία, ποὺ εἶχε πρῶτα, γιατί ἡ δικαιοσύνη, ἡ αὐτοδιοίκηση, τὰ σχολεῖα κ.τ.λ. περιῆρθαν στὴν δικαιοδοσία τοῦ κράτους. Μόνο τὰ τοπικὰ ὄρια τῆς μητροπόλεως αἰξήθηκαν πολὺ (μετὰ λίγα χρόνια), γιατί διαλύθηκε ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Καμπανίας καὶ τὰ χωριὰ τῆς δικαιοδοσίας τῆς μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας καὶ στὴν ἐπισκοπὴ τοῦ Κίτρου (Κατερίνης), ποὺ ἔγινε ὅμως μητρόπολη. Μὲ δυὸ λόγια μειώθηκε «ἡ καθ' ὕλην ἀρμοδιότης» τοῦ μητροπολίτη, ἀλλ' αὐξήθηκε ἡ «κατὰ τόπον δικαιοδοσία—ἀρμοδιότης», ὅπως θὰ ἔλεγε ἓνας νομικὸς ἐπιστήμονας.

Ὁ μητροπολίτης **Καλλίνικος** Δελικάνης βρέθηκε στὸ ἀντάμωμα τῶν δυὸ ἐποχῶν, δηλαδὴ τῆς δύσης τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς ἀναγέννησης τοῦ Ἑλληνικοῦ Φοίνικα. Ὁ Καλλίνικος ἦταν πολὺ μορφωμένος, ὅπως βλέπω

ἀπ' τὰ δημοσιεύματά του στὸ θεολογικὸ περιοδικὸ «Γρηγόριος Παλαμᾶς», ποὺ ἐκδιδόταν ἀπὸ τότε ἀκόμα (μέχρι σήμερα, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία) ἀπ' τὴν μητροπόλιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸ τοῦ γίνῃ μητροπολίτης τῆς Βέροιας εἶχε γράψῃ ἀξιόλογα βιβλία καὶ ἔγινε γνωστὸς ὕστερα, γιατί ἀναμίχτηκε στοὺς ἀγῶνες ἀνάμεσα στοὺς Βενιζελικοὺς καὶ Ἀντιβενιζελικοὺς.

Ὑστερα ἔγιναν μητροπολίτες ὁ **Κωνσταντῖος** τὸ 1923 (ὄχι τὸ 1921 ἢ τὸ 1924, ὅπως γράφτηκε ἐσφαλμένα), ὁ **Χρυσόστομος** τὸ 1924. Τὸν ἴδιον χρόνον (1924) τοποθετήθηκε καὶ ὁ **Ἀπόστολος**, ἀλλὰ δὲν δέχτηκε τὴν θέσιν του καὶ ἔτσι ἦρθε ὁ **Βεροιώτης Σωφρόνιος** Σταμούλης (1924), ὁ ὁποῖος ἦταν ἐξαιρετικὰ μορφωμένος καὶ ἀκέραιος χαρακτήρας, ἀλλὰ ἀκαμπτος καὶ δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα τῆς προσαρμογῆς στὴν νέα κατάστασι καὶ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς. Ἔτσι δὲν ἔδιδε π.χ. διαζύγια ἢ ἀποχώρησε ἀπὸ μαθητικὴ γιορτή, γιατί κάποιος νεαρὸς μίλησε στὴν «μαλλιαρῇ». Μετατέθηκε (καὶ ἡ ἐνέργεια αὕτη ἦταν ὁπωσδήποτε λάθος) στὴν μητροπόλιν τῆς Ἐλευθερούπολης, γιὰ νὰ παραιτηθῇ μετὰ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ στὴν ζωὴ τοῦ καλόγερου. Ἡ πόλις μας τὸν δυσaráστησε καὶ ἔχασε τὴν πολύτιμη βιβλιοθήκην του, ποὺ κάηκε στὴν Ἐλευθερούπολιν ἀπ' τοὺς Βούλγαρους.

Μετὰ (1927) ἔγινε μητροπολίτης ὁ **Πολύκαρπος** Σακελλαρόπουλος, ποὺ διακρίθηκε γιὰ τὴν ἐξυπνάδα του. Τέλος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολύκαρπου, ἦταν μητροπολίτης ὁ **Ἀλέξανδρος** Δηλανᾶς (1943—1958), ποὺ τὸν χαρακτηροῖσε τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ τῶν ἐνεργειῶν. Λίγο καιρὸ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλέξανδρου ἔγινε ἀρχιερεὺς ὁ μητροπολίτης Κασσανδρείας (πρῶτα ἐπίσκοπος Ὀλύμπου) **Καλλίνικος** Χαραλαμπίδης (1958 μέχρι σήμερα), ποὺ εἶναι πολὺ μορφωμένος καὶ συγγραφεὺς σημαντικῶν μονογραφιῶν.

**

Ἀπ' τὰ πλεονάζοντα γεγονότα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ἡ ἴδρυσιν (τὸ 1932) τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος». Δημιουργὸς καὶ ψυχὴ τῆς ἦταν ὁ δικηγόρος **Γεώργιος Κ. Γουδῆς**, ποὺ πέθανε πρὶν ἓνα χρόνον. Ἡ Χ. Ἑνωσις στεγαστήκε στὴν ἐκκλησίαν «Παλιὰ Μητροπόλιν», ποὺ ἦταν πρῶτα τζαμί καὶ ὕστερα ἀποθήκη. Ἔτσι δημιουργήθηκε κάποια ἀξιόλογη χριστιανικὴ κίνησις. Ἐκεῖ γίνονταν τὰ Κατηχητικὰ μαθήματα, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα. Τοὺς τελευταίους μῆνες διασπάστηκε ἡ Χρ. Ἑνωσις καὶ δημιουργήθηκε καὶ νέα Χριστιανικὴ κίνησις, ποὺ συνεορτάζεται μετὰ τὴν ἀδελφότητα τῶν Ἀθηνῶν «Ζωή», ἐνῶ ἡ παλιὰ Ἑνωσις συνδέθηκε μετὰ τὴν καινούργια ἀδελφότητα «Σωτηρία». Παράλληλα ὑπάρχουν τὰ Κατηχητικὰ σχολεῖα, ποὺ τώρα λειτουργοῦν κατὰ ἑνορίες, καὶ ἡ «Χριστιανικὴ ἀδελφότης Νεανίδων, Πελεκάν», ποὺ ἀνέλαβε, νὰ κτίσῃ τὸ οἰκοτροφεῖον γιὰ τοὺς ἀπορους μαθητὰς. Δὲν ἔλειψαν ἀκόμα καὶ τὰ θεῖα κηρύγματα ἀπὸ γνωστοὺς ἱεροκήρυκες. Ἀπ' τοὺς Βεροιώτες, ποὺ ἀναδείχτηκαν τελευταῖα στὸν ἐκκλη-

σιαστικό τομέα ξεχωρίζω τὸν αὐτοδημιουργητο κ. **Γεώργιο Παυλίδη**, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὸ ἥθος, τὴν μόρφωση καὶ τὴν ρητορική δεινότητά του. Τελικά, ἀφοῦ κήρυξε χρόνια μὲ πολλή ἐπιτυχία σὰν ἀρχιμανδρίτης στὴν Θεσσαλία καὶ στὴν Ἀθήνα, προσκλήθηκε (1960) ἀπ' τὸν ἀρχιεπίσκοπο καὶ πρῶτο πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου Μακάριο στὴν Κύπρο, ὅπου παραμένει σὰν βοηθός του.

Σημειῶνω ἀκόμη, πὼς στὶς 18 Ἰουνίου τοῦ 1951 ἔγιναν στὴν Βέροια γιορτές, στὸ «βῆμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου», στὶς ὁποῖες παραβρέθηκαν ἀρχιερεῖς ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΞΑΚΟΥΣΤΟΙ ΒΕΡΟΙΩΤΕΣ—ΝΑΟΥΣΑΙΟΙ ΙΕΡΩΜΕΝΟΙ

ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ. ΑΓΙΟΙ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ Ἡ ΕΜΕΙΝΑΝ

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

7. Νήφωνας, ὁ πρῶτος

Εἶδαμε πὶδ πάνω, ὅτι ὁ Νήφωνας, ὁ πρῶτος ἦταν πατριάρχης τῆς Πόλης καὶ καταγόταν μᾶλλον ἀπ' τὴν Βέροια. Παραβρέθηκε στὰ ἐγκαίνια (1315) τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τῆς Βέροιας. Στὰ χρόνια τῆς πατριαρχίας του κτίστηκε ἡ ἐκκλησία τῶν ἁγίων (δώδεκα) ἀποστόλων τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Νήφωνας ἦταν, πρὶν γίνῃ πατριάρχης τῆς Πόλης, μητροπολίτης τῆς Κυζίκου (Μ. Ἀσίας) καὶ ἔγινε (τὸ 1311) ἀρχηγὸς τῆς ὁρθόδοξης χριστιανικῆς ἐκκλησίας γιὰ 3 χρόνια καὶ 10 μῆνες.

Ὁ Νήφωνας, ὁ πρῶτος (ἀντίθετα ἀπ' τὸν Νήφωνα τὸν δεύτερο, ποὺ ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ μητροπολίτης τῆς Θεσ)νίκης, πρὶν γίνῃ πατριάρχης) ἦταν πολὺ λίγο μορφωμένος. Σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα ὅλοι οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς εἶναι σύμφωνοι, πὼς δηλ. καὶ ὁ Νήφωνας ὁ πρῶτος δὲν ἦταν μορφωμένος, διαφωνοῦν ὅμως, ὅταν κρίνουν τὸν βαθμὸ τῆς ἑλλειψης τῆς μόρφωσής του. Σύμφωνα μὲ τὶς εἰδήσεις τῶν συγχρόνων του ὁ Νήφωνας ἦταν πολὺ ἔξυπνος καὶ εἶχε πολλὰ ἄλλα χαρίσματα. Ὁ Βυζαντινὸς συγγραφέας **Γρηγορᾶς** γράφει, ὅτι ὁ Νήφωνας ἦταν ἄριστος δένδροκαλλιεργητής, πολὺ ἔμπειρος εἰς τὶς ἐξεκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ πὼς ἔκτισε πολλὰ κτίρια καὶ ἐκκλησίες.

Ὁ Νήφωνας εἶχε ἓνα μεγάλο ἑλάττωμα, ἀγαποῦσε δηλαδή πολὺ τὰ χρήματα καὶ τὶς ἀνθρώπινες ἀπολαύσεις, γι' αὐτὸ καθαιρέθηκε καὶ ἔζησε στὸ μοναστήρι τῆς Περιβλέπτου τῆς Πόλης. Τὸν Νήφωνα διαδέχθηκε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο ὁ Ἰωάννης Γλυκάς, ποὺ ἦταν πολὺ μορφωμένος, ἀλλὰ παντρεμένος καὶ μάλιστα πολύτεκνος.

8. Ἑλεαβούλκος Θεοφάνης

Σύμφωνα με μιὰ ἀποψη γεννήθηκε στὴν Βέροια, καταγόμενος ἀπ' τὴν Κορώνη τῆς Πελοποννήσου, ὅπου γεννήθηκε κατὰ τὴν ἄλλη ἀποψη, ἢ ὁποία ὅμως δέχεται, πὼς ἡ μητέρα του ἦταν Βεροιώτισσα.

Πάντως ἔδρασε στὸ πρῶτο μισό τοῦ 16ου αἰῶνα. Τὸ ὄνομά του, πρὶν γίνῃ κολόγερος, ἦταν Θωμᾶς Ἑλεαβούλκος Νοταρᾶς καὶ ὕστερα μετονομάστηκε σὲ Θεοφάνης. Στὰ χρόνια τοῦ πατριάρχη τῆς Πόλης Διονύσιου, τοῦ δεύτερου (1545—1554) δίδασκε ὁ Ἑλεαβούλκος στὴν πατριαρχιακὴ ἀκαδημία καὶ θαυμάζοιαν γιὰ τὴν ρητορικὴ του ἱκανότητα. Εἶχε 30 περίπου μαθητές, πὺν οἱ περισσότεροι διάτρεψαν, ὅπως ὁ Βεροιώτης μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἅγιος Θεωνᾶς, ὁ πατριάρχης τῆς Ἀλεξάνδρειας Σίλβεστρος (πὺν σύμφωνα με μιὰ ἀμφίβολη ἀποψη γεννήθηκε καὶ αὐτὸς στὴν μακεδονικὴ Βέροια) καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια ἔγινε σύνοδος, πὺν κατηγόρησε πολλοὺς φίλους τοῦ πατριάρχη τῆς Πόλης Διονύσιου καὶ τὸν Ἑλεαβούλκο, τὸν ὁποῖο ἀπαγόρευσαν, νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κηρύττῃ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα. Ὁ Θεοφάνης ἔφυγε ἀπ' τὴν Πόλιν καὶ πῆγε στὸ Ἅγιον Ὅρος, στὸ μοναστήρι τῶν Ἰβήρων καὶ τελικὰ ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του Βέροια, ὅπου πέθανε καὶ θάφτηκε. Σύμφωνα με μιὰ πληροφορία οἱ Βεροιώτες τίμησαν πολὺ τὸν συμπολίτη τους, πὺν δόξασε τὴν πόλιν σ' ὁλόκληρο τὸν ὀρθόδοξο κόσμον («... Ἑκοιμήθη, καὶ ἔθαψάν τον οἱ Βεροιώται **ἐντίμως**»).

Ὁ Ἑλεαβούλκος ἔγραψε καὶ βιβλία, συνετέλεσε ἀκόμα καὶ στὸν πλουτισμὸ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἰβήρων, τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

9. Ἅγιος Θεωνᾶς

Ὁ ἅγιος Θεωνᾶς καταγόταν, μᾶλλον, ἀπ' τὴν Βέροια καὶ ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἑλεαβούλκου. Γεννήθηκε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 15ου αἰῶνα.

Ἐγινε νεαρὸς καλόγερος στὸ μοναστήρι Παντοκράτορας τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Μετὰ ἔκαμε, μαζὶ με τὸν ἱερομόναχο Ἰάκωβο, περιοδεῖες καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν ἐκείνου (τὸ 1520) ἀπ' τοὺς Τούρκους ξαναῆρθε στὸ Ἅγιον Ὅρος. Ὑστερα ἔφυγε στὴν Γαλάτιστα τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀναδιοργάνωσε τὸ γνωστὸ μοναστήρι τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, τῆς Φαρμακολύτρης, ὅπου συγκέντρωσε 150 περίπου καλόγερους. Στὸ μοναστήρι ἐκεῖνο ἔμεινε μέχρι τὸ 1560, ὅποτε ἔγινε μητροπολίτης τῆς Παροναξίας καὶ τὸ 1565 τῆς Θεσσα-

λονίκης.

Φαίνεται, ὅτι ὁ ἅγιος Θεωνᾶς ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὑπαπαντῆς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ μνήμη του γιορτάζεται στίς 4 Ἀπριλίου καὶ τὴν τέταρτη Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν.

10. Κύριλλος Β', ὁ Κονταρῆς.

Πιὸ πάνω σημείωσα ἀρκετὰ γιὰ τὸν Βεροιώτη μητροπολίτη καὶ πατριάρχην τῆς Πόλης Κύριλλο, τὸν δεύτερο, Κονταρῆ. Ὁ Κονταρῆς κατόρθωσε, νὰ φοιτήσῃ στὴν θεολογικὴ σχολὴ τῶν Ἱησουϊτῶν, ποὺ ὑπῆρχε στὸν Γαλατὰ τῆς Πόλης. Τὸ 1618 ἔγινε μητροπολίτης τῆς γενέτειράς του Βέροιας, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τὸ 1632, ὁπότε ἐπέτυχε, νὰ γίνῃ πατριάρχης, διατηρώντας καὶ τὴν μητρόπολιν τῆς Βέροιας.

Ἔτσι στίς 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 1632 ἀνέβηκε στὸν θρόνον τῆς Πόλης, μὲ τὴν βοήθειαν, ὅπως φαίνεται, τῶν Ἱησουϊτῶν, ἀλλὰ ἔμεινε πατριάρχης μόνο 6 μέρες (!) καὶ στίς 12 τοῦ ἴδιου μηνὸς ἐξορίστηκε στὸ νησί τῆς Τενέδου. Μετὰ ἀπὸ λίγο κατόρθωσε, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν λήξιν τῆς ἐξορίας του καὶ ξαναεπέστρεψε στὴν Βέροια, ὅπου ἀσκοῦσε τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ μητροπολίτη. Ἔτσι νίκησε ὁ ἄλλος Κύριλλος, ὁ πρῶτος, Λούκαρης.

Ὁ Κονταρῆς κατόρθωσε, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν γνωριμιῶν του, νὰ ξαναγίνῃ πατριάρχης τὸν Μάρτιον τοῦ 1634 (ἢ 1635), ἀφοῦ ἐξόρισε τὸν προηγούμενον πατριάρχην Ἀθανάσιο, τὸν Πατελάρο στὴν Ρόδο. Ἔτσι ὁ Κύριλλος, ὁ δεύτερος, ἔμεινε πατριάρχης 16 μῆνες, ὁπότε ξαναἐξορίστηκε στὴν Ρόδο, μὲ τὴν αἰτιολογίαν, πὼς ἦταν φιλάργυρος. Διάδοχος ἦταν ὁ ἐχθρὸς του Νεόφυτος (1636), ποὺ παραιτήθηκε μετὰ ἓνα χρόνον. Κατόπιν ἀνέβηκε στὸν θρόνον, γιὰ πέμπτη φορὰ (!) ὁ Κύριλλος Α', ὁ Λούκαρης στίς 8 Μαρτίου τοῦ 1638. Ὁ Λούκαρης παρέμεινε πατριάρχης μέχρι στίς 9 Ἰουνίου τοῦ ἴδιου χρόνου (ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλην γνώμην μέχρι τὸ 1639), ὁπότε ἐξορίστηκε. Ὑπάρχει μιὰ ἀποψη, πὼς καὶ ὁ Κονταρῆς ἦταν ἡθικὸς αὐτουργὸς καὶ ὑπεύθυνος, γιὰ τὸν θάνατον τοῦ Λούκαρη.

Ὅπως δὴποτε ὁ Κονταρῆς ἀνέβηκε γιὰ τρίτη φορὰ στὸν θρόνον τῆς Πόλης τὸν Ἰούνιον τοῦ 1638 καὶ διατηρήθηκε μέχρι τὸ 1639, ὁπότε πνίγηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους στὴν Καρθαγένη. Σκέπτομαι, νὰ ἐκδώσω κάποτε μιὰ μονογραφίαν γιὰ τὸν Κονταρῆ, ἀφοῦ μελετήσω εἰδικὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτό, γιὰτὶ ἡ ζωὴ του εἶναι ἀξιερεύνητη, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις.

11. Μητροφάνης Κριτόπουλος

Γεννήθηκε στην Βέροια, μάλλον τὸ 1589 καὶ ἦταν γιὸς τοῦ Θεόδωρου. Τὸ 1606 πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὅπου ἔγινε καλόγερος καὶ παρέμεινε μέχρι τὸ 1613. Ἐκεῖ γνώρισε τὸν γνωστό μας Κύριλλο Λούκαρη. Ταξίδεψαν μαζί στην Μολδοβλαχία, στην Πόλη καὶ τελικὰ ἔφθασαν στην Ἀλεξάνδρεια καὶ στὸ Κάιρο τῆς Αἰγύπτου (1615).

Ὁ Λούκαρης ἔστειλε (1617) τὸν Μητροφάνη, στην Ἀγγλία γιὰ ἀνώτερες σπουδές. Ὁ Κριτόπουλος, ποὺ εἶχε γίνει πρῶτα πρεσβύτερος, ἔμεινε λίγο στὸ Λονδίνο καὶ ὕστερα σπούδασε 5 χρόνια στην Ὁξφόρδη, ὅπου καὶ διακρίθηκε.

Ἐπισκέφτηκε ὕστερα (ὁ Μητροφάνης) τὶς ἐκκλησίες καὶ τὶς πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας, ὅπου εἶχε ἐνδιαφέρουσες συζητήσεις μὲ ξακουστοὺς θεολόγους, κάμνοντας μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴν ἔνωση τῶν ἐκκλησιῶν. Μετὰ ἐπισκέφτηκε καὶ ἄλλες χῶρες. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια ὁ Κριτόπουλος ἔφυγε τὸ 1624 ἀπ' τὴν Ἀγγλία καὶ πῆγε στην Γερμανία, ὅπου ἔμεινε μέχρι τὸ 1627, ὁπότε ἔφθασε (1627) στην Ἑλβετία, ὕστερα στην Βενετία (1627—1630) καὶ κατέληξε στην Πόλη, ἀφοῦ μελέτησε καὶ ταξίδεψε στὸ ἐξωτερικὸ 13 ὁλόκληρα χρόνια.

Ἀπ' τὴν Πόλη πῆγε ὁ Μητροφάνης στην Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἔγινε τὸ 1636 πατριάρχης, σὲ ἡλικία μόλις 47 χρονῶν.

Ὁ Κριτόπουλος ἦταν φιλόσθενος καὶ τὰ πολυχρόνα ταξίδια καὶ οἱ σπουδὲς τὸν κούρασαν πρῶτα. Ἐφυγε λοιπὸν στην Βλαχία (1639), γιὰ νὰ ξεκουρασθῇ, ὅπου καὶ πέθανε σὲ λίγο χρόνον, ἐνῶ ἦταν μόνο 50 χρονῶν. Δὲν ἀποκλείεται, νὰ τὸν κούρασαν καὶ οἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν δύο Κύριλλων, τοῦ συμπόλιτη του Κονταρή καὶ τοῦ προστάτη του Λούκαρη, ἰδιαίτερα ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψη, ὅτι ἀναγκάστηκε (ὁ Μητροφάνης) νὰ ψηφίσῃ ἐνάντια στὸν Λούκαρη καὶ νὰ καταδικάσῃ τὴν «Ὁμολογία» του.

Ὁ Κριτόπουλος ἔγραψε πολλὰ βιβλία, θεολογικά (π. χ. «Ὁμολογία») καὶ μὴ (π. χ. «Γραμματική» κ.τ.λ.). Στὰ 1624 μεσολάβησε γιὰ τὴν ἱδρυση τοῦ τυπογραφείου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τῆς Πόλης.

Οἱ Βεροιώτες δὲν τίμησαν ἀκόμα τὸν Κριτόπουλο, ποὺ ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς πρῶτους σπουδαίους θεολόγους τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω, ὅτι στην Ἑλληνικὴ μόνο γλώσσα ἔχουν γραφῇ 5 πολυσέλιδα βιβλία, πολλὰ σημειώματα καὶ ἄρθρα, ὅπως καὶ στίς ξένες χῶρες.

12. Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὁ νέος

Γεννήθηκε στὴν Βέροια. Ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ στὶς διάφορες ἀπόψεις γιὰ τὸν χρόνον, ποὺ ἔζησε ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, ὁ νέος. Στὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου δὲν ἀναφέρεται τίποτα σχετικό, οὔτε κὰν προσδιορίζεται ὁ αἰώνας, ποὺ ἔζησε, οὔτε καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐποχὴ (Βυζαντινὰ χρόνια, Τουρκοκρατία), ποὺ ἔδρασε. Ἔτσι οὔτε ὁ ἐπιμελητὴς τῆς πρώτης ἔκδοσης τοῦ 1746 μητροπολίτης τῆς Βέροιας—Νάουσας Ἀθανάσιος, οὔτε ὁ ἐπιμελητὴς τῆς δεύτερης ἔκδοσης τοῦ 1806 μητροπολίτης τῆς Βέροιας—Νάουσας Χρυσάνθος ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα αὐτό.

Ὁ συναξαριστὴς τοῦ ἁγίου Διονύσιου ἀναφέρει καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, δηλαδὴ στὸ πρῶτον μισὸ τοῦ 16ου αἰώνα. Εἶναι εὐνόητο, ὅτι ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἔζησε νωρίτερα ἀπ' τὸν Διονύσιον καὶ δὲν ἦταν σύγχρονός του, γι' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται στὸ συναξάρι, ἀλλὰ μόνο τὸ μοναστήρι του, ἐκτὸς ἂν τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἦταν ἀφιερωμένο στὸν ἅγιο Ἀντώνιον τὸν **μεγάλον** καὶ ὄχι στὸν **νέον**. Ἐχομε λοιπὸν κάποιο δρόσημο: Ὅτι ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἔζησε νωρίτερα ἀπ' τὸν 16ο αἰώνα, ἀλλὰ δὲν ἔξερομε πότε.

Ὅπωςδήποτε εἶναι σφαλερὴ ἡ ἀποψη, ὅτι ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἔζησε στὰ μέσα τοῦ 16ου ἢ τὸν 17ο αἰώνα. Ἡ γνώμη τοῦ **Struck**, ὅτι ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ἔζησε τὸν 14ο αἰώνα ἔχει κάποια δόση ἀλήθειας, ἀλλὰ ὁ Γερμανὸς συγγραφέας δείχνει ἐπιπολαιότητα, γιατί παραπέμπει στὸν Καντακουζηνό, γιὰ νὰ στηρίξη τὴν γνώμη του, μὴ προσέχοντας, ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἀναφέρει, στὸ μέρος ποὺ γίνεται ἡ παραπομπή, τὸν ἅγιο Ἀντώνιον, ἀλλὰ τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶ κ.τ.λ. Ἀλλ' ἄς δοῦμε μὲ δυὸ λόγια τὴν διήγησιν τοῦ συναξαριστοῦ, γιατί ἀπ' αὐτὴν, θὰ βγάλωμε κάποια συμπεράσματα.

Ὁ ἅγιος Ἀντώνιος καταγόταν ἀπὸ πλούσια οἰκογένεια τῆς Βέροιας. Νωρὶς ἄφησε τὴν πόλιν καὶ πῆγε στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Προόδρου, στὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας», ὅπου καὶ ἔγινε καλόγερος. Ἐμείνει χρόνια ἐκεῖ καὶ διακρίθηκε γιὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ ἥθος του, ἀλλὰ τελικὰ ἔφυγε λίγο πρὶν κάτω καὶ σὲ μιὰ σπηλιά, ἀπέναντι ἀπ' τὴ θέσιν «Σταυρός», κοντὰ στὸν Προόδρον καὶ στὸν Ἀλιάκμονα, ἔζησε σὰν ἀσκητὴς, μόνος του πάνω ἀπὸ 50 χρόνια, τρώγοντας ἄγρια χόρτα καὶ νηστεύοντας.

Κάποτε, ὅταν ἡ ἡλικία [του] πλησίασε, νὰ γεμίσῃ ἕναν αἰώνα, πέθανε ἐκεῖ στὴν ἐρημία καὶ δὲν θὰ τὸ ἤξεραν οἱ Βεροιώτες, ἂν δὲν τὸν ἀνακάλυπταν, τυχαῖα, μερικοὶ κυνηγοί. Ὅταν μαθεύτηκε, στὴν Βέροια καὶ στὰ περὶχωρα, ὁ θάνατός του ἀναστατώθηκε ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ πολλοὶ Βεροιώτες καὶ Βεροιώτισσες μαζὶ μὲ τὸν μητροπολίτη πῆγαν στὴν σπηλιά, γιὰ νὰ δοῦν καὶ νὰ συνοδεύσουν τὸ ἅγιο λείψανον στὴν πόλιν. Ἀλλὰ οἱ

χωρικοί δὲν συμφωνοῦσαν, γιατί, παραδέχονταν βέβαια, πὼς ὁ Ἀντώνιος ἦταν Βεροιώτης ἀλλὰ, ἰσχυρίζονταν, πὼς ἔπρεπε, νὰ θαφτῇ καὶ νὰ γιορτάζεται στὸν τόπο, ποὺ πέθανε.

Τελικὰ ἀκολοιυήθηκε ἡ γνώμη τοῦ μητροπολίτη, ποὺ ἤθελε, νὰ βο-
λέψη τὰ πράματα, χωρὶς μαλλώματα: Τοποθετήθηκε ἡ σορὸς πάνω σὲ μιὰ
βοδάμαξα, ποὺ δὲν τὴν ὀδηγοῦσε κανένας καὶ συμφώνησαν, νὰ κτιστῇ ἡ ἐκ-
κλησία τοῦ ἁγίου, ὅπου σταματήσουν τὰ βόδια. Τὸ συναξάρι γράφει, πὼς
ἡ βοδάμαξα, ἀφοῦ πέρασε τὰ διάφορα χωριά, κατέληξε στὴν Βέροια καὶ
σταμάτησε κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ ἁγίου, σιμὰ στὴν ἐκκλησία-μοναστήρι τῆς
Θεοτόκου, ἐκεῖ δηλαδὴ ποὺ ὑπάρχει σήμερα ἡ ἐκκλησία του καὶ τὸ δέντρο
(μουριά), ὅπου λέγεται, πὼς χτύπησε ἡ βοδάμαξα καὶ χάλασε. Ἡ προφορι-
κὴ παράδοση μαζί μὲ τίς ἄλλες ἐκδοχὲς λέγει, πὼς τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν
τοῦ κάμπου τῆς Βέροιας ὀφείλονται στὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς (τῆς σοροῦ)
τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Ὀνομάζεται π.χ τὸ χωριὸ «Σταυρός» ἔτσι, γιατί ἡ
βοδάμαξα σχημάτισε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Τὴν Ξεχασμένη τὴν ἀγνόησαν
τὰ βόδια, γι' αὐτὸ τὸ χωριὸ ὀνομάστηκε ἔτσι κ.τ.λ. Τέλος ὁ ἅγιος Ἀντώνι-
ος κηδεύτηκε στὴν Βέροια καὶ γιορτάζεται σὰν πολιούχος τῆς πόλης καὶ θε-
ραπευτῆς τῶν τρελλῶν στίς 17 Ἰανουαρίου κάθε χρονιάς, δταν δηλαδὴ καὶ
ὁ ἅγιος Ἀντώνιος ὁ Μεγάλος. Στίς 1—8 Αὐγούστου γίνεται τὸ γνωστὸ πα-
νηγύρι.

* *

Ἀπ' τὸν συναξαριστὴ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου μαθαίνομε, ὅτι ζοῦσε σὰν
«ἀναχωρητής», ἀπομακρυσμένος ἀπ' τὸν κόσμο. Τὸν 14ο αἰῶνα στὴν περιο-
χὴ μας παρατηρήθηκε κάποια ἀνάλογη κίνηση, τῶν «ἡσυχαστῶν». Παρὰ
κάτω, στὴν βιογραφία τοῦ Γρηγόριου Παλαμᾶ, θὰ σημειώσω, ὅτι «ἡ Σκή-
τη τῆς Βέροιας» δημιουργήθηκε τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 14ου αἰῶνα. Ἀπὸ
μιὰ ἄλλη πληροφορία μαθαίνομε, πὼς ἡ ἐκκλησία (μοναστήρι) τῆς Θεοτόκου
ὑπῆρχε τὸ 1328 καὶ αὐτὸ ἔχει σημασία, γιατί ἔερομε, πὼς ἐκεῖ, ποὺ σήμερα ὑ-
πάρχει ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ἦταν κτισμένο τὸ μοναστήρι αὐτό.
Ἔτσι καταλήγω στὸ συμπέρασμα, πὼς ὁ ἅγιος Ἀντώνιος πρέπει νὰ ἔζησε
τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 14ου μέχρι τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 16ου αἰῶνα. Πάντως ἡ
ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου κτίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1000, γιὰ δεύ-
τερη φορὰ τὸ 1860 καὶ τελευταία τὸ 1898 καὶ ὕστερα, μετὰ ἀπὸ πυρκα-
γιά. Γιὰ τὸ πρῶτο κτίσιμο τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἀναφέρει μιὰ ἐπιγραφή, ποὺ
ὑπάρχει στὴν πόρτα τοῦ νάρθηκα, δὲν συμφωνῶ καὶ ὁ χρόνος 1000, ποὺ μνη-
μονεύεται, εἶναι λανθασμένος, ὅπως θ' ἀποδείξω στὸν Β' τόμο τῆς Ἱστο-
ρίας τῆς Βέροιας.

13. Θεόφιλος, επίσκοπος Σερβίων καὶ Κοζάνης.

Γεννήθηκε (τὸν 18ο αἰώνα) στὴν Βέροια, ὅπου καὶ σπούδασε τὰ πρῶτα γράμματα. Ὑστερα ἔφυγε στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου καὶ ἔγινε καλόγερος (Διάκονος). Ἐκεῖ διάβαζε στὴν μεγάλη βιβλιοθήκη, ποὺ εἶχε τὸ μοναστήρι, πρὶν καταστραφῇ (1822) ἀπ' τοὺς Τούρκους. Τελικὰ πῆγε στὴν μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἔμεινε 4—5 χρόνια καὶ ἔγινε πρωτοσύγκελλος. Τὸ 1785 τοποθετήθηκε ἐπίσκοπος τῆς Κοζάνης—Σερβίων. Πέθανε τὸ 1811 καὶ τάφηκε στὸν νάρθηκα, προστὰ τὸ παρεκκλήσι τοῦ Προδρόμου.

Ὁ Θεόφιλος συντέλεσε πολὺ στὴν ἐνίσχυση τῆς πνευματικῆς κίνησης τῆς ἐπαρχίας του. Σήμερα σώζονται, στὴν περίφημη Δημοτικὴ βιβλιοθήκη τῆς Κοζάνης, πολλὰ βιβλία, ποὺ ἀνῆκαν στὸν Θεόφιλο. Ἀλλὰ ὁ Θεόφιλος ἔκαμε καὶ πολλὲς καινοτομίες καὶ σὲ ἄλλους τομεῖς, τῆς διοίκησης κ.τ.λ. τῆς Κοζάνης.

14. Καλλίνικος, ἱεροδιάκονος

Γεννήθηκε στὴν Βέροια στὰ 1790. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη ἦταν μαθητὴς τοῦ Κλεόβουλου στὸ Ἱάσιο τῆς Ρουμανίας. Ὁ Καλλίνικος εἶχε μυηθῇ ἀπὸ νωρὶς στὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Διετέλεσε δάσκαλος στὰ Χανιά τῆς Κρήτης, ὅπου μεταχειριζόταν τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο διδασκαλίας, ποὺ εἶχε καθιερωθῇ τότε.

Οἱ Τούρκοι δὲν χώνευαν καθόλου τὸν Καλλίνικο καὶ τὸν ἐπίσκοπο τῆς Κισσάμου Κρήτης Μελχισεδέκ. Τοὺς συνέλαβαν μόλις ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 καὶ στὶς 19 Μαΐου τοῦ ἴδιου χρόνου τοὺς ἀπαγχόνισαν.

Νομίζω, πὼς πρέπει στὶς 19 Μαΐου, νὰ γίνεται στὴν Βέροια κάποια ἐκδήλωση θρησκευτικὴ κ.τ.λ., γιὰ τὸν ἥρωα συμπολίτη μας.

15. Μελέτιος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Παρθεναγωγείου

Ὁ Μελέτιος γεννήθηκε τὸ 1822 στὴν Βέροια. Πολὺ νωρὶς πῆγε στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τῆς Σφήνισσας (1836), ὅπου (τὸ 1838) ἔγινε καλόγερος καὶ τὸ 1841 χειροτονήθηκε ἱεροδιάκονος.

Τὸ 1844 ἔφυγε στὸ μοναστήρι τοῦ Κωνσταμονίτη στὸ ἅγιο Ὄρος, ποὺ

ήταν κοινόβιο, όπου έγινε σύντομος συνηγούμενος. Τὰ χρόνια 1862—1869 ταξίδεψε μαζί με δυο άλλους καλόγερους σ' ὅλη τὴν Ρωσσία καὶ συγένη-
τρωσε χρήματα γιὰ τὸ μοναστήρι, τὸ ὁποῖο καὶ ἐπιδιόρθωσε.

Φαίνεται, πὼς ἀπ' τὰ χρήματα αὐτὰ χρησιμοποίησε ἓνα μέρος, γιὰ νὰ κτίσῃ τὸ «Μελέτειο Παρθεναγωγεῖο» τῆς πόλης μας σὲ διάστημα ἐνὸς χρόιου (1873—1874). Ὁ Μελέτιος δώρισε στὸ νέο σχολεῖο καὶ 1000 τουρκικὲς λί-
ρες γιὰ τὰ ἔξοδα λειτουργίας του. Τὸ κτίριο διατηρήθηκε μέχρι τὰ τελευ-
ταῖα χρόνια (1955), ὁπότε τὸ γκρέμισαν, γιὰ νὰ κτισθῇ καινούργιο, ποὺ
δὲν τέλειωσε ἀκόμα.

Ὁ Μελέτιος δώρισε καὶ πολλὰ βιβλία στὴν γενέτειρά του. Σώζονται
μερικὰ στὴν δημόσια βιβλιοθήκη τῆς Βέροιας. Πέθανε τὸ 1881, δηλαδὴ σὲ
ἡλικία 59 ἐτῶν.

Παλαιότερα γιορταζόταν ἡ μνήμη του στὶς 12 Φεβρουαρίου, ὁπότε
ψάλλονταν ὕμνοι, τραγουδία καὶ ποιήματα, ἀφιερωμένα σ' αὐτόν.

16. Διάφοροι Βεροιώτες - Ναουσαῖοι μοναχοὶ κ. τ. λ.

Ἀνάμεσα στὶς μαθητίαιες τῆς Ὁσίας Θεοδώρας (812—892 μ. Χρ.) ἀ-
ναφέρεται καὶ κάποια Βεροιώτισσα καλογριά. Ξέρομε ἀκόμα τ' ὄνομα τοῦ
Βεροιώτη καλόγερου **Ἀλληλοῦτα** (14ος αἰώνας) καὶ ἐνὸς ἄλλου ἱερωμένου
μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα (1512).

Ἐνας ἄλλος σπουδαῖος ἱερομόναχος καὶ δάσκαλος, ποὺ ἦταν Βεροιώ-
της καὶ δίδασκε στὴν Βέροια τὸν 17ο αἰώνα (1650—1665), ἦταν ὁ **Καλ-
λίνικος**.

Στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα καὶ ὕστερα ἦταν ἡγούμενος στὸ μοναστήρι-
ο των Ἱβήρων τοῦ ἁγίου Ὁρους ὁ Βεροιώτης **Ἀγάπιος**, ποὺ ἔδωσε τὰ ἔ-
ξοδα γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ θόλου, τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τῶν εἰκόνων τῆς
ἐκκλησίας τοῦ Προδρόμου τοῦ μοναστηριοῦ αὐτοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ σχε-
τικὴ ἐπιγραφή.

Γιὰ τὸ ἔτος 1758 ξέρομε, πὼς στὴν Λευκάδα ὑπῆρχε ἱερέας, ποὺ λεγό-
ταν **«Ζαχαρίας Βεριότης»**. Εἶχε ἀγοράσει τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησί-
ας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Στὰ 1809 ἔχομε πληροφορίες γιὰ τὸν ἱεροδιάκονο
«Μακάριο τὸν Βερροιαῖο», ὅπως καὶ γιὰ ἓνα μέλος τῆς οἰκογένειας
Βικέλα («Μπικέλλα»), ποὺ ἀσχολιόταν μὲ ἀντιγραφή ἐκκλησιαστικῶν βι-
βλίων.

Ναουσαῖοι Κληρικοί: Ἀπ' τὴν Νάουσα κατὰγονταν πολλοὶ καὶ ξακουστοὶ κληρικοί. Ἔτσι ξέρομε τὸν **Ἀθανάσιο**, ποὺ στὰ 1708—1720 ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Σινᾶ, ὅπου καὶ πέθανε. Μερικοὶ ὀνομάζουν τὸν Ἀθανάσιο «Βερροιαῖο», ἀλλὰ μὲ τοῦτο θέλουν νὰ ποῦν μᾶλλον, πὼς ἡ Νάουσα ὑπαγόταν στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας καὶ πὼς ὁ Ἀθανάσιος προερχόταν ἀπ' τὴν περιφέρεια τῆς μητρόπολης τῆς Βέροιας.

Ἄλλος Ναουσαῖος ἦταν ὁ **Φιλόθεος**, ποὺ ἔκαμε ἀρχιεπίσκοπος («πατριαρχης») τῆς Ἀχρίδας ἀπ' τὸ 1714 μέχρι τὸ 1718, τελικὰ ὅμως καθαιρέθηκε, γιατί διακρίθηκε γιὰ τὴν αἰσχροκέρδεια καὶ τὴν ἰδιοτελεία του.

Ναουσαῖοι ἦταν καί, ὁ ἱερομόναχος **Θεοφάνης**, ποὺ εἶχε ἐκδώσει (1864) βιβλίο γιὰ τὸν ἅγιο Θεοφάνη, ὁ Καμπίτης Παπα-φιλίππου, ὅπως καὶ ὁ περίφημος Ἀναστάσιος Μιχαήλ (17ος—18ος αἰῶνας).

17. Ἅγιος Ἀθανάσιος.

Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος γεννήθηκε στὴν Ν. Πάτρα, γύρω στὸ 1310 καὶ λεγόταν πρῶτα Ἀνδρόνικος. Μαζὶ μὲ τὸν θεῖο του ἦρθε στὴν Θεσσαλονίκη, ὕστερα πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὴν Πόλη, καὶ τελικὰ στὴν Κρήτη. Ἀπ' ἐκεῖ ξαναῆρθε στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὅπου ὀνομάστηκε Ἀντώνιος καὶ ὕστερα Ἀθανάσιος.

Γύρω στὰ 1340—1350 ἦρθε ὁ Ἀθανάσιος, μαζὶ μὲ τὸν θεῖο του Γρηγόριο, στὴν Βέροια, ὅπου τοὺς ἔγινε μεγάλη ὑποδοχὴ καὶ περιποίηση. Τέλος ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος πῆγε στοὺς Σταγούς, ὅπου ἔκτισε τὸ μοναστήρι τῆς Μεταμόρφωσης καὶ ἔδωσε τὴν ὀνομασία τους στὰ Μετέωρα. Πέθανε τὸ 1383.

18. Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς.

Γεννήθηκε τὸ 1296 στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὃταν ἦταν 20 χρονῶν πῆγε στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ ἔγινε καλόγερος. Ἐμεινε 6 χρόνια στὰ μοναστήρια τοῦ Βατοπεδίου καὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ὑστερα ἔμεινε 2 χρόνια σ' ἐρημητήριο καὶ κατέληξε στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου χειροτονήθηκε ἱερέας.

Γύρω στὰ 1326 ἦρθε, μαζὶ μὲ 10-12 μοναχοὺς, στὴν Βέροια καὶ πῆγε στὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας», ποὺ τότε μόλις κτιζόταν. Ὁ Γρηγόριος ἦταν

πιά 30 χρονών. Μετά από λίγο πέθανε η μητέρα του Καλλονή και ο Γρηγόριος επέστρεψε στην Πόλη, για να πάρη μαζί του τις αδελφές του «και πέρνωντας και τὰς ἀδελφὰς ἀντάμα με τοὺς ἀδελφούς, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Βέροιαν· ἐκεῖ καταστήνωντάς τας εἰς γυναικεῖον ἡσυχαστήριον, καὶ διδάσκωντας αὐτάς νὰ ἀκολουθοῦν τὴν συνηθισμένην τοὺς ἀσκητικὴν διαγωγὴν, αὐτὸς πάλιν ἀνέδραμεν εἰς τὸ πλησίον Ὅρος τῆς Βεῤῥόιας...». Παρατηρῶ, πὼς γύρω στὸ 1330 ὑπῆρχε στὴν Βέροια **«γυναικεῖον ἡσυχαστήριον»**, δηλαδή μοναστήρι. Ἴσως εἶναι τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου, ποὺ ἀνάφερα καὶ πιὸ πάνω καὶ θὰ ξανασυναντήσωμα πάλι, σὲ λίγο.

Ὁ Γρηγόριος ἔμεινε στὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας» (Μοναστήρι τοῦ Προδρόμου) 5 χρόνια. Ὁ Καντακουζηνός, ποὺ ἦταν σύγχρονός του, γράφει 10. Δηλαδή ἔμεινε ὁ Γ. Παλαμᾶς στὴν περιοχὴ μας ἀπ'τὸ 1326 μέχρι τὸ 1331 ἢ καὶ μέχρι τὸ 1336.

Ὑστερα ἔφυγε ἀπ'τὴν σκήτη, γιατί σημειώθηκαν ἐχθρικές ἐπιδρομές καὶ πῆγε στὸ Ἅγιο Ὅρος, στὸ ἡσυχαστήριον τοῦ ἁγίου Σάββα.

Ὁ Γ. Παλαμᾶς ἔγινε πολὺ γνωστός, γιατί καταπολέμησε τὶς θεωρίες τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκίνδυνου, οἱ ὁποῖοι δὲν δέχονταν τὶς περιέργες δοξασίες τῶν «ἡσυχαστῶν», ποὺ πίστευαν, πὼς ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὸν Θεό, ὅταν κάθονταν σταυροπόδι, ἔγερναν τὸ πρόσωπο στὸ στήθος καὶ ἐὰν ἐμπόδιζαν τὴν ἀναπνοή τους καὶ ἔβλεπαν τὴν μέση τους. Ἰσχυρίζονταν τότε, πὼς βλέπαν τὸ φῶς, ποὺ περιτριγύριζε τὸν Χριστὸ στὸ βουνὸ Θαβώρ. Αὐτὲς τὶς ἰδέες ὑποστήριζαν οἱ ἡσυχαστὲς καὶ τὶς προστάτεψε ὁ Γρηγόριος. Αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες ἔγιναν αἰτία γιὰ πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς συνόδους καὶ ἀτερομάτιστες θεολογικὰς συζητήσεις καὶ μαλλώματα, ποὺ εἶναι γνωστὰ σὰν «Ἠσυχαστικαὶ ἐριδες».

Ὁ Γ. Παλαμᾶς εἶχε πολλὰς περιπέτειες, ἔγινε μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης (1347) καὶ πέθανε τὸ 1359.

19. Ἅγιος Θεοφάνης, ὁ νέος.

Γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα τὸν 14ο αἰώνα. Πῆγε νέος ἀκόμα στὸ Ἅγιο Ὅρος, στὸ μοναστήρι τοῦ Δοχειαρίου. Μετά ἦρθε, μαζί μὲ τὸν ἀνεψιό του, στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ ἀσκήτενε. Ἐκεῖ ἔκτισε καὶ μιὰ ἐκκλησία, τῆς Θεοτόκου.

Τελικὰ (μετὰ τὸ 1360) πῆγε στὴν Νάουσα, ποὺ μόλις κτιζόταν στὴν σημερινή της θέση, καὶ ἔκτισε τὴν ἐκκλησία τῶν Ἀρχαγγέλων. Μετά ἔκτισε τὸ μοναστήρι τῶν Ἀσωμάτων, δηλαδή τῶν Ταξιαρχῶν, ἀρχαγγέλων Μι-

χαήλ και Γαβριήλ και επέστρεψε στο μοναστήρι του Προδρόμου της Βέροιας (Αλιάκμονα), όπου και πέθανε. Η «κάρα» (κεφάλι) του μεταφέρθηκε στην Νάουσα. Η μνήμη του γιορτάζεται στις 19 Αυγούστου.

20. Ἁγίος Διονύσιος.

Γεννήθηκε τὸ 1500 στὸ Φανάρι τῆς Πόλης. Σύντομα ἔφυγε στὸ μοναστήρι τοῦ Φιλόθεου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπου κυριαρχοῦσαν οἱ Βούλγαροι καλόγεροι. Ἐτσι ἀναγκάστηκε, νὰ ἐρθῇ στὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας». Ἐκεῖ ἀνακαίνισε τὴν ἐκκλησία τοῦ Τίμιου Προδρόμου. Μετέβαλε τὸ μοναστήρι σὲ κοινόβιο καὶ συντέλεσε στὴν δημιουργία μεγάλης κίνησης στὴν Σκήτη. Τότε συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ πολλοὶ καλόγεροι.

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα (νωρίτερα ἀπ'τὰ 1555, ἴσως καὶ τὸ 1535) πέθανε ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας καὶ οἱ χριστιανοὶ θέλησαν, νὰ χειροτονηθῇ ὁ Διονύσιος, ἀλλ'αὐτὸς ἀρνήθηκε, καὶ ἀφοῦ ἔμεινε ἀρκετὰ χρόνια στὸν Προδρόμο, πῆγε στὸν Ὀλυμπο, ὅπου ἔκτισε τὸ περίφημο συνώνυμο μοναστήρι τοῦ Ὀλυμποῦ. Τ'ὄνομά του γιορτάζεται στὶς 24 Ἰανουαρίου.

21. Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.

Γεννήθηκε στὴν Ναυπακτία τὸ 1714. Ἦταν ἱεροδάσκαλος καὶ καλόγερος. Στὰ χρόνια 1760-1779 ἀνάλαβε μιὰ κουραστικὴ καὶ ἐπικίνδυνη προσπάθεια, νὰ ἐμψυχώσῃ δηλαδὴ τοὺς σκλαβωμένους Ἕλληνες καὶ γι'αὐτὸ γύρισε ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὸ 1775 επέστρεψε στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ ἀπ'ἐκεῖ ἦρθε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Βέροια, ὅπου καὶ κήρυξε. Φαίνεται, πὼς πῆγε καὶ στὰ βουνήσια χωριὰ τῆς περιοχῆς μας, γιὰτὶ σώζονται ἐκεῖ διάφορες παραδόσεις γιὰ τὸ πέρασμά του. Τελικὰ σκοτώθηκε ἀπ'τοὺς Τούρκους (1779) καὶ ἡ μνήμη του γιορτάζεται (σὰν ἁγίου) στὶς 24 Αυγούστου.

Κλείνοντας τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου μου, σημειώνω, πὼς ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ἑακουστοὶ κληρικοί, ποὺ κατὰγονταν ἀπ'τὴν περιοχὴ μας, ὅπως γράφω στὸν δεύτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας».

Πρέπει νὰ γραφῇ ἀκόμα, ὅτι στὶς 14 Μαΐου γιορτάζεται ἡ μνήμη

τοῦ μάρτυρα Ἀλέξαντρου, ποὺ θαυματουργήσε στὴν Βέροια, ἀλλὰ μᾶλλον ὄχι στὴν δικιά μας, ἀλλὰ τῆς Θράκης (Βουλγαρίας).

Στὶς 22 Νοεμβρίου γιορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ Κλήμεντα, ποὺ ἦταν ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀχρίδας καὶ ἡ «κάρα» (κεφάλι) του βρίσκεται στὸ μοναστήρι τοῦ Πρόδρομου τῆς Βέροιας. Ὁ ἅγιος Νικάνορας ἐξάλλου εἶχε συμβουλευσεῖ τοὺς μαθητές του, νὰ μεταβοῦν στὸ μοναστήρι τοῦ Πρόδρομου, γιὰ νὰ βροῦν κατάλληλο ἡγούμενο, ἂν χρειαστοῦν τέτοιο.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Είναι ευνόητο, πώς στην περιοχή τῆς Βέροιας ὑπῆρχαν ἀπὸ νωρὶς μοναστήρια. Ἴσως καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ. Ὅμως δὲν ἔχομε ἄλλες πληροφορίες, παρὰ μόνο γιὰ τὰ ἑξῆς:

22. Τὸ μοναστήρι τῆς Ὑπαπαντῆς (Θεοτόκου).

Σημείωσα πρὶν πάντων, ὅτι τὸ σπίτι τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ νέου, τοῦ Βεροιώτη ἦταν κοντὰ στὴν σημερινή συνώνυμη ἐκκλησία, ὅπου ὑπῆρχε πρῶτα τὸ μοναστήρι—ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, ὅπως καὶ ὅτι ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἄφησε τὶς ἀδελφές του σὲ «γυναικεῖο ἡσυχαστήριον» (μοναστήρι), ποὺ βρισκόταν μέσα στὴν Βέροια.

Ἀπὸ μιὰ ἐνθύμηση, ποὺ βρέθηκε σὲ χειρόγραφο Εὐαγγέλιο τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης, μαθαίνω, ὅτι στὰ 1328 (καὶ νωρίτερα βέβαια) ὑπῆρχε μέσα στὴν Βέροια τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου, ποὺ λεγόταν πρὶν συχνὰ τῆς Ὑπαπαντῆς. Τὴν ἐνθύμηση καὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἔγραψε ὁ ἱερομόναχος Ἰλαρίωνας, ὁ ὁποῖος λέγει, πὼς οἱ βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς στὸ Ἅγιο Ὄρος ἀνάγκασαν μερικοὺς καλόγερους, νὰ ἐρθουν στὴν Βέροια.

Ἔτσι μαθαίνομε, πὼς νωρίτερα ἀπ'τὸ 1328 ὑπῆρχε στὴν πόλιν μας τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου, Ὑπαπαντῆς. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως, ὅτι παλιότερα, ὅταν λέγαν μοναστήρια, λογάριζαν σὰν τέτοια πολλὲς φορὲς καὶ τὶς ἐκκλησίες, ποὺ εἶχαν κελλιὰ, ξενῶνα. Ἐξάλλου καὶ ἡ σημερινὴ ἐκκλησία τῆς «Ἐξω Παναγιάς» λέγεται καὶ τῆς «Ὑπαπαντῆς».

23. Τὸ μοναστήρι τοῦ Τίμιου Πρόδρομου, μέσα στὴν Βέροια.

Σ'ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ 13 μοναστήρια, ποὺ φέρουν αὐτὸ τ'ὄνομα. Στὴν περιοχὴ μας ἄλλοτε ἦταν τουλάχιστο τρία,

τόρα δυό.

Ἐμεῖς οἱ νεώτεροι ἀγνοοῦμε, πὼς παλιότερα ὑπῆρχε **μέσα** στὴν Βέροια μιὰ ἐκκλησία—μοναστήρι, ποὺ ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Τίμιο Πρόδρομο καὶ βρισκόταν, ὅπου εἶναι τώρα κτισμένο τὸ Εὐ Δημοτικὸ σχολεῖο.

Στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου, ὑπάρχουν μερικά ἔγγραφα τοῦ 14ου αἰώνα, πολὺ χρήσιμα γιὰ τὸ θέμα μας καὶ τὴν Ἱστορία τῆς περιοχῆς μας. Μέχρι στιγμῆς δὲν δημοσιεύτηκαν, παρὰ μόνο περιλήψεις τους.

[Ὁ φίλος Γυμνασιάρχης, μέλος τῆς Ἑταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν κ. Γεώργιος Θεοχαρίδης ἐτοιμάζει τὴν ἔκδοσή τους. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπ' ἐδῶ, γιὰ τὸ μού ἀνακοίνωσε πολλὰ σχετικὰ στοιχεῖα, σὲ μιὰ πολύωρη ἐπίσκεψή μου.]

* *

Στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος διατάζει («Χρυσόβουλλο» = διάταγμα μὲ χρυσένια βούλλα), νὰ εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, **μέσα στὴν Βέροια, Σταυροπηγιακό**. [Σημειῶνῶ μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, πὼς Σταυροπηγιακὰ μοναστήρια ἢ ἐκκλησίες λέγονταν ἐκεῖνες, ποὺ ὑπάγονταν ἀπ' εὐθείας στὸν πατριάρχη τῆς Πόλης, δὲν ἔδιναν λογαριασμὸ στοὺς μητροπολίτες ἢ ἐπισκόπους, παρὰ μόνο ἓνα ποσὸ σὲ χρήματα, κερὶ ἢ ἄλλα εἶδη γιὰ τὸν πατριάρχη, ὁ ὁποῖος ἔστελνε τὸν σταυρὸ, ποὺ ἔβαζαν στὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ μοναστηριοῦ].

Τὸ μοναστήρι λοιπὸν τοῦ Προδρόμου τῆς πόλης ἦταν Σταυροπηγιακό, ὅπως ἦταν καὶ τὸ συνώνυμο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Ἀλιάκμονα, ποὺ καὶ τώρα ὑπάρχει. Ἰδρυτὴς τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Βέροιας ἦταν, ὅπως ἀναφέρεται στὸ «Χρυσόβουλλο», ὁ Σκουτάριος Θεόδωρος, ὁ Σαραντηνὸς (Σαραντινός), ποὺ ἦταν πλούσιος καὶ ἀφιέρωσε (στὰ 1326) τὸ μοναστήρι αὐτὸ στὸ μεγάλο μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου, τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἀπ' ἄλλο ἔγγραφο τοῦ 1375 μαθαίνομε, ὅτι ἡ Ἀριαντίσι(σ)α ἢ Ἐπάρχισ(σ)α θέλησε, νὰ πάρῃ στὰ χέρια τῆς τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου. Ἔτσι γίνηκε ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριο καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης ἀποφάσισε, πὼς τὸ μοναστήρι ἔπρεπε, νὰ παραμείνῃ μετόχι τοῦ Βατοπεδίου, ἂν καὶ ἡ γυναῖκα ἐκεῖνη εἶχε προσκομίσει καὶ χρυσόβουλλα, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ τὸ αἶτημά της.

Τὸν ἴδιο χρόνο (1375) ἔερχομε, ὅτι ὁ καλόγερος Νικόδημος ἀφιέρωσε στὸν Πρόδρομο ἓνα ἀμπέλι, ὅτι στὰ 1376 ὁ Ἀλέξιος ὁ Τσαμπλάκωνας ἔνα κτήμα μὲ δέντρα, ὅπως καὶ ὅτι ἡ Θεοδώρα Σουλτανίνα, ἡ Μονομαχίνα δώρισε στὸ μοναστήρι ἓνα ἀκίνητο.

Σὲ χρυσόβουλλα τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ τρίτου (1329) ἀναγράφονται καὶ τὰ παρὰ κάτω: «... Ἐδόθη τῇ μεγάλῃ καὶ Σεβασταμίᾳ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου (Βατοπεδίου) διὰ προσταγμάτων τῆς Βασιλείας μου τότε ἐν τῇ Θεο-

σώσῃ πόλει Βερροία **Μονύδριον** τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ ἐπιλεγόμενον τῆς Πέτρας, τὸ ἀνεγερθὲν παρὰ τοῦ Σαραντηνοῦ....».

Παρατηρῶ, πὼς μοναστήρι μετ' ὄνομα τῆς **Πέτρας** μέσα στὴν Βέροια, ξέρομε ἓνα: Τὴν ἐκκλησίαν τῆς **Καλή—Πέτρας**, ποὺ ἦταν μετόχι τοῦ συνώνυμου μοναστηριοῦ. Μοναστήρι τῆς «Πέτρας» εἶναι καὶ στὸν νομὸ Κατερίνης. Νομίζω ὅμως, πὼς δὲν ὑπάρχει καμιά σχέση μετὰ τῶν μοναστηριῶν αὐτῶν.

Ἀπ' τὴν διατίπωση τοῦ κείμενου («...ἐν τῇ....πόλει») καὶ ἀπ' τὴν ἔκφραση «**Μονύδριον**», ποὺ σημαίνει μικρὸ μοναστήρι, μοναστηράκι, γίνεται ἀντιληπτό, πὼς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν Προδρόμο, ποὺ ὑπῆρχε **μέσα** στὴν Βέροια, γιατί τὸ ἄλλο συνώνυμο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Ἀλιάκμονα δὲν βρίσκεται, οὔτε στὴν πόλη, ἀλλὰ οὔτε εἶναι καὶ μικρὸ («...μονύδριον»).

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς τὰ ἔγγραφα, ποὺ ἀνάφερα πιὸ πάνω, εἶναι πολὺ χρήσιμα καὶ γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς. Ἔτσι ἀναφέρονται (τὸν 14ο αἰῶνα) π.χ. ἡ τοποθεσία «Ἐλῆα», ποὺ ὑπάρχει ἀκόμα καὶ σήμερα, ὁ ποταμὸς «Βασιλικός», ὅπως λεγόταν τότε ὁ Τριπόταμος μέσα στὴν Βέροια, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα τοπωνύμια.

Δὲν ἔχομε γιὰ πολλὰ χρόνια ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸ μοναστήρι—ἐκκλησίαν τοῦ Προδρόμου τῆς πόλης. Στὸν κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ὁρθόδοξης Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βέροιας (1912) ἀναφέρεται καὶ μιὰ ἐκκλησία «Πρόδρομος» μετ' ἀριθμὸ 69 καὶ κάτω ἀπ' τὴν στήλη «Ἐκκλησίαι ἡρειπωμέναι ἐκ πυρκαϊῶν». Φαίνεται λοιπόν, πὼς ἡ ἐκκλησία—μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τῆς Βέροιας κάηκε σὲ πυρκαϊά.

Τὸ 1930, κτίστηκε τὸ Εὐ δημοτικὸ σχολεῖο μέσα στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας—μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου. Ἡ ἐκκλησία εἶχε σχῆμα σταυροῦ καὶ ἀξιόλογη περιουσία στὸ Ταραμόνι (Ταγαροχώρι), στὸ Μακροχώρι καὶ στὸ Μουσταλῆ.

24. Ἡ Σκήτη τῆς Βέροιας καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, στὸν Ἀλιάκμονα.

Ἄς δοῦμε πρῶτα τὶ ξέρομε γιὰ τὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας». [«Σκήτη» λεγόταν καὶ λέγεται μικρὸ μοναστήρι, ποὺ ὑπάγεται σ' ἄλλο μεγαλύτερο. Στὴν «σκήτη» οἱ καλόγεροι ζοῦν σὲ ξεχωριστὰ κελλιά (στὰ «καλύβια»), μετ' ὁποῖο ἀσκητικό]. Ἀπ' τὸ συναξάρι τοῦ Γρηγόριου Παλαμᾶ μαθαίνομε, πὼς

τώρα δύο.

Ἐμεῖς οἱ νεώτεροι ἀγνοοῦμε, πὼς παλιότερα ὑπῆρχε **μέσα** στὴν Βέροια μιὰ ἐκκλησία—μοναστήρι, πρὶν ἦταν ἀφιερωμένο στὸν Τίμιο Πρόδρομο καὶ βρισκόταν, ὅπου εἶναι τώρα κτισμένο τὸ Εὔδημοτικό σχολεῖο.

Στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου, ὑπάρχουν μερικά ἔγγραφα τοῦ 14ου αἰώνα, πολὺ χρήσιμα γιὰ τὸ θέμα μας καὶ τὴν Ἱστορία τῆς περιοχῆς μας. Μέχρι στιγμῆς δὲν δημοσιεύτηκαν, παρὰ μόνο περιλήψεις τους.

[Ὁ φίλος Γυμνασιάρχης, μέλος τῆς Ἑταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν κ. Γεώργιος Θεοχαρίδης ἐτοιμάζει τὴν ἐκδόσή τους. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπ' ἐδῶ, γιατί μου ἀνακοίνωσε πολλὰ σχετικὰ στοιχεῖα, σὲ μιὰ πολύωρη ἐπίσκεψή μου.]

* *

Στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος διατάζει (*Χρυσόβουλλο*—διάταγμα μὲ χρυσένια βούλλα), νὰ εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, **μέσα στὴν Βέροια, Σταυροπηγιακό**. [Σημειῶνω μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, πὼς Σταυροπηγιακὰ μοναστήρια ἢ ἐκκλησίαι λέγονταν ἐκεῖνες, πρὶν ὑπάγονταν ἀπ' εὐθείας στὸν πατριάρχη τῆς Πόλης, δὲν ἔδιναν λογαριασμὸ στοὺς μητροπολίτες ἢ ἐπισκόπους, παρὰ μόνο ἓνα ποσὸ σὲ χρήματα, κερί ἢ ἄλλα εἶδη γιὰ τὸν πατριάρχη, ὁ ὁποῖος ἔστελνε τὸν σταυρὸ, πρὶν ἔβαζαν στὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ μοναστηρίου].

Τὸ μοναστήρι λοιπὸν τοῦ Προδρόμου τῆς πόλης ἦταν Σταυροπηγιακό, ὅπως ἦταν καὶ τὸ συνώνυμο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Ἀλιάκμονα, πρὶν καὶ τώρα ὑπάρχει. Ἰδρυτὴς τοῦ μοναστηρίου τῆς Βέροιας ἦταν, ὅπως ἀναφέρεται στὸ *Χρυσόβουλλο*, ὁ Σκουτάριος Θεόδωρος, ὁ Σαραντηνός (Σαραντινός), πρὶν ἦταν πλούσιος καὶ ἀφιέρωσε (στὰ 1326) τὸ μοναστήρι αὐτὸ στὸ μεγάλο μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου, τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ἀπ' ἄλλο ἔγγραφο τοῦ 1375 μαθαίνομε, ὅτι ἡ Ἀριανίτισ(σ)α ἢ Ἐπάρχια(σ)α θέλησε, νὰ πάρῃ στὰ χέρια τῆς τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου. Ἔτσι γίνηκε ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης ἀποφάσισε, πὼς τὸ μοναστήρι ἔπρεπε, νὰ παραμείνῃ μετόχι τοῦ Βατοπεδίου, ἂν καὶ ἡ γυναῖκα ἐκείνη εἶχε προσκομίσει καὶ χρυσόβουλλα, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ τὸ αἷτημά της.

Τὸν ἴδιον χρόνον (1375) ξέρομε, ὅτι ὁ καλόγερος Νικόδημος ἀφιέρωσε στὸν Πρόδρομο ἓνα ἀμπέλι, ὅτι στὰ 1376 ὁ Ἀλέξιος ὁ Τσαμπλάκωνας ἓνα κτήμα μὲ δέντρα, ὅπως καὶ ὅτι ἡ Θεοδώρα Σουλτανίνα, ἡ Μονομαχίνα δώρισε στὸ μοναστήρι ἓνα ἀκίνητο.

Σὲ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ τρίτου (1329) ἀναγράφονται καὶ τὰ παρὰ κάτω: «... Ἐδόθη τῇ μεγάλῃ καὶ Σεβασταμίᾳ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου (Βατοπεδίου) διὰ προσταγμάτων τῆς Βασιλείας μου τότε ἐν τῇ Θεο-

σώστη πόλει Βερροία **Μονύδριον** τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ καὶ ἐπιλεγόμενον τῆς Πέτρας, τὸ ἀνεγερθὲν παρὰ τοῦ Σαραντηνοῦ....».

Παρατηρῶ, πὼς μοναστήρι μετ' τὸ ὄνομα τῆς **Πέτρας** μέσα στὴν Βέροια, ξέρομε ἓνα: Τὴν ἐκκλησία τῆς Καλή—**Πέτρας**, ποὺ ἦταν μετόχι τοῦ συνώνυμου μοναστηριοῦ. Μοναστήρι τῆς «Πέτρας» εἶναι καὶ στὸν νομὸ Κατερίνης. Νομίζω ὅμως, πὼς δὲν ὑπάρχει καμιὰ σχέση μετὰ τῶν μοναστηριῶν αὐτῶν.

Ἀπ' τὴν διατύπωση τοῦ κείμενου («...ἐν τῇ...πόλει») καὶ ἀπ' τὴν ἔκφραση «**Μονύδριον**», ποὺ σημαίνει μικρὸ μοναστήρι, μοναστηράκι, γίνεται ἀντιληπτό, πὼς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν Πρόδρομο, ποὺ ὑπῆρχε **μέσα** στὴν Βέροια, γιατί τὸ ἄλλο συνώνυμο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Ἀλιάκμονα δὲν βρίσκεται, οὔτε στὴν πόλη, ἀλλὰ οὔτε εἶναι καὶ μικρὸ («...μονύδριον»).

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς τὰ ἔγγραφα, ποὺ ἀνάφερα πρὶν πάνω, εἶναι πολὺ χρήσιμα καὶ γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς. Ἔτσι ἀναφέρονται (τὸν 14ο αἰῶνα) π.χ. ἡ τοποθεσία «Ἐλλά», ποὺ ὑπάρχει ἀκόμα καὶ σήμερα, ὁ ποταμὸς «Βασιλικός», ὅπως λεγόταν τότε ὁ Τριπόταμος μέσα στὴν Βέροια, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα τοπωνύμια.

Δὲν ἔχομε γιὰ πολλὰ χρόνια ἄλλες πληροφορίες γιὰ τὸ μοναστήρι—ἐκκλησία τοῦ Προδρόμου τῆς πόλης. Στὸν κατάλογο τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ὁρθόδοξης Ἑλληνικῆς Κοινότητος τῆς Βέροιας (1912) ἀναφέρεται καὶ μιὰ ἐκκλησία «Πρόδρομος» μετ' ἀριθμὸ 69 καὶ κάτω ἀπ' τὴν στήλη «Ἐκκλησίαι ἡρειπωμέναι ἐκ πυρκαϊῶν». Φαίνεται λοιπόν, πὼς ἡ ἐκκλησία—μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τῆς Βέροιας κάηκε σὲ πυρκαϊά.

Τὸ 1930, κτίστηκε τὸ Εὐ δημοτικὸ σχολεῖο μέσα στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησίας—μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου. Ἡ ἐκκλησία εἶχε σχῆμα σταυροῦ καὶ ἀξιόλογη περιουσία στὸ Ταραμόνι (Ταγαροχώρι), στὸ Μακροχώρι καὶ στὸ Μουσταλῆ.

24. Ἡ Σκήτη τῆς Βέροιας καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, στὸν Ἀλιάκμονα.

Ἄς δοῦμε πρῶτα τὶ ξέρομε γιὰ τὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας». [«Σκήτη» λεγόταν καὶ λέγεται μικρὸ μοναστήρι, ποὺ ὑπάγεται σ' ἄλλο μεγαλύτερο. Στὴν «σκήτη» οἱ καλόγεροι ζοῦν σὲ ξεχωριστὰ κελλιά (στὰ «καλύβια»), μετ' ὀλίγο ἀσκητικῶς]. Ἀπ' τὸ συναξάρι τοῦ Γρηγόριου Παλαμᾶ μαθαίνομε, πὼς

ἡ Σκήτη τῆς Βέροιας κτιζόταν γύρω σιὰ 1325. Ἄλλ' ἄς δοῦμε τί γράφει ὁ συναξαριστής (βιογράφος) τοῦ Γ. Παλαμᾶ, δηλαδὴ ὁ Φιλόθεος:

«Εὐγῆκαν (ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ οἱ σύντροφοί του) ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν Βέρροϊαν, ἐμβῆκαν εἰς τὴν σκήτην τῶν μοναχῶν, ἡ ὁποία τότε νεωστὶ ἐκεῖ ἐγίνετο, εἰς τὸ ἐκεῖ πλησιόχωρον Ὑρος». Παρατηρῶ τὴν ἀξιοσημείωτη σύμπτωση, ὅτι ὁ χρόνος, ποὺ κτίστηκε ἡ σκήτη τῆς Βέροιας καὶ ἡ ἐκκλησία—μοναστήρι τοῦ Προδρόμου μέσα στὴν Βέροια, εἶναι ὁ ἴδιος. Ἀπ' τὸ ἴδιο συναξάρι μαθαίνομε, πὼς οἱ καλόγεροι τῆς σκήτης ζοῦσαν ὁ καθένας χωριστὰ σὲ καλύβια, σὰν ἄσκητές, ὅπως καὶ ὅτι στὴν πόλιν μέσα ὑπῆρχε «γυναικεῖον ἡσυχαστήριον», ὅπως σημείωσα καὶ πρὶν πάνω.

Τὴν σκήτη τῆς Βέροιας ἀναφέρει, ὅπως ἔγραψα καὶ ἄλλου, καὶ ὁ ἱστορικὸς συγγραφέας—καλόγερος καὶ προηγούμενα αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὁ ὁποῖος γράφει καὶ γιὰ τὸν Γρηγ. Παλαμᾶ (I, 546: «... Ὑφ' ᾧ ὑπὲρ ὁκτώ τελέσαντες ἔτη, ἐπεὶ κ' αὐτεῖνος τῶν τῆδε ἀτηλλάττετο, πρὸς τῇ κατὰ Βέρροϊαν Σκήτι φροντιστήριον οἰκοδομήσας ὁ Γρηγόριος...»)

**

Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη τὸ παλιότερο μοναστήρι τῆς περιοχῆς, ὅπου δημιουργήθηκε ἡ σκήτη, ἦταν τοῦ ἁγίου **Λάζαρου**, ποὺ ὑπῆρχε ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 9ου αἰῶνα. Γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι κτίστηκαν καὶ ἄλλα κελλιά (καλύβια) καὶ ἐγινε τὸν 14ο αἰῶνα ἡ σκήτη τῆς Βέροιας. Ἄλλα μοναστήρια, ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Λάζαρου, ἦταν καὶ τὰ πρὶν κάτω: Τοῦ ἁγίου **Ἀντωνίου** τοῦ Βεροιώτη, τοῦ νέου, τῆς **ἁγίας Τριάδας**, τῆς **Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρα**, τοῦ ἁγίου **Ἀθανάσιου** (μέσα σὲ σπηλιά), ποὺ ἐρεῖπια σώζονται ἀριστερὰ τοῦ Τίμιου Προδρόμου, τῆς **Ἀνάληψης**, ἀριστερώτερα τοῦ προηγούμενου, τοῦ ἁγίου **Κωνσταντίνου**, κοντὰ στὴν σπηλιά τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ νέου, ποὺ βρισκόταν στὴν πέρα μεριὰ τοῦ Ἀλιάκμονα, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ «Τζαμάλλα», τοῦ ἁγίου **Θεοφάνη**, τοῦ **Γρηγορίου Παλαμᾶ**, τῶν **Ταξιάρχων**, τοῦ ἁγίου **Θεόδωρου**, τοῦ **Σωτήρα Μουτσάλης**.

Στὴν ἀπ' ἐδῶ μεριὰ τοῦ Ἀλιάκμονα ὑπῆρχαν τὰ μοναστήρια τοῦ **Προδρόμου—Λητῆς**, τῶν **ἁγίων Θεοδώρων**, τῆς **Καλήπετρας Παναγίας**. Μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου βρέθηκαν τὰ ἐρεῖπια ἀγνωστοῦ μοναστηριοῦ.

**

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Προδρόμου. Γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου εἰδικότερα ξέρομε, ἀπ' τὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Θεοφάνη τοῦ νέου, τοῦ πολισύχου τῆς Νάουσας, πὼς σύντομα ἐγινε τὸ πρὶν σημαντικὸ καὶ γι' αὐτὸ ἀναφέρεται σὰν «Σκήτη τοῦ Προδρόμου», δηλαδὴ συνταυτίζεται μὲ τὴν

«Σκήτη τῆς Βέροιας». Ὁ ἅγιος Θεοφάνης συγκέντρωσε (τέλη τοῦ 14ου αἰ-
 ώνα) πολλοὺς καλόγερους στὸν Πρόδρομο, σύμφωνα μὲ ὅσα γράφει ὁ συ-
 ναξαριστὴς του.

* *

Πάντως στὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα (γύρω στὰ 1535 - 1550) ἦρθε στὴν
 σκήτη τῆς Βέροιας ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ νέος καὶ βρῆκε ἐκεῖ μόνο 70 καλό-
 γερους. Ἐσφαλμένα ἔγραψαν μερικοὶ, ὅτι ὁ ἅγιος Διονύσιος ἔκτισε τὸ **μο-
 ναστήρι** τοῦ Προδρόμου. Ἡ σκέψη αὐτὴ εἶναι βασισμένη στὴν ἄγνοια ἢ
 καλύτερα στὴν ἐπιπολαιότητα αὐτῶν, ποὺ τὴν ὑποστήριξαν, γιατί ὁ συνα-
 ξαριστὴς γράφει ξεκάθαρα καὶ λέγει, πὼς ὅταν ἦρθε ὁ ἅγιος Διονύσιος στὴν
 σκήτη τῆς Βέροιας ὑπῆρχε κύβλας τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου. Ὁ ἅγιος
 δὲν ἔκτισε, ἀλλὰ **ἀνακαίνισε**, ἐπιδιόρθωσε τὴν **ἐκκλησία** (ὄχι τὸ μο-
 ναστήρι) τοῦ Προδρόμου (:«... καὶ εἰς τὸν πρόδρομον ἄλλοι δέκα» ὑπῆρχαν
 δηλαδὴ καλόγεροι, ἅρα ὑπῆρχε τὸ μοναστήρι καὶ συνεχίζει: «...πρῶτον μὲν
 οὖν **ἀνεκαίνισεν** τὸν **ναόν** τοῦ Τιμίου Προδρόμου ὁ ὅσιος...»)

Ὁ ἅγιος Διονύσιος μετέτρεψε τὸ σύστημα τῆς σκήτης ἀπὸ **ἀσκητι-
 κὸ**, ποὺ ἦταν πρῶτα, ὁπότε ζοῦσε ὁ καθένας στὴν δικιά του καλύβα, σὲ
κοινόδιο, ὁπότε ὅλοι ἐργάζονταν γιὰ τὸ κοινὸ ταμεῖο καὶ τρέφονταν κ.τ.λ.
 ἀπ' τὰ ἔσοδα τῆς κοινῆς ἐργασίας. Ἔτσι οἱ ἀσκητὲς ἄφησαν τὰ κελλιά τους
 καὶ «ἐσυνάχθησαν» στὸ κοινόβιο μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου «καὶ ἄλ-
 λοι πολλοὶ ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς Βεῤῥοίας μονήδρια (=μονύδρια), ἀκούοντες
 τὰς ἀρετὰς τοῦ ἁγίου, καὶ τοῦ ἐξήτησαν συγχώρησιν νὰ κτίσουν κελλία»
 ἐννοεῖται στὸν Πρόδρομο.

Ὁ ἅγ. Διονύσιος «παρέδωκε τοῖς μοναχοῖς», ὅπως γράφει ὁ συναξαρι-
 στὴς του Δαμασκηνός, ἐπίσκοπος τῆς Λητῆς καὶ Ρενδίκης, «τύπους καὶ κα-
 νόνας πὼς νὰ διαγούσι» καὶ «μετὰ ταῦτα ἐπλήθυναν τὰ κελλία, καὶ οἱ ἁ-
 δελφοὶ πάντες εἰς τὰς ἀρετὰς ἐπρόκοπτον θείᾳ δυνάμει καὶ χάριτι, καὶ οὐ
 μόνον τὰ κοινόβια ἠΰξανον, καὶ τινὰ καὶσμάτα ἔγιναν, ὅπου δὲν ἦσαν πρό-
 τερον εἰς τὴν σκήτην, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπρόκοπτον. Ὅτι πρὶν ἔλθῃ εἰς
 Βεῤῥοίαν ὁ Ὅσιος, ὀλίγοι πολλὰ καὶ σπάνιοι εὗρισκοντο οἱ ἐνάρετοι· ἀμὴ
 μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπέλευσιν, πολλοὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ζηλώσαντες, ἐγέμι-
 σαν τὰ περὶχωρα, οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ **γυναῖκες** καὶ παιδιά ἔ-
 φευγον ἀπὸ τὰς οἰκίας τους διὰ τὴν οὐράνιον βιαιτείαν καὶ ἐμόναζον».

Στὰ χρόνια 1535—1555 πέθανε ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας καὶ ὁ ἅ-
 γιος Διονύσιος ἀναγκάστηκε, νὰ φύγῃ κρυφὰ γιὰ λίγο, γιὰ νὰ μὴ τὸν βροῦν
 οἱ Βεροιώτες, ποὺ ἤθελαν, νὰ τὸν κάμουν δεσπότη τους. Ὑστερα ἐπέστρεψε
 καὶ ἀφοῦ κάθισε πολὺ καιρὸ στὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου πῆγε στὸν Ὁ-
 λυμπο καὶ ἔκτισε τὸ συνώνυμο μοναστήρι, τοῦ ἁγ. Διονυσίου τοῦ Ὁλυμπο.

* *

Ἀπὸ μιὰ πολύτιμη πληροφορία τοῦ Θεοδόσιου Ζυγομαλά (ποὺ ἔζησε

τὸν 16ον αἰώνα), μαθαίνομε, πὼς τὸ 1578 ὑπῆρχαν 33.700 καλόγεροι στὴν ὁρθόδοξη ἐκκλησία καὶ εἰδικότερα, ὅτι: «Ἐν Βερροία μοναστήριά τινα σκήτη λεγόμενα 200». Δηλαδή ὑπῆρχαν στὴν σκήτη διακόσοι καλόγεροι. Καὶ συνεχίζει τὸ κείμενο: «Ἔστι καὶ ἕτερον λεγόμενον Κοσίνιτζα Παναγία 200». Παρατηρῶ, πὼς πρὶν πάη στὴν σκήτη ὁ ἅγ. Διονύσιος ὑπῆρχαν μόνο 70 καλόγεροι, ἐνῶ λίγο ὕστερα ἔγιναν 200.

Ἀπ'τὴν διατύπωση τοῦ κείμενου τοῦ Ζυγομαλά βγαίνει τὸ συμπέρασμα, πὼς καὶ τὸ μοναστήρι τῆς «Κοσίνιτζας Παναγίας» βρισκόταν στὴν περιοχή τῆς Βέροιας. Στὸ συναξάρι τοῦ ἁγ. Διονυσίου ἀναφέρεται καὶ τὸ μοναστήρι τῆς «Παναγίας», ὅπου ὑπῆρχαν τότε 20 μόνο καλόγεροι. Ἔτσι λίγα χρόνια ὕστερα ὁ ἀριθμὸς τους δεκαπλασιάστηκε. Δὲν εἶναι εὐκόλο, νὰ προσδιοριστῇ, ποῦ ἀκριβῶς ἦταν αὐτὸ τὸ μοναστήρι. Σημειῶνω ὅμως, ὅτι τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας, ποῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Παναγιά, βρίσκεται σὲ μιὰ θέση (κοντὰ στὸ χωριὸ Ραχιά, Ράχη), ποῦ λέγεται **Κότσα**. Ἴσως νὰ ὑπάρχῃ κάποια σχέση μετὰξὺ τους. Ἀλλὰ μοναστήρια ἀφιερωμένα στὴν Παναγιά ἦταν τῆς **«Καλῆς Παναγιάς»** (Δοβράς), τῶν **Γεωργιανῶν** (Ντόπλιανης, Τόπλιανης) καὶ τῆς **Ὑπαπαντῆς, Θεοτόκου**, μέσα στὴν Βέροια, ὅπως ἔγραψα πρὶν πάντων.

* *

Λίγο ἀργότερα, σ'ἔγραφα τοῦ πατριάρχη τῆς Πόλης Κύριλλου τοῦ Α' τοῦ Λούκαρη (1612-1638), βρέθηκε καὶ μιὰ ἀπόφασή του γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου. Παρόμοιες ἀποφάσεις ὑπάρχουν τοῦ πατριάρχη Παΐσιου τοῦ Α' (1652-1653), τοῦ Καλλίνικου Β' (1692), τοῦ Παΐσιου τοῦ Β' (1742), τοῦ Κύριλλου τοῦ Ε' (1750) καὶ τοῦ Κύριλλου Στ' (1813-1818). Ἀπ'τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων αὐτῶν συμπεραίνω, πὼς οἱ μητροπολίτες τῆς Βέροιας ἢ ἄλλοι ἀρμόδιοι δὲν σέβονταν τὰ δικαιώματα τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τὰ προνόμια, ποῦ εἶχε σὰν Σταυροπηγιακὸ μοναστήρι.

Μετὰ τὸ 1728 ἦρθε στὸ μοναστήρι καὶ ὁ καλόγερος Νεόφυτος, ποῦ καταγόταν ἀπ'τὰ Σέρβια καὶ βοήθησε πολὺ στὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνοδο τῆς ζωῆς τοῦ μοναστηριοῦ. Ὁ ἴδιος πῆγε καὶ στὴν Ρωσσία, γιὰ νὰ κἀνῃ ἔραλους. Λίγο ἀργότερα (1763-1796) ὁ ἡγούμενος τοῦ Προδρόμου Κάλλιστρος (ὅχι Κάλλιστος, ὅπως γράφτηκε) ἔστειλε κάποιον καλόγερο στὴν τσαρίσσα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη Β' μ'ἓνα γράμμα, γραμμένο στὰ Ρωσικά, γιὰ νὰ ζητήσῃ χορήματα. Ὁ δάσκαλος καὶ ἡγούμενος Ἰωαννίκιος Μηλιόπουλος γράφει στὰ τετράδιά του (ποῦ ἔχω στὸ ἀρχεῖο μου), ὅτι ἀνακάλυψε στὰ 1905 τὸ γράμμα τοῦ Κάλλιστρου, τὸ μετάφρασε καὶ τὸ ἔδωσε στὸν μητροπολίτη Κωνσταντῖο Ἰσακίδη, μὰ δὲν τὸ ξαναβρῆκε.

Σύμφωνα μ' αὐτὲς τίς πληροφορίες ὁ Κάλλιστρος ζητοῦσε ἀπ'τὴν Αἰκατερίνη πέντε σακκιά ἄσπρα (ποῦ ἦταν νόμισμα μὲ πολυποίκιλη ἀξία,

στούς διάφορους αἰῶνες), γιὰ νὰ τὰ δώσῃ στούς Τούρκους, πού εἶχαν καταπατήσῃ τὰ προνόμια τοῦ μοναστηριοῦ καί τὸ εἶχαν μεταβάλῃ σὲ «ἐστιατόριον, βυρσοδεψεῖον, καί παντὸς μολυσματικοῦ καί βρωμεροῦ, κέντρον».

Πιὸ κάτω θὰ δημοσιεύσω ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτο κώδικα τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ταξιδιῶν τοῦ καλόγερου στὴν Ρωσσία. Ἀπὸ ἐπιστολές, πού βρέθηκαν στὸ ἀρχεῖο τοῦ ἐπίσκοπου Θεόφιλου τῆς Καμπανίας, μαθαίνομε, ὅτι στὰ 1792 δὲν πήγαιναν καθόλου καλὰ τὰ οἰκονομικά τοῦ μοναστηριοῦ, γι' αὐτὸ κάμναν οἱ καλόγεροι ἔρανους καί στὶς γειτονικὲς ἐπαρχίες, τῆς Ἑδεσσας κ.τ.λ.

Σ' ἔγγραφα τοῦ τουρκικοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς Βέροιας (τῆς Β' ἔκδοσης, τῆς Ε.Μ.Σ.—Ι. Βασδραβέλλη) ἀναφέρεται τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου (1603 καί 1669), ὅπως καί ἡ περιουσιακὴ του κατάστασις στὰ 1822, ὅταν πυρπολήθηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους τοῦ Ἐμποῦ Λουμπουτ τὴν μῆνα Ἀπρίλιο. Ἀπ' τὸ τότε μοναστήρι σώθηκε μονάχα ἡ ἐκκλησία—μοναστήρι τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρα, γιὰτὶ εἶναι μέσα σὲ βράχο ἢ γιὰτὶ, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ὅταν καιγόταν, ἓνα δοκάρι ἔπεσε πάνω στὸ κεφάλι τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἀποσπάσματος καί ἓνα καρφὶ μπῆκε στὸ μάτι του, ὅποτε οἱ Τούρκοι ἄφησαν τὴν ἐκκλησία, πολὺ φοβισμένοι.

Σὰν αἰτιολογία γιὰ τὴν πυρπόλησις εἶχαν οἱ Τούρκοι, ὅτι οἱ καλόγεροι βοήθησαν τοὺς ἐπαναστάτες Ἕλληνες. Τότε κήκε καί ἡ βιβλιοθήκη καί σώθηκαν μόνο λίγα βιβλία, πολλὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα κληπῆκαν ὕστερα ἢ πουλήθηκαν π.χ. ἀπ' τὸν Ἰωαννίκιο στὴν Δημοτικὴ βιβλιοθήκη τῆς Κοζάνης κ.τ.λ. Τώρα σώζονται λίγα μόνο (κατάλογό τους ἔφτιαξα, δακτυλογράφησα καί ἔστειλα 3 ἀντίγραφα του, γιὰ νὰ ὑπάρχῃ στὸ μοναστήρι).

Στὰ χρόνια τῆς καταστροφῆς τοῦ 1822 εἶχε τὸ μοναστήρι: α) 515 στρέμματα (τουρκικὰ) χωράφια, β) 40 στρέμματα ἀμπέλια, γ) 17 μυλόπετρες, δ) 1 ἀγελάδα καί ε) 11 μοσχάρια καί μοσχαράκια, ὅπως καί μεγάλες ποσότητες δημητριακῶν.

Ἀπὸ ἓναν πολύτεμο κώδικα τοῦ μοναστηριοῦ συμπεράνω, πὼς τὸ μοναστήρι ξανακτίστηκε τὸ ἀργότερο τὸ 1825, γιὰτὶ οἱ λογαριασμοὶ τῶν ἐσόδων—ἐξόδων ἀρχίζουν ἀπ' τὴν 23 Ἀπριλίου (ἀγ. Γεώργιου) τοῦ 1825. Στὸν κώδικα αὐτὸν δημοσιεύονται σπουδαῖα στοιχεῖα γιὰ τὸ διάστημα 1825—1921. (Τὰ σπουδαιότερά τους θὰ τὰ δημοσιεύσω στὸν δεύτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας»).

Ἔτσι μαθαίνομε, ὅτι στὸ οἰκονομικὸ ἔτος 23(4)1825—23(4)1826 ὁ ἀπολογισμὸς τῶν ἐσόδων—ἐξόδων τοῦ μοναστηριοῦ ἦταν 14.080 γρόσια, δηλαδὴ κάπου 140 λίρες Τουρκίας. Στούς λογαριασμοὺς τοῦ 1828 παρατηροῦν δαπάνες γιὰ τὸ μετόχι, πού εἶχε τὸ μοναστήρι στὴν Βέροια. Στὰ 1831—1832 ἔγινε ἡ ἀνακαίνισις τοῦ μοναστηριοῦ.

Ἅγια λείψανα τοῦ Τιμίου Πρόδρομου: Στὸν κώδικα τοῦ μοναστηρίου (σελ. 9α—9β καὶ 36β—37α) βλέπομε, ὅτι τὸ 1832 ὑπῆρχαν τὰ πρὸ κάτω λείψανα: α) Ἡ «κάρα» τοῦ ἁγίου Κλήμεντα τῆς Ἀλφιδας, β) ἡ «κάρα» τοῦ ἁγ. Τρύφωνα. Ἐπίσης ὑπῆρχαν **μέρη** τῶν λειψάνων: τοῦ γ) Τιμίου Πρόδρομου, δ) τοῦ Ἰωάννη Χρυσόστομου, ε) τῶν ἁγίων Ἀνάργυρων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ, στ) τοῦ ἁγίου Μακάριου, ζ) τοῦ ἁγίου Μόδεστου, η) τοῦ ἁγίου Ἀρτέμιου, θ) τοῦ ἁγίου Χαράλαμπου, ι) τοῦ ἁγίου Κήρυκου, ια) τοῦ Εὐγγελιστῆ Λουκά, ιβ) τοῦ ἁγίου Θαλάμειου καὶ ιγ) τοῦ ἁγίου Παντελεήμονα.

Τις σχετικὰς καταγραφὰς ἔκαμαν ἄνδρες καὶ ἀνώτατοι κληρικοὶ («Ἐξαρχοί», σταλμένοι ἀπ' τὸ πατριαρχεῖο) καὶ νομίζω, πὼς πρέπει, νὰ δεχτοῦμε τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν εἰδήσεων αὐτῶν.

**

Μιά πολὺ σπουδαία ἔκθεσις γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου: Στὸν ἴδιο κώδικα (σελ. 32β μέχρι 34α) δημοσιεύεται μιὰ πολὺ ἀξιόλογη ἔκθεσις γιὰ τὸ μοναστήρι, ποὺ ἔγραψε ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ πατριαρχῆ («Ἐξαρχος») Ἰωσήφ, ποὺ ἦταν προηγούμενα μητροπολίτης «τῆς Τρίκκης» (Τρικάλων Θεσσαλίας). Δημοσιεύω ἀπ' αὐτὴν (γράφτηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1854) ἓνα ἀπόσπασμα (σελ. 33β—34α), παρατηρώντας, πὼς δὲν λείπουν ἀπ' τὸ κείμενο τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, οὔτε τὸ ὑπερβολικὰ φανταστικὸ καὶ μεγαλόσχημο ὄφος τῶν συναξαριστῶν:

«Τὸ Μοναστήριον αὐτὸ (δηλαδὴ τοῦ Προδρόμου) ἐπροικίζετο ποτὲ μὲ Χρυσόβουλλα ἐκδοθέντα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς αἰκατερίνης Αυτοκρατορίας τῆς ῥωσσίας διατάττοντα ῥητῶς ὅτι νὰ στέλλωνται εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀπὸ τὴν κάσσαν τῆς ῥωσσίας ἀνὰ πᾶν ἔτος ἀπὸ τριακουσίων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα ἄχει τινὸς καιροῦ κατ' ἔτος ἤρχοντο (ἐν ᾧ ἐσώζοντο καὶ τὰ Χρυσόβουλλα) κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν κατὰβρωμα διὰ τοῦ πυρὸς γενωμένων τῶν Χρυσοβούλλων ἐπὶ τῶν ἀνωμαλιῶν (δηλαδὴ τὸ 1822 ἐννοεῖ ὁ συντάκτης) ἐξέλιπε καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ρουβλίων, ὡς μὴ ὦν καὶ ἄνθρωπος κατὰλληλος μετὰ ταῦτα εἰς ἀναζήτησίν των καὶ τούτου ἕνεκα παρημελήθησαν ἄχρι τοῦδε....».

Ὁ Ἐξαρχος ζητεῖ τὴν ἔρευνα στὰ Ρωσικὰ ἀρχεῖα, γιὰ τὴν ἔκθεσις ἀντιγράφων τῶν χρυσοβούλλων καὶ συνεχίζει γράφοντας μετὰ, ὅτι «...Κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ἓν παρεκκλήσιον τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος μὲ τρία κελλία» καὶ καταχωρεῖ τὸν κανονισμὸ λειτουργίας τοῦ μοναστηρίου.

**

Τὸ 1867 πέθανε ὁ Βεροιώτης Ἀγαθᾶγγελος, ποὺ ἦταν 40 χρόνια κατὰ λόγερος καὶ 24 χρόνια (ἀπ' αὐτὰ) ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ. Τότε (1867) ἐκλέχθηκε ὁ Μελέτιος, ποὺ ἦταν καὶ αὐτὸς Βεροιώτης (ὅχι ὅμως ὁ ἴδιος)

τοῦ Παρθεναγωγείου). Ὑπῆρχαν τότε 11 καλόγεροι καὶ ὁ ἡγούμενος. Στὸ πρακτικὸ τῆς ἐκλογῆς ὑπογράφουν καὶ οἱ δημογέροντες τῆς Βέροιας, «Μανουὴλ Ἀναστασίου, Ἀναστάσιος Α. Τσισόπελης καὶ Ἀναστάσιος Κ. Οἰκονόμου (;)». Σημειώνω, πὼς καὶ οἱ ἔντεκα καλόγεροι γράφουν ἀνορθόγραφα, ἀκόμα **καὶ τ' ὄνομά τους**. (π.χ. «βεβαιώ, βεβιῶ, ἱερωμόναχος, διονίσιος» κ.τ.λ.), πὺν δείχνει, πὼς ἦταν ὀλότελα ἀγράμματοι.

Ἀπὸ μιὰ ἀπογραφὴ τοῦ 1874 βλέπομε, πὼς ἡ βιβλιοθήκη εἶχε μόνον 36 βιβλία, ἀρκετὰ ἀξιόλογα, καὶ τὸ μοναστήρι ἐτήσια ἔσοδα 59.900 γρόσια, δυὸ ἐκκλησίες καὶ ὅτι χρειαζόταν ἐπιδιορθώσεις. Ἡ ἀκίνητη περιουσία του ἔπερνοῦσε τὰ 260.000 γρόσια, δηλαδὴ τὶς 2500 2600 τουρκικὲς λίρες, ποσὸ ἀξιόλογο. Παρατηρῶ ἀκόμα, ὅτι τὸ μοναστήρι πλήρωνε φόρους στοὺς Τούρκους, ὅπως γιὰ τὰ γίδια («Τζελέπι») 4993 γρόσια, γιὰ «βασιλικούς» (γιὰ τὸν σουλτάνο) 2520 γρόσια κ.τ.λ.

Τοὺς λογαριασμοὺς (τὸν ἀπολογισμό) ὑπογράφουν (ἀπ' τὸ 1882 π.χ. καὶ ὕστερα) καὶ ὅλοι οἱ καλόγεροι. Τὸ μοναστήρι ἔδινε καὶ συνεισφορὰς γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Βέροιας, συχνὰ ὅμως ἔπαιρνε δάνεια. Στοὺς λογαριασμοὺς τοῦ 1901 παρατηρῶ διάφορα πρακτικὰ, ὅπου γράφονται, πὼς παρουσιάστηκαν διαχειριστικὲς ἀνωμαλίες. Φαίνεται, ὅτι οἱ ἡγούμενοι ἔκαναν καταχρήσεις. Ἔτσι ὁ ἡγούμενος Νεόφυτος ἔπαιρνε χρονιάτικο μισθὸ (τὸ 1900) 4320 γρόσια, δηλαδὴ κάπου 40 λίρες Τουρκίας, ἐνῶ **ὅλοι μαζί** οἱ ὑπόλοιποι καλόγεροι λάμβαναν μόνον 2044 γρόσια, δηλαδὴ οὔτε τὸν μισὸ τοῦ ἡγούμενου! Γι' αὐτὸ τὸ μοναστήρι χρεωκόπησε καὶ εἶχε χρεὴ 38.169 γρόσια, δηλαδὴ κάπου 380 Τουρκικὲς λίρες!

Ἀναγκάστηκε λοιπὸν ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας Κωνστάντιος Ἰσακίδης, πὺν ἐνεργοῦσε σάν «ἔξαρχος», νὰ γράψῃ μιὰ πολὺ τσουχτερὴ ἐκθεση στὸν πατριάρχη. Ἔτσι μαθαίνομε, πὼς ἀπ' τοὺς 10 καλόγερους οἱ 7 ἦταν ὀλότελα ἀγράμματοι καὶ οἱ 2 σχεδὸν ἀγράμματοι, ἐνῶ τὸν δέκατο τὸν εἶχε διώξει. Ζητοῦσε ὁ μητροπολίτης τὴν μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τους καὶ ἔγραφε, ὅτι «... δὲν φαίνεται ἐν γένει ἡμῖν ὀρθὸν τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἕκαστος ἡγούμενος ἔχει τοῦ νὰ χειροθετῇ οἰονδήποτε ἀγνώστου προελεύσεως ἄνθρωπον Μοναχὸν καὶ νὰ ὑπερπληρῶνται οὕτω τὰ Μοναστήρια Μοναχῶν τὸ πλεῖστον ὀκνηρῶν ἐκτρεφόμενων ὑπὸ τῶν τῆς Μονῆς εἰσοδημάτων, αἵτινα ἄλλως ἔδει κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην διατίθεσθαι...».

Τὸ πατριαρχεῖο διόρισε διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ μοναστηριοῦ, πὺν τὴν ἀποτελοῦσαν τέσσερα μέλη, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὰ δυὸ ἦταν «λαϊκά», οἱ Βεροιώτες Στέφανος Κόρτης καὶ Δημ. Ζουμπᾶς, πὺν παρέμειναν στὴν ἐπιτροπὴ 10 χρόνια καὶ ὕστερα παραιτήθηκαν. Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ἦταν ὁ μητροπολίτης τῆς Βέροιας—Νάουσας καὶ δεύτερο μέλος ὁ ἡγούμενος, πὺν δὲν ἔπαιρνε πιά μισθό, οὔτε εἶχε τὸ ταμεῖο καὶ ἐκλεγόταν ἀπ' τοὺς καλόγερους

ἀπ' εὐθείας. Αὐτὰ ἀποφάσισε ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' καὶ δέχτηκε ἡ σύν-
 οδος, ἐνῶ σύγχρονα στάλθηκε καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ξανθοῦπολης Ἰωάννης,
 γιὰ νὰ κάμῃ ἔλεγχον στὰ **Σταυροπηγιακὰ** μοναστήρια. (Τὰ σημειῶνω: Πρό-
 δρομου Σεργῶν, Πρόδρομου Βέροιας, Εἰκοσιφοίνισσας τῆς Δράμας, Ζά-
 βορδας τῶν Γρεβενῶν, Ὀλυμπιώτισσας καὶ Σπαρμου τῆς Ἐλασσόνας, ἁγίου
 Ἀντωνίου Δεμερᾶδων τῆς Κοζάνης, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σφήνισσας
 καὶ τέλος τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Διονυσίου, τοῦ Ὀλυμποῦ).

* *

Ἡ ἱερατικὴ σχολὴ τοῦ Πρόδρομου: Οἱ μεταρρυθμίσεις αὐτὲς
 εἶχαν πολὺ καλὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ μοναστηριοῦ ἄρχισαν,
 νὰ τακτοποιοῦνται. Ἔτσι τὸ 1909 λειτούργησε καὶ «ἱερατικὴ σχολή», τῆς
 ὁποίας διευθυντὴς ἦταν ὁ πτυχιούχος τῆς Χάλκης ἱεροδιάκονος Ἀστέριος
 Παπα-Ἀστερίου, μὲ χρονιάτικο μισθὸ 50 λίρες, τουρκικές. Ἡ σχολὴ εἶχε
 2 τάξεις, τὴν πέμπτη καὶ τὴν ἕκτη μὲ εἴκοσι μαθητὲς συνολικά.

Σύντομα ὁμοῦς παρουσιάστηκαν ἀνωμαλίες στὴν σχολή, μὲ τίς ὁποῖες
 ἀσχολήθηκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες τῆς Πόλης. Τὰ τέλη μάλιστα τοῦ Ὀκτωβρί-
 ου τοῦ 1910 οἱ μαθητὲς δραπέτευσαν ἀπ' τὴν σχολή! Ὅπως δὲποτε λει-
 τούργησε ἡ σχολὴ μέχρι τὸν ἐκπαιδευτικὸ χρόνο 1915—1916, ὁπότε διαλύ-
 θηκε. Τὰ ἔξοδα λειτουργίας τῆς σχολῆς πλήρωνε τὸ μοναστήρι τοῦ Πρό-
 δρομου καὶ τὰ γειτονικὰ μοναστήρια, πὺν ἔδωσαν π.χ. τὸ 1911—1912
 11.400 γρόσια.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι τὸ πρακτικὸ (30.4.1915) τῆς διάλυσης τῆς σχο-
 λῆς, γιὰτι ἐκεῖ γράφονται καὶ οἱ σκοποὶ τῆς ἰδρυσῆς της: «...ὁ κύριος σκο-
 πὸς τῆς Σχολῆς τοῦ νὰ ἀπολύῃ μαθητὰς τοποθετούμενους εἰς τὰ χωριά ὡς
 διδασκάλους μέχρις οὗ φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν νὰ ἱερωθῶσι ματαιοῦται καθ'
 ὁλοκληρίαν» διὰ οἰκονομικοὺς λόγους, ἀλλὰ ἰδιαίτερα, γιὰτι τὸ κράτος ἤθε-
 λε, νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια τοῦ μοναστηριοῦ.

* *

Στὰ 1921 ὑπῆρχαν στὸ μοναστήρι τοῦ Πρόδρομου 9 καλόγεροι, μέσα
 στοὺς ὁποίους καὶ ὁ Βεροιώτης Δανιήλ, πὺν ἦταν τότε 95 χρονῶν καὶ
 εἶχε διατελέσει ἡγούμενος ἀπ' τὸ 1874 μέχρι τὸ 1900, ἀντικαθιστώντας τὸν
 Βεροιώτη Μακάριο. Παρατηρῶ λοιπόν, πὺς πολὺ συχνὰ οἱ ἡγούμενοι ἦταν
 Βεροιώτες. Ὑστερα (ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση) τὸ μοναστήρι ἤρchiσε πῶ νὰ
 ὑπάγεται στὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας—Νάουσας καὶ ἀτόνισαν τὰ Σταυρο-
 πηγιακὰ του προνόμια, ὅπως συμβαίνει καὶ μέχρι σήμερα.

Στὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια τὸ μοναστήρι ἀνακαινίστηκε, μὲ τὴν βοή-
 θεια ὅλων καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν φροντίδα τοῦ ἡγουμένου κ. Νεκτάριου,
 πὺν μόνος του μαζί μὲ τὸν πολύχρονο ἱερομόναχο Ἀρσένιο καὶ μερικοὺς
 τσομπάνηδες, δασοφύλακες, ἐργάτες, φροντίζουν γιὰ τὸ μοναστήρι. Σημειώ-
 νω τέλος, πὺς τὸ μοναστήρι ἀνακαινίστηκε καὶ τὸ 1887, ἐνῶ τὸ 1915 κα-

ηκε μιὰ πτέρυγα κελλιῶν, ὅταν λειτουργοῦσε ἀκόμα ἡ ἱερατική σχολή.

25. Τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας

Εἶδαμε πρὶν πάνω, πὼς τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας εἶναι πολὺ παλιό. Πάντως πληροφορίες ἔχομε μόνο γιὰ τὸν 16ο αἰῶνα. Στὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου Διονύσιου ἀναφέρεται, πὼς τὸ μοναστήρι τῆς «Παναγίας» (Καλήπετρας μᾶλλον) εἶχε 20 καλόγερους, ἐνῶ λίγο ὕστερα (1578) ὁ Ζυγομαλᾶς γράφει, ὅτι ὑπῆρχαν 200 καλόγεροι, ἂν δεχτοῦμε βέβαια, ὅτι ὁ Ζυγομαλᾶς, γράφοντας μοναστήρι τῆς «Κοσίνιτζας Παναγίας», ἐννοοῦσε τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας Παναγίας (τῆς Γέννησης τῆς Θεοτόκου).

Τὸν 18ο αἰῶνα εἶχε τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας 25 καλόγερους, 8 παπάδες καὶ 3 διακόνους, δηλαδὴ 37 κληρικούς μαζί με τὸν ἡγούμενο.

Στὰ 1822, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τουρκικὰ ἔγγραφα, πρὶν δημοσίευσαι ὁ φίλος κ. Γιάννης Βασδραβέλλης, τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπετρας, μαζί καὶ τ' ἄλλα, κήκε ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ὅπως δὲ ποτε ξανακτίστηκε καὶ ὑπῆρχε μέχρι τὸ 1941, ὁπότε πυρπολήθηκε ἀπὸ ἓναν ἰδιώτη, κτηνοτρόφο.

Ἀπ' ὅσα τοῦλάχιστο ἔχω ὑπ' ὄψη μου, δὲν κατόρθωσε τὸ μοναστήρι, ἀπ' τὸ 1822 καὶ ὕστερα, νὰ διατηρήσῃ τὴν δόξα καὶ τὴν παλιά του πρόοδο. Ἔτσι σιγά—σιγά ἡ περιουσία του κατέληξε στὰ χέρια τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ πολλὰς φορὲς ἐγκαταλείφθηκε στὴν τύχην του.

Μέχρι τὸ 1930 ὑπῆρχαν ἀρκετὰ κελλιά καὶ μιὰ ἀξιόλογη, παλιά ἐκκλησία. Τὸ 1930 ὅμως ἔπεσαν οἱ σοβάδες πολλῶν δωματιῶν καὶ ἦταν ἐκδηλατὰ σημάδια τῆς πολύχρονης ἐγκατάλειψης. Κάπου—κάπου πήγαινε καὶ κανένας ἡγούμενος ἢ καὶ 1—2 καλόγεροι, πρὶν δὲν δούλευαν, ἀλλὰ ἀσχολοῦνταν μετὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν χρημάτων ἀπ' τὰ νοίκια τῶν χωραφιῶν ἢ διατηροῦσαν λίγα ζῶα, μικρὰ καὶ μεγάλα, πρὶν τὰ φροντίζει τὸ ἐργατικὸ προσωπικό.

Τέλος σημειῶνω, πὼς τ' ὄνομα τοῦ μοναστηριοῦ («Καλήπετρα ἢ Καληπέτρα ἢ Καλλιπέτρα ἢ Καλλιπέτρι») πρέπει, νὰ ὀφείλεται σ' εὐφημισμὸν, δηλαδὴ σὲ σκόπιμο σχῆμα λόγου, ὅπως καὶ ἡ ἀρρώστεια εὐλογία, λέγεται ἔτσι. Στ' ἀλήθειαν ἔπρεπε, νὰ λέγεται μοναστήρι τῆς Κακόπετρας, χωρὶς ν' ἀποκλείεται, νὰ ὀφείλεται ἡ ὀνομασία του καὶ σὲ ἀντίθεση, μετὰ τὸ ὅπως δὲ ποτε πρὶν βουνησίῳ μοναστήρι τῆς Πέτρας τῆς Κατερίνης.

Εἶπα καὶ ἄλλω, ὅπως γράφω καὶ πρὶν κάτω, ὅτι δυτικὰ τῶν ψυγείων τοῦ Δήμου ὑπῆρχε μιὰ ἐκκλησία—μετόχι τοῦ μοναστηριοῦ, πρὶν καταστρά-

φηκε με τὸν καιρὸ ἢ μᾶλλον κἀκε στὴν πυρκαγιὰ τοῦ 1864. Πρὶν λίγο καιρὸ ξανακτίστηκε ἐκεῖ κοντὰ ἕνα καινούργιο παρεκκλήσι. Ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλι, ὅτι τὸ μοναστήρι τῆς Καλήπειρας βρισκόταν κοντὰ στὸ χωριὸ Ραχιά—Ράχη, στὴν ἀπ' ἐδῶ μεριὰ τοῦ Ἀλιάκμονα ποταμοῦ.

26. Τὸ μοναστήρι τῆς Δοβράς («Καλῆς Παναγιᾶς»)

Ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ πιό παλιὰ μοναστήρια τῆς περιοχῆς μας. Γιὰ πρώτη φορὰ συνάντησα τὸ τοπωνύμιον «Δοβρά» στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα, ὁπότε ἀναφέρεται στὰ κατορθώματα τοῦ Ἀλβανοῦ στρατιωτικοῦ Ἰσλαήμ, ποὺ ἦταν συνεργάτης τοῦ Τούρκου σουλτάνου Βογιαζήτ.

Ἡ ἑτυμολογία τῆς λέξης Δοβρά: Ἡ λέξη παρουσιάζεται με διάφορες μορφές, δηλαδὴ Δοβρά, Δουβρά, Ντοβρά, Ντουβρά (ἄλλοι χρησιμοποιοῦν περισπωμένη) καὶ παράγεται ἀπ' τὸ σλαβικὸ ἐπίθετον Ντόμπρος, ποὺ σημαίνει εἰλικρινής, καλός, λέξη, ποὺ χρησιμοποιοῦμε καὶ τώρα ἀκόμα (: Αὐτὸς εἶναι ντόμπρος=εὐθύς, εἰλικρινής).

✚Ξέρουμε ἐπίσης, πὼς τὸ 1001 ἢ 1003 παράδωσε τὴν Βέροια στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζάντιου Βασίλειον Β' ὁ Βούλγαρος διοικητὴς Δοδρομήρ (Δοδρο-μήρ) καὶ δὲν ἀποκλείεται οἱ Βούλγαροι, ποὺ βρισκόνταν στὴν πόλη, νὰ ἔκτισαν τὸ χωριὸ Δοβρά, διότι ἀναγκάστηκαν, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Βέροια. Κοντὰ ὑπῆρχε ἤδη ἡ κτίστηκε τότε καὶ τὸ διπλὰνὸ μοναστήρι, ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, τῆς Παναγιᾶς, ποὺ μιὰ ἰδιότητά της εἶναι ἡ **καλοσύνη**. Ἔτσι ἡ Παναγιὰ ἔγινε «Καλὴ Παναγιὰ» ἢ «Καλή», ποὺ στὰ σλαβικά ἀποδόθηκε με τὸ ἐπίθετον «Ντομπρά». Τρισήμισι αἰῶνες ἀργότερα τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας κατεῖχαν γιὰ ἀρκετὰ χρόνια οἱ Σέρβοι. Στὰ χρόνια τῶν δυὸ αὐτῶν Σλαβοκρατιῶν πρέπει, ν' ἀναζητήσωμε τὴν ἐμφάνιση ἀρχαίων σλαβικῶν τοπωνυμίων, ποὺ διασώθηκαν μέχρι τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ 20ου αἰῶνα ἢ (ἐλάχιστα) καὶ σήμερα ἀκόμα.

Πάντως τὸ τοπωνύμιον Δοβρά, Ντοβρά ἐξελληνίστηκε τελευταῖα (1924—1927) ἀπ' τὸν Βεροιώτη μητροπολίτη Σωφρόνιον Σταμούλη καὶ ἀποδόθηκε, πολὺ σωστά, «Καλὴ Παναγιὰ», ὅπως ἐπικράτησε, νὰ λέγεται καὶ μέχρι σήμερα. Αὐτὰ γιὰ τὴν ἑτυμολογία τῆς λέξης Δοβρά.

Σημειῶνω, πὼς τὸ μοναστήρι ἦταν κάποτε πολὺ σημαντικό. Στὰ 1916 ἀπεσταλμένος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης βρῆκε καὶ πῆρε ἀπ' τὸ μοναστήρι

τῆς Καλῆς Παναγιᾶς ἓνα χειρόγραφο ἀπὸ μεμβράνης, τυλιγμένη γύρω ἀπὸ ξύλινο κοντάρι («εἰλητάρι(ον)»), ποῦ εἶναι τοῦ 12ου αἰώνα. Τὸ εὔρημα αὐτὸ εἶναι μιὰ ἐνδειξη, πὼς ἴσως ὑπῆρχε τότε καὶ τὸ μοναστήρι.

Σ' ἀνέκδοτα τουρκικὰ ἔγγραφα συνάντησα τὸ τοπωνύμιον Δοβρά στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 17ου αἰώνα, ἐνῶ ἀπ' ἄλλα δημοσιευμένα μαθαίνομε, πὼς στὰ 1781 ὁ Βεροιώτης Χατζῆ—Κωνσταντῖνος Γκεμιτζῆ ὄγλου (=Γκεμιτζόγλου, Γεμιτζόγλου) ἔκτισε κοντὰ στὸ μοναστήρι μιὰ καινούργια ἐκκλησία, ἀν καὶ ἀπαγορευόταν «...δι' αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου... ἢ προσθήκη καὶ ἐνὸς λίθου εἰς τὴν ὑφισταμένην κατάστασιν τῶν... ὑπαρχουσῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὑποτελῶν ραγιάδων...»

Πρὶν λίγους μῆνες βρῆκα στὴν δημόσια βιβλιοθήκη τῆς Βέροιας ἓνα κατάστιχο λογαριασμῶν, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ ἡγουμένου Χατζῆ Ἀνατολίου, τοῦ Τούρκου Τηλιβάλα Καταγολλᾶ, ποῦ ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς περιοχῆς, καὶ τοῦ (ἀγράμματος) γραφέα Χατζῆ Σάββα Παναγιώτη, ποῦ ἔγραψε τὴν ἐνθύμηση, στίς 10.10. 1770. Στὸ μικρὸ αὐτὸ χρονικὸ τὸ μοναστήρι γράφεται «Ντοβρά» καὶ λέγεται, πὼς εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο.

**

Τὸ μοναστήρι Δοβρά καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1822: Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1822 συγκεντρώθηκαν στὸ μοναστήρι τῆς Καλῆς Παναγιᾶς οἱ μακεδόνες ὁπλαρχηγοί, Γέρο—Καρατάσος, Ζαφειράκης, Γάτσος κ.τ.λ, μὲ σκοπὸ, νὰ καταστρώσουν τὰ σχέδια τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Στίς 20 τοῦ ἴδιου μηνᾶ, μιὰ μέρα μετὰ τὴν κήρυξη τῆς ἐπανάστασις στὴν Νάουσα, (σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη) ἐγινε ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν, γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσις τῆς Τουρκοκρατουμένης Βέροιας, ἀλλὰ ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχε. Ἔτσι ἀναγκάστηκε ὁ Γέρος-Καρατάσος, νὰ ταμπουρωθῇ στὸ μοναστήρι τῆς Δοβράς, ὅπου καὶ ἀντιμετώπισε τὶς ἐπιθέσεις τοῦ Τούρκου κεχαγιάμπε Μεχμέτ ἀγᾶ (12 Μαρτίου τοῦ 1822), ποῦ πλήρωσε τὸ πείσιμα του, νὰ καταλάβῃ τὸ μοναστήρι, μὲ 1500 νεκρούς, ὅπως λέγει ἡ γραπτὴ παράδοσις.

Τελικὰ τὸ χωριὸ καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Δοβράς καταστράφηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ἀπ' τὸ χωριὸ αἰχμαλωτίστηκαν 35 Ἕλληνες, ποῦ στάλθηκαν στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου χάθηκαν τὰ ἴχνη τους, ὅπως καὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ μοναστηριοῦ Γεράσιμου.

Στοὺς σχετικoὺς πίνακες τῶν τουρκικῶν ἐγγράφων τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τῆς Βέροιας—Νάουσας βλέπομε, πὼς εἶχε τότε τὸ μοναστήρι κάποια ἀξιόλογη κτηματικὴ περιουσία: 259 στρέμματα (τουρκικὰ) χωράφια, 12 στρέμματα ἀμπέλια, 2 μύλους καὶ ἓνι σπῖτι καὶ ἀξιοσημείωτη ποσότητα δημοτειακῶν, ποῦ κατασχέθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους.

Δὲν ξέρομε, πότε ἀκριβῶς ξανακτίστηκε τὸ μοναστήρι, τὰ κελλιά, τὸ τεῖχος κ.τ.λ. Πάντως μιὰ ἐπιγραφή, ἀπάνω ἀπ' τὴν εἴσοδο τῆς ἐκκλησίας, ποῦ

σώζεται ακόμα, μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἡ ἐκκλησία θεμελιώθηκε στίς 16. 12. 1844, μὲ τὴν βοήθεια τῶν χριστιανῶν τῶν γειτονικῶν χωριῶν. Στὸν κώδικα τοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ σώζεται εὐτυχῶς ακόμα, παρατηρῶ, πὼς οἱ σχετικοὶ λογαριασμοὶ ἀρχίζουν ἀπ' τὴς 23.4.1842, δηλαδὴ 2 1/2 χρόνια νωρίτερα, πράγμα ποὺ σημαίνει, ὅτι τὸ μοναστήρι λειτουργοῦσε, πρὶν ξανακτιστῇ ἡ ἐκκλησία.

(Γιὰ τοὺς νέους ἀναγνώστες μου σημειῶνω, πὼς παλιότερα γύρω ἀπ' τὴν ἐκκλησία ὑπῆρχε τεῖχος καὶ κελλιά σὲ σχῆμα Γ. Μιὰ παλιὰ φωτογραφία καὶ ἀναπαράσταση τῆς παλιᾶς μορφῆς τῆς τοποθεσίας θὰ δημοσιεύσω στὸν δεῦτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας»).

Παρ' ὅλο ὅμως, ὅτι κτίστηκαν, τὸ μοναστήρι καὶ ἡ ἐκκλησία, ἡ Δοβρά ξπανσε, νὰ ἔχῃ τὴν παλιά της ἀξία καὶ ἀπ' τὸ 1822 καὶ ὕστερα οὔτε τὸ μοναστήρι, οὔτε τὸ χωριὸ Δοβρά, ἀπ' ὅπου καταγόταν ὁ ὀπλαρχηγὸς Καρατάσος, ἀναφέρονται σὰν τόπος ἀξιόλογος. Τὸ χωριὸ ξιφανίστηκε ἀπ' τὸν χάρτη, ἐνῶ τὸ μοναστήρι παρουσίασε μιὰ ὀπισθοδρόμηση, ποὺ εἶχε διὰφορές φάσεις. Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶχε μείνει τὸ μοναστήρι χωρὶς ἡγούμενο καὶ ἔπεσε στὴν δικαιοδοσία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἁγίου Ἀιωνίου, ὅπως καὶ τὰ μοναστήρια τῶν Ἁγίων Πάντων, τοῦ Προφήτη Ἡλία καὶ τῆς Καλήπετρας, ποὺ ἦταν «ἐπαρχιακαὶ μοναὶ» καὶ ἀνῆκαν στὴν ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Βέροιας.

Κάπου—κάπου τὸ μοναστήρι τῆς Δοβράς ἀποκτοῦσε ἕναν ἡγούμενο καὶ 1—3 καλόγερους, ἀλλὰ σύντομα τὸ ἐγκατέλειπαν ὅλοι καὶ ἡ ἐκκλησία λειτουργοῦσε μόνο στίς 15 Αὐγούστου, ὅποτε πολλοὶ Βεροιώτες καὶ κάτοικοι τῆς περιοχῆς πῆγαιναν, νὰ προσκυνήσουν καὶ ὕστερα γλεντοῦσαν στὰ λιβάδια, ποὺ ὑπῆρχαν γύρω ἀπ' τὸ μοναστήρι—ἐκκλησία. Μερικὲς φορές λειτουργοῦσαν στὴν ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ καὶ οἱ ταπάρδες τῶν γειτονικῶν χωριῶν μὲ δική τους πρωτοβουλία ἢ τῶν χριστιανῶν τῶν χωριῶν ἢ τῶν Βεροιωτῶν, ποὺ παραθέριζαν ἐκεῖ.

Τὰ κτήματα τοῦ μοναστηριοῦ, τὸ δάσος καὶ οἱ βοσκές, νοικιάζονταν καὶ δὲν ἔλειψαν οἱ δικαστικοὶ ἀγῶνες μὲ πολίτες καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὸν Χατζηγῶγο, ποὺ διεκδικοῦσε τὴν κυριότητα μερικῶν ἀκινήτων.

Τώρα, ἐδῶ καὶ 11 χρόνια, ἄρχισε, νὰ λειτουργῇ ἐκεῖ μιὰ παιδόπολη, ποὺ ὀνομάζεται «Καλὴ Παναγία». Ἰδρύθηκε ἀπ' τὴν «Βασιλικὴ Πρόνοια Βορείων Ἐπαρχιῶν», ἐκεῖ ὅπου ὁ Ἑλβετικὸς Ἐκπαιδευτικὸς Σταυρὸς εἶχε κτίσει πρωύτερα τὶς σχετικὲς ἐγκαταστάσεις. Στὴν ἀρχὴ φοιτοῦσαν ἐκεῖ παιδιὰ ἀπὸ ἀνταρτόπληκτες περιοχές, τώρα ὅμως διαμένουν ὁρφανὰ ἢ πολὺ φτωχὰ ἀγόρια. Λειτουργεῖ ἑξατάξιο δημοτικὸ σχολεῖο. Ὑπάρχουν ακόμα ὅλες οἱ ἐγκαταστάσεις, ἐνῶ δὲν λείπει καὶ ἡ φιλαρμονικὴ. Ἀρχηγὸς τῆς παιδόπολης, ἀπ' τὴν ἰδρυσὴ της μέχρι σήμερα, εἶναι ἡ κ. Ἄννα Δ. Παπαδοπούλου.

27. Τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου τῆς Σφήνισσας.

Εἶναι τὸ δεύτερο μοναστήρι τῆς μητροπόλεως τῆς Βέροιας—Νάουσα, πού λειτουργεῖ ἀκόμα. Τὰ τελευταῖα 40 χρόνια μόνο ὑπάγεται στὴν ἐπαρχία μας, ἐνῶ πρῶτα ὑπαγόταν στὴν ἐπισκοπὴ τῆς Καμπανίας. Γι' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται στοὺς κώδικες τῆς κοινότητος τῆς Βέροιας. Ἔτσι θὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι βρῆκα ἀπὸ ἐπιτόπιες ἔρευνες καὶ ἀπὸ σχετικὰ βιβλία.

* *

Ἡ ἐτυμολογία τοῦ τοπωνύμιου: Καὶ πρῶτα—πρῶτα γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Πῶς ὀνομάστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου τῆς Σφήνισσας ἢ Σφήνισσας, ὅπως πρέπει νὰ λέγεται; Παρατηρῶ ἀμέσως, ὅτι ὁ τύπος Σφήνιτσα εἶναι δημιούργημα τῶν τελευταίων χρόνων. Παλιότερα λεγόταν τῆς Σφίντζας, Σφήντζας, Σφήνιτζας καὶ Σφίνιτζας. Ἡ πιὸ συνηθισμένη ὀνομασία του ἦταν τῆς Σφίντζας.

Στὴν «σλαβοφανῇ Μακεδονικῇ γλώσσᾳ», ὅπως μᾶς λέει, πρὶν 50 χρόνια περίπου, ὁ Ἕλληνας γυμνασιάρχης Κ. Ι. Τσιούκας, ὑπάρχει ἡ λέξη **«σφεντήτσα»**, πού σημαίνει εἰκόνα. Ἡ κατάληξη —ητσα σημαίνει (σ' αὐτὴν τὴν ιδιόρρυθμὴ διάλεκτο) ἀποτελεσμα, ἐπίταση ἢ καὶ περίσσεια. Ἔτσι μπορούμε, νὰ ὑποθέσωμε, πὼς ἡ λέξη Σφίντζα ἔχει συγγενικὴ ρίζα μὲ τὴν ἄλλη σφεντήτσα (σφεντ—, σφεν—, σφιν—) καὶ πὼς ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος λεγόταν τῆς Σφίντζας κ.τ.λ., γιὰ νὰ δηλωθῇ, πὼς ἦταν τόπος μὲ πολλὰ εἰκόνες («σφεντήτσες»), δηλαδὴ μοναστήρι.

Καὶ ὁ νεώτερος τύπος Σφήνιτσα εἶναι δυνατόν, νὰ ἐξηγηθῇ ἐτυμολογικά, ὅτι δηλαδὴ σημαίνει **μικρὴ σφήνα** (σφήν—ιτσα), λόγῳ τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ δὲν ἐπιμένω στὴν ἄποψη αὐτή, γιατί, ὅπως σημείωσα καὶ πιὸ πάνω, ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι πολὺ καινούργιος, ἐνῶ ἀκόμα ἡ λέξη σφήν—ος στὴν «σλαβοφανῇ» γλώσσα λέγεται ἐπίσης σφήνα καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, γιατί τότε τὸ μοναστήρι δὲν λεγόταν παλιότερα τῆς Σφήνισσας—Σφήνισσας, οὔτε καὶ ἀπ' τοὺς ἐπισκόπους τῆς Καμπανίας, ὅπου ὑπαγόταν; Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἄποψη τὸ μοναστήρι λέγεται ἔτσι, γιατί προῆρθε ἀπ' τὴν σλάβικη λέξη σφήνια, πού σημαίνει γουρούνια, δηλαδὴ στὸ μοναστήρι τρέφονταν πολλὰ γουρούνια.

— Νομίζω, μὲ κριτήριον τοὺς τύπους, πού πρωτοσυνάντησα, ὅτι τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου πρέπει νὰ λέγεται τῆς Σφήνισσας καὶ ὄχι τῆς Σφήνιτσας, διότι ἡ κατάληξη—ιτσα σημαίνει μικρὴ, ἐνῶ ἡ —ητσα, —ισσα πλῆθος, ὅπως πρέπει νὰ δηλώνῃ αὐτὴ ἡ λέξη (δηλαδὴ πλῆθος εἰκόνων, μοναστήρι). Ἔτσι ἢ θὰ γράφωμε μοναστήρι τῆς Σφέντζας, Σφίντζας ἢ θὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἐξελληνισμένη λέξη Σφήνισσα ἢ καλύτερα θ' ἀρκοῦμα-

στε στην ονομασία «Μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου». Ἐδῶ κλείνω τὴν μεγάλη, ἀλλ' ἀπαραίτητη αὐτὴ παρένθεση.

**

Ἡ πρώτη πληροφορία, ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψη μου, γιὰ τὸ ὁποσδήποτε πολὺ παλιὸ αὐτὸ μοναστήρι, εἶναι τῆς ἐποχῆς τοῦ 1822. Ὁ μακεδόνας ἀγωνιστῆς, στρατιωτικὸς καὶ συγγραφέας (τῶν «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων», ποὺ τύπωσε ὁ ἀξέχαστος Γιάννης Βλαχογιάννης) Ν. Κασομούλης ἀναφέρει τὸ μοναστήρι τῆς «Σφινίτζης», λέγοντας, πὼς ὁ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς ἐξομολογιόταν στὸν ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ Νικηφόρο. Φαίνεται λοιπὸν, πὼς οἱ καλόγεροι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου ἔλαβαν μέρος στὴν ἐπανάσταση, βοηθώντας τὸν Διαμαντῆ κ.τ.λ. καὶ γι' αὐτὸ εἶναι μᾶλλον βέβαιο, πὼς κάηκε τὸ 1822, ὅπως καὶ τ' ἄλλα.

Τὸ μοναστήρι εἶχε μεγάλη περιουσία καὶ τὰ γειτονικὰ χωριά (Ἀγκαθιά κ.τ.λ.) ἦταν μετόχια του. Ἀπὸ «ἐνθυμήσεις», ποὺ βρῆκα, ψάχνοντας στὴν βιβλιοθήκη τοῦ μοναστηριοῦ, ἔμαθα, ὅτι τὸ 1829 «ἔγινιν μεγάλη ἀκρήβια», ὅ- τι στὰ 1851 βρισκόταν στὸν ἅγιο Ἀθανάσιο ὁ μητροπολίτης τῆς Κασσάνδρει- ας. Καὶ ἐδῶ οἱ καλόγεροι ἦταν ἀγράμματοι, ὅπως π.χ. ἕνας ποὺ ἔγραψε: «προφίτου Ἰλλοίου», δηλαδὴ προφήτου Ἡλίου κ.τ.λ. Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι καὶ τὸ μοναστήρι τῆς Σφήνισσας ἦταν σταυροπηγιακό, δηλαδὴ ὑπαγόταν ἀπ' εὐθείας στὸν πατριάρχη τῆς Πόλης.

Στὴν διάρκεια τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα ὁ Ἕλληνας στρατιωτικὸς Κ. Μαζαράκης προσπάθησε, νὰ δημιουργήσῃ στὸ μοναστήρι ἀποθήκη πυρομα- χικῶν, ἀλλὰ ὁ ἡγούμενος φοβήθηκε. Τέλος στίς 17.10.1912 ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου.

Ἀπ' τὸ 1924 καὶ ὕστερα, γιὰ λίγα χρόνια, χρησιμοποιήθηκε τὸ μονα- στήρι γιὰ ὀρφανοτροφεῖο τῶν διαμαρτυρομένων, μὲ τ' ὄνομα «Ὁλυμπος». Τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια γίνεται κάποια προσπάθεια γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς περιουσίας τοῦ μοναστηριοῦ, ἐνῶ ἀνακαινίστηκαν ἐπιτυχημένα ἀρ- κετὰ οἰκοδομήματα, μὲ τὴν φροντίδα ὅλων τῶν ἀρμοδίων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἡγούμενου κ. Σπυρίδωνα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ (1873) εἶναι ἀφιερωμένη στὸν ἅγιο Ἀθανάσιο, γύρω δὲ ὑπάρχουν κελλιά σὲ σχῆμα Π, ὅπως διασώζονται καὶ ἄλλα κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ. Σήμερα ἔ- χει μόνο ἡγούμενο.

28. Τὸ μοναστήρι τῶν ἁγίων Πάντων.

Βρίσκεται κοντὰ στὴν Βεργίνα, Παλατίτσια καὶ στὴν Συκιά. Δὲν ξέ-

ρομε, τότε ακριβώς κτίστηκε. Πάντως είναι γνωστό στην 'Ιστορία απ' τὰ γεγονότα, πὺν γίνηκαν ἐκεῖ στὰ 1878, ὅταν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας—Κατερίνης ξαναεπαναστάτησαν. Μέσα στὸ μοναστήρι ἔσφαξαν οἱ Τούρκοι ὅσα γυναικόπαιδα καὶ γέρονς βρῆκαν καὶ μόνο ὁ Ἑλληνόβλαχος Νιώτης γλύτωσε, τὸν ὁποῖο ἔσωσαν ὕστερα οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωριῶν. Τὸ μοναστήρι κήκε ἀπ' τοὺς Τούρκους.

Στὸ μοναστήρι τῶν ἁγίων Πάντων ἐπαναλήφτηκε ἡ αὐτοθυσία τῶν Σουλιωτισσῶν καὶ τῶν Ναουσαίων, γιατί πολλές γυναῖκες ἔπесαν στὴν χαράδρα τοῦ Γαλακτοῦ, ἀπὸ ὕψος 200 μέτρων, μαζί μὲ τὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ μὴ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Καὶ ὁμως ἐμεῖς οἱ Νεοέλληνες δὲν ὑψώσαμε οὔτε ἓνα μικρὸ ἐπιτύμβιο, γιὰ νὰ θυμίζη μιὰ πράξη μὲ αἰῶνια ἀξία.

Προτοῦ λίγα χρόνια οἱ χριστιανοὶ τῶν γειτονικῶν χωριῶν ξανάκτισαν τὴν ἐκκλησία τοῦ μοναστηριοῦ, πὺν εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ γίνεῖ, ἀλλὰ καὶ κατ' ὕστερα ἀπ' τοὺς Γερμανούς.

29. Τὸ μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλία.

Βρίσκεται στὴν πέρα μεριά τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη «κτίστηκε στὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνα». Σῶζεται μέρος ἀπ' τὸν περίβολο. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ πλινθιά καὶ ἔχει ὠραῖες τοιχογραφίες. Τὸ μοναστήρι εἶναι κτισμένο σ' ἓνα ὑπέροχο φυσικὸ περιβάλλον.

30. Τὸ μοναστήρι τῆς Μουτσάλης.

Βρίσκεται κοντὰ στὸ Πολυδένδρι (παλιά «Κόκκοβα, Κόκοβα») καὶ σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη ἡ ὀνομασία του προέρχεται ἀπ' τὴν σλάβικη λέξη «μουτσάλα», πὺν σημαίνει πηγὴ καὶ ἀλληγορικὰ πηγὴ σοφίας, γιατί τὸ μοναστήρι εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρα.

Στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶχε μεγάλη κίνηση, ἐνῶ παλιότερα φαίνεται, πὺς ἀνῆκε στὴν «Σκήτη τῆς Βέροιας». Στὰ 1923—1928 ἦταν ἐγκαταλειμμένο, ἀλλὰ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1928 ἄρχισε, νὰ λειτουργῇ μ' ἓναν καλόγερο.

Τὸ 1960 καὶ ὕστερα ἄρχισε, νὰ ἀνακαινίζεται ἡ ἐκκλησία μὲ τὴν φρον-

τίδα τοῦ ἡγούμενου τοῦ Τιμίου Προδρόμου κ. Νεκταρίου.

* *

“Αλλα παλιὰ μοναστήρια. “Αλλα μοναστήρια στὴν περιοχὴ μας ἦταν τῶν ἁγίων Ἀνάργυρων, στὸ χωριὸ Νησί, τῆς Παναγίας, στοὺς Γεωργιανοὺς (Ντόπλιανη), ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἄλλα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν διασώθηκαν πληροφορίες.

31. Τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελά.

Τὸ 1950 ἀπικριτίστηκε ἀπ’ τὴν Εἰσαγωγὴ τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ξιναδημιουργηθῇ τὸ περίφημο μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελά. [Σημειώ-
νω, πὼς ἡ λέξη Σουμελά εἶναι σύνθετη καὶ ἄκλιτη, ὅπως καὶ ἡ σύνθετη
λέξη ὁ ἐπὶ—κεφαλῆς καὶ προέρχεται ἀπ’ τὴν ἑκκλησιακὴν: Ἡ Παναγία, ποὺ
βρίσκεται «Σοῦ (=στὸν) Μελά». Ἐπίσης, ὅτι δὲν μπορούμε, νὰ λέμε Πα-
ναγιά Σουμελά, γιὰτὶ στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ἡ Παναγία λέγεται μόνο Πα-
ναγία]. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1951 ἡ ἰδέα αὐτὴ ἀρχισε, νὰ ἐφαρμόζεται καὶ ἔτσι
τὸν Αὐγουστο τοῦ ἴδιου χρόνου ἔγινε ἡ μεταφορὰ τῆς εἰκόνας τῆς Πανα-
γίας, ποὺ ζωγράφησε ὁ ἴδιος ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκάς, ἀπ’ τὸ Βυζαντινὸ
μουσεῖο τῆς Ἀθήνας στὸν τόπο (λίγο πρὶν πάνω ἀπ’ τὸ νέο χωριὸ Καστα-
νιά), ὅπου τώρα ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία, ὁ ξενώνας καὶ οἱ ἄλλες ἐγκαταστάσεις
τοῦ μοναστηριοῦ.

* *

Τὸ πρῶτο μοναστήρι τῆς Παναγίας Σουμελά κτίστηκε κοντὰ στὴν Τρα-
πεζούγκα τὸ 386 μ. Χρ. ἀπ’ τοὺς καλόγερους Βαρνάβα καὶ Σωφρόνιο καὶ
εἶχε πολλὰ προνόμια στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια τῆς
Τουρκοκρατίας ἀκόμα, μέχρι τὸ 1924, ὁπότε ἀναγκάστηκαν οἱ Πόντιοι νὰ
τὸ ἀφήσουν καὶ τὸ κάψαν οἱ Τούρκοι.

Στὰ 1931 κατόρθωσαν, νὰ πείσουν οἱ Πόντιοι τὸν Λευτέρη Βενιζέ-
λο, νὰ ζητήσῃ ἀπ’ τοὺς Τούρκους τὴν ἄδεια γιὰ τὴν μεταφορὰ τῶν κειμη-
λίων ἀπ’ τὸν Πόντο στὴν Ἑλλάδα, πράγμα ποὺ καὶ ἔγινε τὸν ἴδιο χρόνο.
Ἔτσι μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια, μετὰ τὴν φροντίδα τῆς Ε.Λ. Θεσσαλονίκης, ποὺ
πρόεδρος τῆς ἦταν καὶ εἶναι ὁ λογοτέχνης γιατρὸς κ. Φίλ. Κτενίδης, μετὰ
τὴν συμπαράσταση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πόντιου ἡγέτη Λ. Ἰασονίδου καὶ ὅλων
τῶν Πόντιων δολοκλήρης τῆς Ἑλλάδας ξαναγίνθηκε τὸ μοναστήρι τῆς Σου-
μελά καὶ ἔγινε ὁ σύνδεσμος τοῦ παρελθόντος μετὰ τὸ παρόν. Πρῶτος ἡγούμε-
νος τοῦ μοναστηριοῦ, μέχρι πρὶν λίγων μηνῶν, ἦταν ὁ ἱερομόναχος τοῦ
Ἁγίου Ὁρους Παπα—Πέτρος.

Κάθε μέρα σχεδόν επισκέπτονται τὸ μοναστήρι πολλοί, Πόντιοι ἢ ὄχι, ἐνῶ τὸν Αὐγουστο γίνεται τὸ πραγματικὸ προσκύνημα τῶν χιλιάδων ἐπισκεπτῶν. Μέχρι στιγμῆς οἱ σκοποί, ποὺ τάχτηκαν γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ μοναστηριοῦ, δὲν ὀλοκληρώθηκαν καὶ ἴσως χρειαστῇ ἀκόμα ἀρκετὸς χρόνος, γιὰ νὰ γίνη τὸ μοναστήρι, ὅ,τι ἀκριβῶς προβλέφτηκε καὶ πρέπει νὰ γίνη. Σημειῶνω ἐπίσης, ὅτι τὸ μοναστήρι δὲν διοικεῖται ἀπ' τὴν μητρόπολη τῆς Βέροιας—Νάουσας, ἀλλὰ ἀπ' τὴν Ε.Λ. Θεσσαλονίκης καὶ οὐσιαστικά (μέχρι τώρα τουλάχιστο) ἀπ' τὸν πρόεδρο τοῦ διοικ. συμβουλίου της.

* *

Πρέπει, ν' ἀναφέρω ἀκόμα, πρὶν κλείσω τὰ ὅσα ἔγραψα γιὰ τὰ μοναστήρια τῆς Βέροιας, ὅτι καὶ στὸ Ἅγιο Ὄρος ὑπῆρχε στοὺς παλιότερους αἰῶνες ἓνα μοναστήρι, ποὺ λεγόταν «Μονὴ τοῦ Βεῤῥοιώτου». Ἀπ' τὰ στοιχεῖα, ποὺ ἔχω γιὰ τὸ μοναστήρι αὐτό, ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά, δὲν εἶναι δυνατὸ, νὰ συμπεράνῃ κανένας, ποὺ ὀφειλόταν αὐτὸς ὁ τίτλος τοῦ μοναστηριοῦ, ἂν δηλαδὴ ἰδρύθηκε ἀπὸ κανέναν Βεροιώτη ἢ πρὸς τιμὴ ἑνὸς ἁγίου ἀπ' τὴν Βέροια.

32. Μοναστήρια τῆς Νάουσας.

Στὴν περιοχὴ τῆς Νάουσας ὑπῆρχαν πάντοτε ἀρκετὰ μοναστήρια, γιὰ τὸ ἔδαφος προσφέρεται γιὰ τὴν δημιουργία τέτοιων. Δὲν διασώθηκαν ὅμως πολλὲς σχετικὲς πληροφορίες, παρὰ μόνο οἱ πιδ κάτω:

α) Σύμφωνα μὲ μιὰ ἀποψη τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρομοῦ **τῆς Νάουσας** κτίστηκε τὸν ἑβδόμο αἰῶνα. Ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀκρίβεια αὐτῆς τῆς γνώμης μοῦ φαίνεται πολὺ ἀμφίβολη.

β) Εἶδαμε πιδ πάνω, ὅτι ὁ ἅγιος Θεοφάνης ὁ νέος, ποὺ εἶναι καὶ πολιοῦχος τῆς Νάουσας, ἰδρυσεν ἐν τῇ τέλει τοῦ 14ου αἰῶνα, πάνω στὸ βουνὸ «Δούρλια», τὸ μοναστήρι τῶν **«ἁσωμάτων»**, δηλαδὴ τῶν **Ταξιάρχων** Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Τὸ μοναστήρι αὐτὸ καταστράφηκε πρὶν τὸ 1811 καὶ ξανακτίστηκε τὸν χρόνο ἐκεῖνο ἢ ἐκκλησίᾳ του.

γ) Ἄλλα μοναστήρια ἦταν τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ἁγίας Τριάδας), τῆς Ὑπαπαντῆς, τοῦ προφήτη Ἠλία, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Παναγιοπούλας), ποὺ βρίσκεται στὴν εἴσοδο τῆς πόλης καὶ εἶχε μετατραπῇ πρὶν λίγα χρόνια σὲ ὀρφανοτροφεῖο.

Ἀπὸ τουρκικὰ ἔγγραφα μαθαίνομε, πὺς πυρπολήθηκαν τὰ μοναστήρια τοῦ προφήτη Ἡλία καὶ τοῦ Προδρόμου. Ἀπ' τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου σώθηκε μονάχα ἡ ἐκκλησία, πὺ ἀνακαινίστηκε στὰ 1844, ἀλλὰ ξανακαίτηκε τὸ 1906 ἀπ' τοὺς Βούλγαρους.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

33. Ἐκκλησίες τῆς Βέροιας.

Ἄς μὴ θεωρηθῇ ὑπερβολή, πὼς ἡ πόλη μας εἶναι γνωστὴ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα μόνο ἀπ' τὶς ἐκκλησίες της, ποὺ ἦταν κάποτε 72 καὶ περισσότερες, γι' αὐτὸ καὶ δίκαια ὀνομάστηκε Ἱερουσαλὴμ τῆς Ἑλλάδας. Σήμερα δὲν σώζονται οἱ 72 ἐκκλησίες: Ἄλλες καῖκαν, ἄλλες ἐρειπώθηκαν καὶ ἄλλες γκρεμίστηκαν, ἐνῶ δὲν ἔλειψε καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις καινούργιων. Θ' ἀπαριθμήσω τὶς 72 ἐκκλησίες, σύμφωνα μ' ἓναν κατάλογο τοῦ 1912, σημειώνοντας ἀκόμα καὶ ὅσες μεταβολές ἐγιναν ἢ καὶ μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς πρὸ σημαντικὲς. Σημειῶνω πάντως, πὼς στὸ κεφάλαιο αὐτὸ δὲν ἀσχολοῦμαι παρὰ μόνο μὲ λίγα λόγια γιὰ τὶς ἐκκλησίες, γιατί ὁ χῶρος δὲν μοῦ τὸ ἐπιτρέπει. (Ὁ φίλος, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης κ. Νίκος Κ. Μουτσόπουλος μὲ πληροφοροεῖ, πὼς τὸ 1962 θὰ ἐκδόσῃ εἰδικὸ βιβλίο γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Βέροιας).

1) Μητρόπολη ἢ ἐκκλησία τῶν ἀπόστολων Πέτρου καὶ Παύλου: Εἶναι βασιλική, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ μητρόπολη ἀπ' τὴν Τουρκοκρατία καὶ ὕστερα. Φαίνεται, πὼς κτίστηκε στὰ τέλη τοῦ 14ου ἢ μάλλον στὶς ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰῶνα, ὅποτε ἡ παλιότερη συνώνυμη ἐκκλησία καὶ μητρόπολη μεταβλήθηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους σὲ τζαμί. Ἀπὸ ἓναν δίσκο τῆς ἐκκλησίας τοῦ 16ου αἰῶνα μαθαίνομε, πὼς ὑπῆρχε, τότε τουλάχιστο. Ἀπὸ τουρκικὰ ἔγγραφα ξέρομε, ὅτι ὑπῆρχε καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1668 καὶ πὼς τὸ 1686 εἶχε καταρῡσει καὶ ἐπισκευάστηκε ἡ δυτικὴ πλευρὰ της. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀφιερωμένη στοὺς ἀποστόλους Πέτρο καὶ Παῦλο.

2) Παλιὰ Μητρόπολη: Εἶναι βασιλική, ποὺ κτίστηκε μετὰ τοῦ 11ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνα. Ἀπὸ τότε, ποὺ κυριεύθηκε ἡ πόλη ἀπ' τοὺς Τούρκους μέχρι καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἦταν τζαμί. Τὰ τελευταῖα 30 χρόνια χρησιμοποιεῖται ἀπ' τὴν χριστιανικὴ ἐνοσίη «Ἀπ. Παῦλος» καὶ ἀπ' τὴν ἐφορεία προσκόπων γιὰ γραφεῖα καὶ γιὰ

τόπος διαλέξεων—ὁμιλιῶν, ἐνῶ στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀπελευθέρωσης εἶχε μεταβληθῇ σὲ ἀποθήκη.

Εἶναι ἀφιερωμένη στοὺς ἀπόστολους Πέτρο καὶ Παῦλο καὶ ἔχει μῆκος 37,80 μ. καὶ πλάτος 17,80 μ. Εἶχε τρία κλίτη, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα ἔχει καταστροφῇ. Σύμφωνα μετὰ τὴν παράδοση, μέσα ἐκεῖ εἶχαν κλειστῇ πολλοὶ χριστιανοὶ καὶ σφάχτηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους, ὅταν ἔπεσε ἡ Βέροια στὰ χέρια τους. Οἱ Τούρκοι τὴν ἔλεγαν «Ἑσκή Μετροπόλ» (=παλιὰ μητρόπολη). Εἶναι ἀνακηρυγμένο βυζαντινὸ μνημεῖο.

3) **Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Κήρυκου καὶ τῆς Ἰουλίτης:** Εἶπα καὶ πῶς πάνω, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη ἀμφιβολία γιὰ τὸν χρόνον τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλοι λένε, πὼς κτίστηκε στὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ ἄλλοι τὸν 15ο. Σημειῶνω καὶ ἐδῶ, ὅτι πρέπει, νὰ κτίστηκε νωρίτερα ἀπ' τὸ 1315, ὅποτε ἡ Βέροια εἶχε ἐπίσκοπο, γιατί ἄλλιως δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἐπιγραφή **«ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ»**, ἀφ' οὗ ἡ Βέροια ἀπ' τὸ 1315 καὶ ὕστερα εἶχε μητροπολίτη καὶ ὄχι ἐπίσκοπο.

4) **Ἐκκλησία τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ:** Ἐγκαινιάστηκε τὸ 1315 ἀπ' τὸν πατριάρχη Νήφωνα (σύμφωνα μετὰ μιὰ ἀπόψη δὲν ἦταν πᾶς πατριάρχης) καὶ ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο, τὸν δεύτερο. Τὰ ἔξωδα ἔδωσε ὁ Ψαλιδᾶς (ἢ Ψαλίδας) καὶ τὶς τοιχογραφίες ἔκαμε ὁ ζωγράφος Καληόργης.

Τελευταῖα ἀναστυλῶθηκε μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ἐφόρου βυζαντ. ἀρχαιοτήτων Βορ. Ἑλλάδας κ. Πελεκανίδη, ὁ ὁποῖος ἐτοιμάζει καὶ σχετικὴ μονογραφία. Εἶναι βυζαντινὸ μνημεῖο. Οἱ τοιχογραφίες (ἀνάσταση τοῦ Λάζαρου, εἴσοδος στὴν Ἱερουσαλὴμ κ.τ.λ.) διατηροῦνται ἀκόμα καλὰ.

5) **Παντοκράτορας:** Εἶναι βυζαντινὸ μνημεῖο. 6) **Παναγιά Παλιοφορίτισσα.** Βυζαντινὸ μνημεῖο. 7) **Ἅγιος Γεώργιος** Μακαριώτισσας, βυζαντινὸ μνημεῖο. 8) **Ἅγια Παρασκευή** Μακαριώτισσας, βυζαντινὸ μνημεῖο. 9) **Ἅγιος Νικόλαος** Μακαριώτισσας, βυζαντινὸ μνημεῖο. 10) **Ἅγιος Νικόλαος Γουρνῶν**, βυζαντινὸ μνημεῖο. 11) **Ἅγια Φωτίδα**, βυζαντινὸ μνημεῖο, πὺν κατεδαφίστηκε πρὶν 20 περίπου χρόνια. 12) **Εὐαγγελίστρια** καὶ 13) **Περίδλεπτος**, βυζαντινὸ μνημεῖο.

Ἄλλες ἐκκλησίες εἶναι, 14) τοῦ ἁγίου **Ἀντωνίου** τοῦ νέου, τοῦ Βεροιώτη. Εἶναι μιὰ βασιλική, πὺν σύμφωνα μετὰ μιὰ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία βρίσκεται πάνω ἀπ' τὴν πόρτα της, κτίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1000 μ. Χρ. καὶ ξανακτίστηκε στὰ 1860. [Οἱ φίλοι καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης κ. Ἀπόστ. Βακαλόπουλος καὶ Νίκος Μουτσόπουλος καὶ ἡ δ. Κα. Κουλίδου (πὺν εἶναι βοηθὸς τοῦ καθηγητῆ κ. Α. Πολίτη) γνωμάτευσαν—σ' ἐπιστολὰς, πὺν ἔχω στὸ ἀρχεῖο μου—πὼς ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή σὰν χρόνος τῆς κτίσεως τῆς ἐκκλησίας τὸ 1000. Συμφωνῶ, ἀλλὰ ὄχι, ὅπως εἶπα καὶ ἄλλοι, καὶ μ' ἐκεῖνον, πὺν ἔγραψε τὴν ἐπιγραφή]. Ὅταν ἔγινε ἡ πυρ

καγιά τοῦ 1864 σώθηκε ἡ ἐκκλησία, γιὰ νὰ καὶ στίς 4.2.1893. Μετὰ ἀπό λίγο χρόνο ξανακτίστηκε, ὅπως σώζεται μέχρι σήμερα.⁴ Στὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἦταν ἡ τράπεζα καὶ τὸ ταμειεῖο τῆς κοινότητος καὶ τῶν ἀτόμων, ὅπως καὶ τὸ ψυχιατρεῖο ὁλόκληρης τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ μέχρι τελευταῖα. Σημειώνω ἀκόμα καὶ 15) τὴν **ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεώργιου**, ποὺ εἶναι πολὺ παλιά. Ἦταν πάντοτε ἀπ' ἐκεῖνες, ποὺ λειτουργοῦσαν κάθε Κυριακὴ καὶ ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερη ἐνορία. 16) **ἅγιος Νικόλαος τοῦ ἁγίου Γεώργιου**. Κτίστηκε τὸ 1567 μ' ἐξοδα καὶ μετὰ τὴν φροντίδα τοῦ Κομνηνοῦ Καλοκρατῆ, ποὺ ἦταν ἀρχοντας (δημολέγοντας) τῆς πόλης καὶ ὅταν ἀρχιεράτευε ὁ μητροπολίτης Θεοφάνης, 17) **ἅγιοι Ἀνάργυροι**. Εἶναι πολὺ παλιά ἐκκλησία. Σὲ βρῦση ὑπῆρχε μὴ ἐπιγραφή τοῦ 1810, ἀλλὰ οἱ περιηγητὲς τὴν ἀναφέρουν καὶ παλιότερα. Στὰ 2—3 τελευταῖα χρόνια, δίπλα στὴν παλιά ἐκκλησία, κτίστηκε μὴ νέα, μεγαλόπρεπη, σύγχρονη βασιλική. 18) **ἅγια Ἄννα** τῆς Μητροπόλεως. Κτίστηκε στὰ χρόνια 1640—1645, ὅταν ἦταν μητροπολίτης ὁ, ὕστερα πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας τῆς Αἰγύπτου, Ἰωαννίκιος. 19) **Ἀντιφωνητής**, 20) **Φανερωμένη**, 21) **Βαλτεσινὴ** καὶ 22) **ἅγιοι Ἀνάργυροι, Μικροί**. Εἶναι πολὺ παλιά ἐκκλησία, μετὰ ἀξιόλογες τοιχογραφίες. Δὲν λειτουργοῦσε πάντοτε. Εἶναι κρυμμένη μέσα σὲ σπίτια.

* Ἄλλες ἐκκλησίες εἶναι, 23) **ἅγιος Βλάσιος**, 24) **ἅγιοι Θεόδωροι**, 25) **Παναγούδα**, 26) **ἅγιος Ἀνδρέας**, 27) **ἅγιος Στέφανος**, 28) **Προφήτης Ἠλίας**, 29) **ἅγια Ἄννα**, 30) **ἅγιος Ἰωάννης**, 31) **ἅγ. Νικόλαος, Ξυλοτραφετής**, 32) **Χρυσοπολίτισσα**, 33) **ἅγιος Πατάπιος**, 34) **ἅγιος Σωτήριος**, 35) **ἅγιος Νικόλαος Ψαρρᾶς** (ἁγ. Φανοῦριος), 36) **ἅγιος Βασίλειος**, 37) **Κυριώτισσα**, ποὺ εἶναι ἀκόμα καὶ τώρα ὑπαίθριο μουσεῖο. 38) **ἅγια Ἄννα**, 39) **ἅγια Βαρβάρα**, 40) **ἅγιος Βασίλειος** (τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου), ποὺ τελευταῖα κατεδαφίστηκε, 41) **Μέγας Θεολόγος**, 42) **ἅγιος Σπυρίδωνας**, 43) **ἅγιος Ἀνδρέας**, 44) **Παναγία Δεξιὰ**, 45) **ἅγιος Νικόλαος**, 46) **ἅγια Παρασκευή**, 47) **ἅγιος Γεώργιος**, 48) **ἅγιος Νικόλαος**, 49) **Παναγία Χαυγαρά**, 50) **ἅγιος Προκόπιος**, 51) **Ἐξω Παναγία**, 52) **Κυριώτισσα**, 53) **Γόργοεπήκοος Παναγία**, 54) **ἁγ. Δημήτριος**.

* *

* Ὑπῆρχαν ἄλλοτε καὶ οἱ παρακάτω ἐκκλησίες, ποὺ ἦταν καταστραμμένες ἀπὸ πυρκαγιές: 55) **ἅγιος Νικόλαος**, 56) **ἅγιος Σωτήρας**, 57) **ἅγιος Κωνσταντῖνος**, 58) **ἅγιος Δημήτριος**, 59) **Χρυσοβενετικίσσα**, 60) **ἅγιος Σπυρίδωνας**, 61) **Δεξιὰ**, 62) **ἅγιος Σωτήρας**, 63) **Φανερωμένη**, 64) **Ἰωάννης Θεολόγος**, 65) **ἅγιος Γεώργιος**, 66) **Πανύμνητος**, 67) **ἅγια Τριάδα**, 68) **ἅγιος Νικόλαος Ἀκαταμάχητος**, 69) **Πρόδρομος**, γιὰ τὴν ὁποία σημείωσα πολλὰ (=Μοναστήρι—ἐκκλη-

σία τοῦ Προδρόμου στήν Βέροια, παράγραφος 23), 70) **Καλήπετρα**, γιά τήν ὁποία εἶπα πῶς πάνω, 71) **Ταξιαρχῶν**, πού ἔγινε ἀφορμή συγκρούσεων μεταξύ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος καί τῶν Ρουμανοβλάχων καί 72) τοῦ ἁγίου Μούκιου. Τέλος πρέπει νά σημειώσω καί τήν ἐκκλησία τῆς ἁγίας **Ἱερουσαλήμ**.

**

Τελευταία κτίστηκε καί τὸ ξωκκλήσι τοῦ Προφήτη Ἡλία, στήν συνοικία τοῦ Προμηθέα καί παλιότερα τῆς ἁγίας Τριάδας, στὸ ἐργοστάσιο ἡλεκτροφωτισμοῦ. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς πόλης («Μουαρίφ, Μαρίφ»), κτίστηκε ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀθανάσιου, πρὶν 30 χρόνια περὶπου.

Πρὶν λίγα χρόνια ἀνακαινίστηκαν οἱ ἐκκλησίες τῆς Ἐξω Παναγιᾶς, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα, τοῦ ἁγίου Νικόλαου, Φανούριου κ. τ. λ.

**

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ὑπῆρχαν καί 16 τουρκικά τζαμιά καί 2—3 τεκέδες, δηλαδὴ ἡσυχαστήρια τῶν ντερβίσηδων. Σὲ τζαμιά εἶχαν μετατραπῇ καί οἱ ἑλληνικὲς ἐκκλησίες τῆς ἁγίας Παρασκευῆς καί τῆς παλιᾶς Μητροπόλεως. Ὑπῆρχε ἀκόμα καί χάβρα (συναγωγή) τῶν Ἑβραίων, στήν συνώνυμη συνοικία.

Οἱ ἐκκλησίες ἀποτελοῦσαν 16 ἐνορίες, οἱ ὁποῖες τὸ 1892 ἐνώθηκαν σὲ 4 καί ὕστερα σὲ 6, ὅπως εἶναι τώρα. (Μητροπόλεως, ἁγίου Ἀντωνίου, ἁγίων Ἀνάρχων, ἁγίου Ἰωάννη, ἁγίου Γεωργίου καί Κυριώτισσας).

Σημειῶνω ἀκόμα, πὼς καί οἱ Διαμαρτυρόμενοι (Προτεστάντες) ἔχουν ἐκκλησία, ὅπως ὑπάρχουν καί οἱ προσευχῆς καί συναθροίσεων καί 2—3 αἱρέσεων.

34. Ἐκκλησίες τῆς Νάουσας καὶ τῶν χωριῶν.

Οἱ ἐκκλησίες τῆς Νάουσας δὲν εἶναι παλιές, γιατί καί ἡ πόλη εἶναι καινούργια, δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχαν στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ἀκόμα, ὅτι τὸ 1822 ἔκαηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸ κάθε τί, πολὺ δὲ περισσότερο οἱ τόποι προσευχῆς τῶν «ραγιαδῶν».

Οἱ σπουδαιότερες ἐκκλησίες τῆς Νάουσας εἶναι: α) τῆς **Μεταμόρφωσης τῆς Θεοτόκου**, («Παναγιᾶς»), πού ἀνακαινίστηκε παλιότερα, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1833, β) τοῦ ἁγίου **Μηνᾶ**, πού ἀνακαινίστηκε τὸ 1848, γ) τῆς **Μεταμόρφωσης τοῦ Σωτήρα**, πού ἀνακαινίστηκε τὸ 1833 καί δ) τοῦ ἁγίου **Γεωργίου**, πού ἀνακαινίστηκε τὸ 1842. Καί οἱ τέσσερες δη-

λώνουν και τις ἀντίστοιχες ἐνορίες τῆς Νάουσας.

* * *

Σὲ κάθε χωριὸ ὑπάρχει μιὰ ἢ καὶ δυὸ ἐκκλησίες ἢ καὶ κανένα παρεκκλήσι. Συνήθως εἶναι ἀφιερωμένες στὸν ἅγιο Δημήτριο, ἢ καὶ στὴν μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρα ἢ τῆς Παναγίας κ.τ.λ.

Λεπτομέρειες γιὰ κάθε μιὰ ἐκκλησία τῆς Βέροιας, Νάουσας καὶ τῶν χωριῶν γράφω στὸν δεῦτερο τόμο τῆς «Ἱστορίας τῆς Βέροιας».

Τ Ε Λ Ο Σ

ΔΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Α) Κυκλοφόρησαν:

1. **Ίστορία τῆς Βεροίας** (τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς). Τόμος πρῶτος [I. Εἰσαγωγικαὶ ἔννοιαι. II. Ἡ Βέροια ἐπὶ Μακεδόνων. III. Ἡ Βέροια ἐπὶ Ρωμαίων]. Βέροια 1960. Σχῆμα 8ον, σελίδες 244, δραχμαὶ 60.

2. **Σύντομη ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν περιοχή τῆς Βέροιας**. [I. Ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίτες. II. Ἅγιοι καὶ ἱερεῖς κληρικοί. III. Μοναστήρια. IV. Ἐκκλησίαι. Μαζὶ καὶ μὴ γενικὴ ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων]. Ἐκδοση —διαχείριση τῆς ἀδελφότητος «Πελεκάν». Βέροια 1961. Σχῆμα 8ο, σελίδες 72, δραχμαὶ 20.

Β) Θὰ κυκλοφορήσουν:

3. **Ἡ Βέροια στὰ Βυζαντινὰ χρόνια**. [Ἡ Βέροια καὶ τὸ Βυζάντιο, οἱ Βούλγαροι, οἱ Φράγκοι, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ ἀλώσεις ἀπ' τοὺς Τούρκους]

4. **Ἡ Βέροια στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας**. [Πέντε αἰῶνες τῆς ἱστορίας τῆς πόλης καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Βέροιας, σύμφωνα μὲ ἀνέκδοτα στοιχεῖα καὶ τὴν σχετικὴ, ἑλληνικὴ καὶ ξένη, βιβλιογραφία].

5. **Ἡ Βέροια στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια**.

6. **Λαογραφικὰ σημειώματα ἀπ' τὴν Βέροια καὶ τὴν περιοχή τῆς**.

7. **Τὸ Νομικὸ καθεστῶς (τὸ Δημόσιο καὶ Ἰδιωτικὸ Δίκαιο) στὴν Βέροια, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας**.